

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

TARTUMAA HARIDUSLIKE ERIVAJADUSTEGA LASTE TUGITEENUSTE OSUTAMISE VÕRGUSTIKU TERVIKLIK KUJUNDAMINE

Aprill 2022

Sisukord

SISUKORD	1
SISSEJUHATUS JA METOODIKA	2
1 OLUKORRA ANALÜÜS	6
1.1 HARIDUSVÕRK	6
1.1.1 <i>Alusharidus</i>	6
1.1.2 <i>Üldharidus</i>	7
1.2 HEV LASTE SIHTGRUPP	10
1.2.1 <i>Lasteaiad</i>	10
1.2.2 <i>Koolid</i>	12
1.3 PAKUTAVAD TUGITEENUSED	14
1.4 PIIRANGUD JA KITSASKOHAD	19
1.4.1 <i>Tugiteenuste tagamise mudelid omavalitsustes</i>	19
1.4.2 <i>Toe pakkumine spetsialisti puudumisel</i>	20
1.4.3 <i>Piirangud ja kitsaskohad tugiteenuste järjepidevuse tagamisel üleminekul järgmisele haridustasemele</i>	21
2 KOOSTÖÖ EELDUSED JA VAJADUSED	24
2.1 ASUTUSTE VALIKUTE PÕHJUSED MAAKONNAS	24
2.2 HARIDUSASUTUSTE VÕIMEKUS RAKENDADA KAASAVAT HARIDUST	26
2.3 SENISTE RIIKLIKE SEKKUMISMEETMETE MÕJU	30
2.4 OMAVALITSUSTE ARENDUSPLAANID	32
2.5 TUGITEENUSTE PAKKUMISE TASEMED	34
2.5.1 <i>Teenuste esmatasand</i>	34
2.5.2 <i>Tugiteenuste ühtlustamise ja arendustasand</i>	35
3 TEENUSE VAJADUSE PROGNOOS	37
3.1 RAHVASTIKU JA HEV LASTE MUUTUS	37
3.2 TUGISPETSIALISTIDE KOOLITUSVAJADUS	39
4 TEENUSTE DISAIN JA KORRALDUSMUDELI EELDUSED	45
4.1 OOTUSED KOMPETENTSIKESKUSELE	45
4.2 INTEGREERITUD NÕUSTAMIS- JA TUGITEENUSTE PAKKUMISE KUJUNDAMINE	49
4.3 TEENUSTE PAKKUMISTE VÕIMALUSED JA TEENUSTE JAOTUS SEKTORITE VAHEL	52
5 TUGITEENUSTE PAKKUMISE MUDEL	55
5.1 MUDEL	55
5.2 TEGEVUSETTEPANEKUD	62
LISAD	63
LISA 1. ANDMEPÄRINGU SISU	63
<i>Tartumaa Omavalitsuste Liidule</i>	63
<i>Omavalitsustele</i>	64
LISA 2. FOKUSGRUPI INTERVJUUDE KÜSIMUSED	64
<i>Omavalitsustele</i>	64
<i>Haridus- ja Teadusministeeriumile</i>	66
<i>Tartu linna Hariduse Tugiteenuste Keskusele</i>	66
LISA 3. KOOLITUSVAJADUSE KÜSITLUSE ANKEET	66

Sissejuhatus ja metoodika

Tartu maakonnas on hariduslike erivajadustega laste (HEV) tugiteenuste valdkonnas oluliseks kitsaskohaks spetsialistide võrgustiku puudumine, nagu selgus Tartumaa Omavalitsuste Liidu eestvedamisel toimunud ümarlauaarutelude käigus. Kitsaskoha ületamiseks tellis omavalitsusliit uuringu „Tartumaa HEV laste tugiteenuste ja tugispetsialistide teenuse osutamise võrgustiku terviklik kujundamine.“ **Uuringu eesmärk on tuge vajavatele lastele integreeritud tugiteenuste osutamise ja HEV laste tugispetsialistide võrgustiku tervikliku korraldamise mudeli kujundamine rahvastikum muutustega arvestavalt.** Mudel hõlmab nii alus- kui üldharidust ja integreeritult omavalitsuste haridus- ning sotsiaalvaldkonda.

Viimastel aastatel on oluliselt muutnud haridusruumi juhtimise kontekst maakonnas, seda muutust kirjeldavad kokkuvõtlikult järgmised asjaolud:

- Riigi hariduspoliitika rakendamine on paljuski kohalike omavalitsuste kanda, sest valdavalt on nemad koolipidajaks, samas peavad KOV-id tagama ka koolisüsteemi toimimise erinevate koolipidajate vahel.
- Kaasava hariduse ja sellega seotud õpilaste ning vanemate nõustamine toimub valdavalt koolide baasil. See vajab väljatöötatud ja toimivat tugistruktuuri. Kasvanud on erinevate toimijate mitmekesisus ja sellega seonduvalt võrgustiku kujundamise ja juhtimise vajadus.
- Samal ajal on suurenenud KOV-ide ja koolide võimekuse erisused hariduse tugiteenuste pakkumisel, mis ühelt poolt võib tekitada sellest tuleneva teenusrände ning teiselt takistada tugiteenuste tagamist lapse igapäevases (kooli)keskkonnas.
- Uue kontseptsioonina on riiklikus haridusvaldkonna arengukavas nn õmblusteta hariduse põhimõte, mis peab tagama paindliku ja süsteemse õpilaste liikumise erinevate koolide ja haridussüsteemiga seotud asutuste vahel. See eeldab senise haldusruumi ja koolipidaja põhise hariduskorralduse muutumist enam võrgustikupõhiseks ühiselt koordineeritavaks süsteemiks.
- Maavalitsuste tegevuse lõpetamisega vähenes haridusvaldkonna koordineerimine maakonnas. Varasemalt olid maavalitsustel selles olulised rollid ja ametis vastavad spetsialistid, kes hoidsid haridus- ja koolijuhtide võrgustikke töös. Maakondlikule omavalitsusliidule ei eraldatud varasemalt maavalitsustega võrreldavas määras ressursse. Mitmed ülesanded (eelkõige järelevalve) tsentraliseeriti. Samas hariduse valdkonna koostöövajadus KOV-ide ja koolide vahel ei vähenenud. Maavalitsuste kompetentsi laialijagamise ja vähenes hariduse valdkonna strateegiline planeerimine maakonnas. Hariduse koostöö suunamine jäi omavalitsusliidu vedada, kuid märkimisväärselt väiksema inimete (ja ka muu) ressursiga kui seda tegid varem maavalitsused. Maakonnakeskus (Tartu linn) võib küll olla koostöö eestvedaja, kuid see on talle täiendav koormus olukorras, kus tihti ei jätku piisvaalt ressursi (nii inim- kui ainelist ressursi) ka endale vastavate probleemide lahendamiseks.
- Tekkinud on kohalike omavalitsuste kohustuslikus koostöös täidetavad ülesanded, mille konkreetne väljund on ühiselt kavandada ja rakendada maakonna tasakaalustatud arengut. Tartumaa arendusstrateegias 2040 on muuhulgas seatud eesmärgiks: „Haridusasutuste koostööd ja astmete vahelist üleminekut toetav hariduskorraldus“ ning „Tugispetsialistide töökorralduse optimeerimine ja

tugiteenuste keskuste arendamine” ja mitmed teised hariduskorralduse teemad. Ilma süsteemse omavalitsuste koostöota ei ole see võimalik.

Vajalik on nii seotud teenuste (sotsiaal- ja haridusteenused) kui nende pakujate (lasteaiad ja koolid) ning vastutajate (KOV-id ja riigiasutused) omavahel koostöö, vastamaks haridusruumi muutunud kontekstile ja lahendada probleeme:

- Hariduse tugiteenuste struktuurid on KOV-ide lõikes erinevad ning kõikides omavalitsustes ei ole vajalikke spetsialiste, mistõttu on tugiteenuste kättesaadavus ebaühtlane.
- Integreeritud tugiteenuste haldamine on raskendatud, kuna teenused on jaotatud erinevate ministeeriumite vahel ja maakonna ning ka KOV-ide vahelisel tasandil neid ei koordineerita, puudub võrgustik nii KOV-i siseselt kui ka maakonna üleselt.
- Maapiirkonna tugispetsialistidel puudub neid oma töös toetav võrgustik.
- Teenuse pakujad asuvad enamasti Tartu linnas, kuid teenust vajavad pered maapiirkonnas.
- Laps saab teenust, kuid lapsevanemale ei pakuta süsteemselt samal ajal juurde teda abistavat ning toetavat teenust.
- KOV-ides puudub kohapealne süsteemne haridus- ja sotsiaalvaldkonnavaheline koostöö.

Uuringu läbiviimine jagunes viide etappi. Igaks etapiks olid püstitatud vastavad uurimisülesanded (Tabel 1).

Tabel 1. Uuringu disain

Etapp	Uurimisülesanne	Tegevused ja meetodika
1. Olukorra analüüs	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kaardistada pakutavad tugiteenused hariduses (sh e-teenused) 2. Kaardistada KOV-ides olemasolevate tugiteenuste pakkumise sagedus ja ressursid 3. Selgitada välja tugiteenuste kättesaadavus omavalitsuste kaupa 4. Kaardistada piirangud ja kitsaskohad tugiteenuste järjepidevuse tagamisel üleminekul järgmisele 5. haridustasemele 6. Selgitada välja, kui esmatasandi 7. tugispetsialist puudub, siis kuidas sellises olukorras lahendatakse lapsele toe pakkumine 	<p>Ülesanded 1-3:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Andmepäring KOV-idele ja selle seostamine teenuse sihtgrupi suuruse ja teenuse tagamise ressursidega (inimesed, taristu)¹ <p>Ülesanded 4-5:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fookusgrupi intervjuud² KOV-ides (asutuste juhid, haridusjuhid, sotsiaalvaldkonna esindajad), nende üldistus maakonna üleselt
2. Koostöö eeldused ja vajadused	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kaardistada HEV õpilaste kooli valikute põhjused KOV-ide üleselt/maakonna piires 2. Selgitada välja haridusasutuste tänane võimekus kaasava hariduse põhimõtete rakendamisel ja haridusliku erivajadusega õpilaste õppe korraldamisel (sh taristu, hariduskorralduse, õpetajate ja tugispetsialistide töökorralduse, õppe kvaliteediga seonduv) 3. Hinnata seniste riiklike arenduste/sekkumismeetmete mõju 	<p>Ülesanne 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fookusgrupi intervjuud KOV-ides (haridusjuhtide/-spetsialistide ja tugevama HEV profiiliga koolide vaade) <p>Ülesanne 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Andmepäring KOV-idele ja fookusgrupi intervjuus andmete tõlgendamine

¹ Vt lisa 1

² Vt lisa 2

<p>(koolivõrgu investeeringud, arendustoetused jms)</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Kaardistada KOV-ide kaupa haridusliku erivajadusega õpilaste sihtgrupp 5. Kaardistada omavalitsuste arendusplaanid HEV õppijate õppe korraldamisel ning töötada välja võimalikud koostõised mudelid koolivõrgu korrastamiseks 6. Piiritleda HEV tugiteenused, mis on maakondliku ulatusega, piirkondliku ulatusega ning kohaliku ulatusega 	<p>Ülesanne 3:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Intervjuu KOVide ja HTM esindajatega, rakendanud vastavaid meetmeid; programmide dokumentide analüüs <p>Ülesanne 4:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Andmepäring KOV-idele, sh HEV haridusrände analüüs koolide/KOV-ide vahel <p>Ülesanne 5:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fookusgrupi intervjuu KOV-ide esindajatega (poliitiline juhtkond, haridusjuht/-spetsialist, koolijuhid, sotsiaalvaldkonna esindajad) <p>Ülesanne 6:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Varasemate uuringute vastavate tulemuste valideerimine Tartumaa asjaomaste ekspertidega (juhtrühm)
<p>3. Teenuse vajaduse prognoos</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kaardistada kõikide tugiteenuste vajadusprognoos (maht) omavalitsustes rahvastiku muutustele ja HEV õpilaste muutuste prognoosile vastavalt 2. Selgitada välja tugiteenuste pakkumise optimeerimisvõimalused, sh e-teenused 3. Selgitada välja tugispetsialistide koolitusvajadus (arenguvajadus, täiendõpe), supervisioonid 	<p>Ülesanne 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teenuse sihtrühma statistiline prognoos aastani 2040 ja selle projektsioon võimaliku hariduse tugiteenuste ja selle eri profiilide mahtude osas <p>Ülesanne 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Statistiliste andmete päring/analüüs ja nende tulemuste baasil tulemuste tõlgendamine juhtrühma ekspertidega <p>Ülesanne 3:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koolitusvajaduse sisu määratlemine fookusgrupi intervjuudest saadava sisendi baasil ja küsitluse läbiviimine tugispetsialistide hulgas³
<p>4. Teenuste disain ja korraldusmudeli eeldused</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kaardistada tugispetsialistide, haridusasutuste juhtide jt ootused KOV-ide ülesoleva kompetentsikeskusele 2. Analüüsida, milliste teenuste osutamist oleks võimalik jagada avaliku, era- ja kolmanda sektori vahel või siis disainida koosloomes 3. Peredele suunatud nn "ühe ukse" koostöömudeli integreeritud nõustamis- ja tugiteenuste pakkumise kujundamine, sh KOV-i juhtumikorraldaja rolli sisustamine 4. Analüüsida, milline on vajadus ja potentsiaal arendada omavalitsuse/maakonna üleseid või mõne KOV-i koostöös uusi teenuseid ja/või kas on vajadust pakkuda olemasolevaid teenuseid uues vormis ja koostöös 5. Selgitada välja, milliseid teenuseid saab pakkuda erinevates vormides (hübriidvorm jt) ning milliseid teenuseid saab omavahel integreerida 	<p>Ülesanne 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fookusgrupi intervjuud KOV-ides (koolijuhid, haridusjuhid, tugispetsialistid), nende üldistus maakonnaüleselt <p>Ülesanne 2 ja 5:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tänapäevaste hariduse tugiteenuste osutamise delegeerimise kogemused (partnerid, lepingud) era- ja kolmandale sektorile ning nende tagamise hübriidvormide kogemused ja ekspertide (fookusrühmad, juhtrühm) hinnang nende rakendatavuse võimalustele <p>Ülesanne 3:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Varasemate uuringute vastavate tulemuste valideerimine Tartumaa asjaomaste ekspertide fookusrühma intervjuul. Riikliku erivajadustega lastele teenuste tagamise poliitika suundade raamistamine KOV-ides ja nende koostöös vajalike rakendustegevuste raames
<p>5. Tugiteenuste pakkumise mudel</p>	<p>Eelneva analüüsi sisendi baasil mudeldati kompetentsikeskuse sisu ja vormi alternatiivid ning analüüsiti nende realiseerimise võimalusi ja mõjusid projekti osapoolte (KOV-id, omavalitsusliit jt) olulised osapooled) koosloomes. Mudeli ja selle korralduse disainimisel võeti arvesse:</p>

³ Algselt ei olnud kavas eraldi küsitlust läbi viia, kuid analüüsi käigus selgus, et ilma selleta ei ole võimalik koolitusvajadusele hinnangut anda.

Vt lisa 3 (ankeet)

- Juhtimisstruktuuri (sh institutsionaliseeritusse määr ja tegevusvorm (KOV-ide koostööasutus, Tartu linna keskuse teenuse laiendamine, võrgustiku ja ühise „katuse“ mudel“, juriidiline mudel)
  - Sotsiaal- ja haridusteenuste integreerimise perspektiive ja efekte
  - Finantseerimismudelit
  - Teenuste profiili ja nende territoriaalse (kool, KOV, maakond) ja valdkonnapõhise tagamise viise (et tasakaalustada spetsiifika/kvaliteet ja kättesaadavus)
  - Peredele (ja lastele n-ö teisese nõustamise) suunatud teenuseid
  - Tugispetsialistide võimekuse arendamisele ja koordineerimisele suunatud teenuseid
-

Uuringuraport koosneb viiest osast, mis on liigendatud vastavalt uurimisetappidele ja -küsimustele.

Uuringu läbiviimist koordineeris juhtrühm, kuhu kuulusid Marika Saar (Elva Vallavalitsus), Bianca Makoid (Peipsiääre Vallavalitsus), Maia Uiho (Kambja Vallavalitsus), Kadri Sõrmus (Luunja Vallavalitsus), Sven Tobreluts (Tartumaa Omavalitsuste Liit), Kairi Vasemägi (Tartumaa Omavalitsuste Liit), Mai Aasjõe (Kastre Vallavalitsus), Ilona Tars (Nõo Põhikool), Jürgen Rakaselt/Piret Liba/Ave Szymanel (Haridus- ja Teadusministeerium), Annely Võsaste (Tartu linna Hariduse Tugiteenuste Keskus), Liis Lehiste (Elva Vallavalitsus), Gerda Kiipli-Hiir (Elva Laste- ja Perekeskus), Anne Aleksejev (Tartu Vallavalitsus).

Fookusgrupi intervjuudes osales kokku 51 KOV-ide ja riigiasutuste esindajat ja lisaks koolijuhtide ühenduse seminaril 19 koolijuhti (kokku 70 inimest):

- KOV-ide (poliitilised) juhid ja haridusjuhid: 16 inimest (esindatud kõik KOV-id)
- haridusasutuste tugispetsialistid ja asutuste juhid: 22 inimest (esindatud kõik KOV-id, v.a Tartu linn)
- Sotsiaalvaldkonna esindajad (valdkonnajuht, lastekaitse spetsialist vm): 8 inimest (esindatud 6 KOV-i)
- Riigiasutuste esindajad (HTM, Rajaleidja): 5 esindajat (vahetusid)
- Koolijuhtide ühendus: 19 koolijuhti

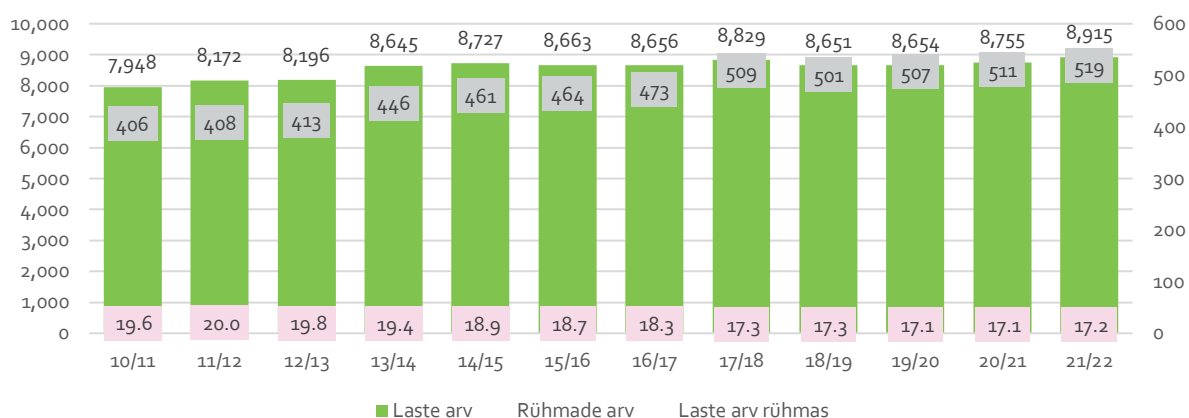
Uuringu läbiviijad (OÜ Cumulus Consulting uurimisrühm koosseisus: Mihkel Laan, Jaan Urb, Hannes Orgse ja Kersten Kattai) avaldavad tänu kõikidele intervjuudes ja aruteludes osalejatele!

1 Olukorra analüüs

1.1 Haridusvõrk

1.1.1 Alusharidus

Tartu maakonnas tegutses 21/22. õppeaastal 71 alusharidusasutust, mille 519 rühmas käis kokku 8915 last. Asutuste arv on jäänud ajas muutumatuks, kasvanud on rühmade ja laste arv, keskmine rühma suurus jäänud väiksemaks (Joonis 1).

Joonis 1. Laste ja rühmade arv maakonna lasteaedades (EHIS)

Munitsipaallasteaedu on 59 ja nendes käis 21/22. õppeaastal 8175 last (92% laste koguarvust), eralasteaedades käis 740 last. Eralasteaedadest 11 asuvad Tartu linnas (kokku 675 last) ja 1 Elva linnas (65 last).

Munitsipaalasutused on üldjuhul suured (enam kui 6 rühma). Ainult Elva, Peipsiääre ja Nõo vallas on keskmine laste arv asutuses sajast madalamal tasemel (Tabel 2).

Tabel 2. Lasteaedade ja laste arv omavalitsuste munitsipaallasteaedades õppeaastal 21/22 (EHIS)

Omavalitsus	Laste arv 21/22	Asutuste arv	Keskmiselt lapsi asutuses
Elva vald	672	8	84
Kambja vald	814	5	163
Kastre vald	382	3	127
Luunja vald	246	2	123
Nõo vald	254	4	64
Peipsiääre vald	239	5	48
Tartu linn	4 749	27	176
Tartu vald	819	5	164
Kokku	8 175	59	139

Maakonnaväline haridusränne on tasakaalus – teise maakonna lasteaedades käib 106 Tartu maakonna last ning teiste maakondade omavalitsustest käib Tartu maakonda 110 last.

Maakonna lasteaias käivatest lastest 60% käib lasteaias Tartu linna asutustes, nendest 359 on maakonna teiste omavalitsuste lapsed. Luunja valla lastest 33% (123 last) ei käi oma valla

lasteaias, Kambja vallas on mujal käivate laste arv samaväärne (125 last), moodustades 13% valla lasteaiastest. Teistes omavalitsustes on lasteaiaste haridusrände suhtelised ja absoluutväärtused oluliselt väiksemad (Tabel 3 ja Tabel 4).

Tabel 3. Omavalitsuse laste haridusränne 21/22. õppeaastal (EHIS)

Omavalitsus	Omavalitsuses paiknevates asutustes	Omavalitsuse elanikest lapsed	Alushariduse ränne	Mujal/mujalt käivate laste osakaal
Elva vald	737	743	-6	-1%
Kambja vald	814	939	-125	-13%
Kastre vald	382	398	-16	-4%
Luunja vald	246	369	-123	-33%
Nõo vald	254	275	-21	-8%
Peipsiääre vald	239	224	15	7%
Tartu linn	5 424	5 065	359	7%
Tartu vald	819	898	-79	-9%
Muu maakond	106	110	-4	
Kokku	9 021	9 021		

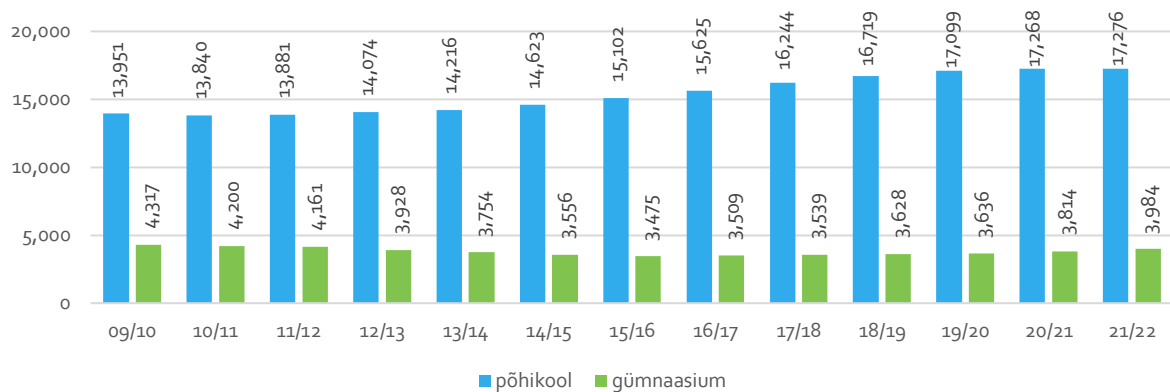
Tabel 4. Omavalitsuse laste haridusränne lasteaias 21/22. õppeaastal (EHIS)

	Lasteaedade asukoha omavalitsus								Lapsed maakonna lasteaiades	Lapsed mujal	Lapsi KOV kokku	Õpib oma KOV	Õpib oma maakonnas
	Elva vald	Kambja vald	Kastre vald	Luunja vald	Nõo vald	Peipsiääre vald	Tartu linn	Tartu vald					
Lapse elukoha omavalitsus													
Elva vald	701	1			1	1	21		725	18	743	94%	98%
Kambja vald	1	793					141	2	937	2	939	84%	100%
Kastre vald	1	4	372				15	1	393	5	398	93%	99%
Luunja vald	2	1	1	242			122		368	1	369	66%	100%
Nõo vald	15				253		6		274	1	275	92%	100%
Peipsiääre vald	1					209	10	3	223	1	224	93%	100%
Tartu linn	5	10	4	3		17	4 950	9	4 998	67	5 065	98%	99%
Tartu vald		1	1			1	83	801	887	11	898	89%	99%
Muu KOV	11	4	4	1		11	76	3	110				
Kokku KOV lapsi	737	814	382	246	254	239	5 424	819	8 915	106	8 911	93%	99%
	95%	97%	97%	98%	100%	87%	91%	98%					

1.1.2 Üldharidus

Maakonna põhikoolides oli 21/22. õppeaastal kokku ligi 17 300 põhikooliõpilast ja ligi 4000 gümnaasiumiõpilast. Põhikooliõpilaste arv on kümnendi jooksul järjepidevalt kasvanud, kokku enam kui 3000 õpilase võrra. Vahepeal langenud gümnaasiumiõpilaste arv on taas kasvule pöördunud (Joonis 2).

Joonis 2. Õpilaste arv maakonna üldhariduskoolides (statsionaarne õpe) (EHIS)

Maakonna põhikooliklasside ligi 17 300-st õpilasest õpib 15 136 (88%) munitsipaalkoolides, 1730 (10%) erakoolides ja 396 (2%) riigikoolides. Erakoole on kokku seitse, neist kuus Tartu linnas. Riigikoole on neli. Keskmiselt õpib koolides enam kui 300 õpilast. Allapoole saja piiri jääb keskmine õpilaste arv ainult Peipsiääre vallas (Tabel 5).

Tabel 5. Põhikooliõpilaste ja asutuste arv omandivormi ja asukoha omavalitsuste lõikes 21/22. õppeaastal (EHIS)

Omaavalitsus	Õpilased kokku	Munitsipaal-koolid	Erakoolid	Riigikoolid	Asutused kokku	Munitsipaal-koolid	Erakoolid	Riigikoolid	Keskmiselt õpilasi
Elva vald	1 490	1426	64		9	8	1		166
Kambja vald	1 314	1264		50	5	4		1	263
Kastre vald	462	413		49	4	3		1	116
Luunja vald	409	409			1	1			409
Nõo vald	454	454			1	1			454
Peipsiääre vald	368	368			4	4			92
Tartu linn	11 596	9633	1 666	297	26	18	6	2	446
Tartu vald	1 169	1169			5	5			234
Kokku	17 262	15 136	1 730	396	55	44	7	4	314

Teistest maakondadest toimub haridusränne Tartumaale. Muude maakondade põhikoolides käib 295 Tartu maakonna õpilast, teistest Tartu maakonda 450 õpilast. Maakonnasiseselt on positiivse haridusrände saldoga ainult maakonnakeskus, kus enam kui 1200 põhikooliõpilast (12% õpilastest) on pärit teistest omavalitsustest. Enam kui kolmandik Luunja valla ning viiendik Kastre ja Kambja valla õpilastest õpib väljaspool koduomavalitsust (Tabel 6 ja Tabel 7).

Tabel 6. Põhikooliõpilaste haridusränne 21/22. õppeaastal (EHIS)

Omaavalitsus	Omaavalitsuses paiknevates asutuses	Omaavalitsuse elanikest õpilased	Põhihariduse ränne	Mujal/mujalt käivate õpilaste osakaal
Elva vald	1 490	1 546	-56	-4%
Kambja vald	1 314	1 675	-361	-22%
Kastre vald	462	576	-114	-20%
Luunja vald	409	654	-245	-37%
Nõo vald	454	508	-54	-11%
Peipsiääre vald	368	396	-28	-7%
Tartu linn	11 596	10 371	1 225	12%
Tartu vald	1 169	1 381	-212	-15%
Muu maakond	295	450	-155	
Kokku	17 557	17 557		

Tabel 7. Omavalitsuse õpilaste haridusränne põhikoolis 21/22. õppeaastal (EHIS)

		Koolide asukoha piirkond							Õpilased maakonna koolides	Õpilased mujal	Õpilasi KOV kokku	Õpib oma KOV	Õpib oma maakonnas	
		Elva vald	Kambja vald	Kastre vald	Luunja vald	Nõo vald	Peipsiääre vald	Tartu linn	Tartu vald					
Õpilase elukoha piirkond	Elva vald	1 387	20	3		9		104		1 523	23	1 546	90%	99%
	Kambja vald	9	1 174	2		31		439	1	1 656	19	1 675	70%	99%
	Kastre vald		44	382	22	2	1	114	1	566	10	576	66%	98%
	Luunja vald	3	2	5	354			280	1	645	9	654	54%	99%
	Nõo vald	43	5			398	1	49		496	12	508	78%	98%
	Peipsiääre vald		2				309	37	11	359	37	396	78%	91%
	Tartu linn	18	34	15	30	11	26	10 026	46	10 206	165	10 371	97%	98%
	Tartu vald	1	3	3		2		257	1 095	1 361	20	1 381	79%	99%
	Muu KOV	29	30	52	3	1	31	290	14	450				
	Kokku KOV õpilasi	1 490	1 314	462	409	454	368	11 596	1 169	17 262	295	17 107	88%	98%
	93%	89%	83%	87%	88%	84%	86%	94%						

Maakonnas on kokku 18 gümnaasiumiõppega kooli ligi 4000 õpilasega. Õpilastest 3093 (77%) käis munitsipaalkoolides, 791 (20%) riigikoolides ja 114 erakoolides (Tabel 8).

Tabel 8. Gümnaasiumiõpilaste ja asutuste arv omandivormi ja asukoha omavalitsuste lõikes 21/22. õppeaastal (EHIS)

Omavalitsus	Õpilased kokku	Munitsipaal-koolid	Erakoolid	Riigikoolid	Asutused kokku	Munitsipaal-koolid	Erakoolid	Riigikoolid	Keskmiselt õpilasi
Elva vald	189	189			2	2			95
Kambja vald	182	182			1	1			182
Kastre vald	46	46			1	1			46
Luunja vald	77	77			1	1			77
Nõo vald	281			281	1			1	281
Peipsiääre vald					0				
Tartu linn	3 066	2 442	114	510	11	6	2	3	279
Tartu vald	157	157			1	1			157
Kokku	3 998	3 093	114	791	18	12	2	4	222

Gümnaasiumihariduses toimub oluline sisseränne muudest maakondadest. Mujal käis 81 Tartu maakonna õpilast, samal ajal kui teistest maakondadest käis Tartumaal 699. Tartu linnas õppis ¾ kõikidest maakonna gümnaasistidest (3066 õpilast). Neist üle 40% (912 õpilast) pärines muudest omavalitsustest. Haridusrände saldo on positiivne ka Nõo vallas, kus asub riigigümnaasium. Teistes maakonna omavalitsustes õppis vähemalt veerand gümnaasistidest väljaspool kodumavalitsust (Tabel 9).

Tabel 9. Gümnaasiumiõpilaste haridusränne 21/22. õppeaastal (EHIS)

Omavalitsus	Omavalitsuses paiknevates asutustes	Omavalitsuse elanikest õpilased	Gümnaasiumihariduse ränne	Mujal/mujalt käivate õpilaste osakaal
Elva vald	189	248	-59	-24%
Kambja vald	182	304	-122	-40%
Kastre vald	46	127	-81	-64%
Luunja vald	77	140	-63	-45%
Nõo vald	281	85	196	231%
Peipsiääre vald	0	66	-66	-100%
Tartu linn	3 066	2 154	912	42%
Tartu vald	157	256	-99	-39%
Muu maakond	81	699	-618	
Kokku	4 079	4 079		

1.2 HEV laste sihtgrupp

1.2.1 Lasteaiad

Laste koguarv erirühmades on möödunud 5 aasta jooksul kasvanud 15 võrra, kokku oli neid käesoleval õppeaastal 200. Erirühmad on olemas neljas omavalitsuses, erirühmades käivaid lapsi on seitsmest omavalitsustest (Tabel 10).

Tabel 10. Lasteaialapsed erirühmades (EHIS)

Lapse elukoha omavalitsus	17/18	18/19	19/20	20/21	21/22
Elva vald	1	1	3	3	15
Kambja vald	2	1	2	3	2
Kastre vald				8	8
Luunja vald	1	2	2	1	2
Nõo vald					
Peipsiääre vald	2	1			1
Tartu linn	174	170	170	171	157
Tartu vald	5	4	14	13	15
Kokku	185	179	191	199	200
Mujal maakonnas	3				2

Lasteaia asukoha omavalitsus	17/18	18/19	19/20	20/21	21/22
Elva vald					12
Kambja vald	13				
Kastre vald				8	7
Tartu linn	173	177	178	178	170
Tartu vald			12	12	12
Kokku	186	177	190	198	201
Mujal maakonnas	2	2	1	1	1

Enim ja erineva spetsiifikaga erirühmi on avatud Tartu linnas, neis käib ka 85% kõikidest erirühmades käivatest lastest. Elva (eralasteaias), Kastre ja Tartu vallas on avatud üks tasandusrühm (Tabel 11).

Tabel 11. Erirühmad omavalitsustes 21/22. õppeaastal (EHIS)

Omavalitsus ja rühma liik	Laste arv
Elva vald	12
Tasandusrühm (kõnehälvetega ja spetsiifiliste arenguhäiretega lastele)	12
Kastre vald	7
Tasandusrühm (kõnehälvetega ja spetsiifiliste arenguhäiretega lastele)	7
Tartu linn	170
arendusrühm (vaimse alaarenguga lastele)	7
Liitpuudega laste rühm	14
Meelepuudega laste rühm	14
Pervasiivsete arenguhäiretega rühm	7
Tasandusrühm (kõnehälvetega ja spetsiifiliste arenguhäiretega lastele)	128
Tartu vald	12
Tasandusrühm (kõnehälvetega ja spetsiifiliste arenguhäiretega lastele)	12
Kokku	201

Viie aastaga on enam kui kahekordistunud laste koguarv sobitusrühmades. Erirühmade avamisele on selgelt eelistatud olemasolevate aiarühmade ümberkujundamist sobitusrühmadeks, s.o umbkaudu 30 rühma on ümberprofileeritud. Seejuures tuleb siiski

arvestada, et kõik rühmades olevad lapsed ei ole erivajadusega, tavaliselt on sobitusrühmades erivajadusega lapsi maksimaalselt 3–4. Sobitusrühmad on olemas neljas omavalitsuses, nendes käivaid lapsi on kõikidest omavalitsustest (Tabel 12).

Tabel 12. Lasteaialapsed sobitusrühmades (EHIS)

Lapse elukoha omavalitsus	17/18	18/19	19/20	20/21	21/22
Elva vald	118	182	151	165	115
Kambja vald	19	27	30	30	40
Kastre vald		4	5	6	3
Luunja vald	7	3	5	16	20
Nõo vald	3	6	9	47	40
Peipsiääre vald		2	1	4	3
Tartu linn	405	568	711	914	964
Tartu vald	6	6	5	9	14
Kokku	558	798	917	1191	1199
Mujal maakonnas	8	19	17	24	18

Lasteaia asukoha omavalitsus	17/18	18/19	19/20	20/21	21/22
Elva vald	124	198	159	170	113
Kambja vald	8	8	6	4	6
Nõo vald				39	34
Tartu linn	432	608	766	997	1059
Kokku	564	814	931	1210	1212
Mujal maakonnas	2	3	3	5	5

Võrreldes omavalitsuse elanikest eri- ja sobitusrühmades käivate laste arvu omavalitsuse elanikest laste koguarvuga on selgelt näha, et Tartu ja Elva linnas on mõlemad osakaalud kõrgemad. Seda isegi tingimustes, kus on enim spetsialiseerunud erirühmi (Tabel 13).

Tabel 13. Eri- ja sobitusrühmades käivate laste osakaal omavalitsuse elanikest lasteaialastest (EHIS)

Lapse elukoha omavalitsus	Laste arv 21/22	Lapsed erirühmades	Lapsed sobitusrühmades
Elva vald	725	2%	16%
Kambja vald	937	0%	4%
Kastre vald	393	2%	1%
Luunja vald	368	1%	5%
Nõo vald	274	0%	15%
Peipsiääre vald	223	0%	1%
Tartu linn	4 998	3%	19%
Tartu vald	887	2%	2%
Kokku	8 805	2%	14%

Teisalt, kui vaadata munitsipaallasteaedade erirühmades käivate laste rännet, siis Tartu linna erirühmades käivate teiste omavalitsuste laste arv on väike, 170-st lapsest ainult 14 on mujalt (Tabel 14).

Tabel 14. Lapsed omavalitsuste munitsipaallasteaedade erirühmades 21/22. õppeaastal (EHIS)

	Lasteaedade asukoha omavalitsus			Lapsed maakonna KOV-i lasteaedades	Lapsed mujal	Lapsi KOV kokku	Õpib oma KOV	Õpib oma maakonnas	
	Kastre vald	Tartu linn	Tartu vald						
Lapse elukoha omavalitsus	Elva vald		3	3		3	0%	100%	
	Kambja vald		2		2		0%	100%	
	Kastre vald	6	1		7	1	8	75%	88%
	Luunja vald		2		2		2	0%	100%
	Nõo vald				0		0		
	Peipsiääre vald		1		1		1	0%	100%
	Tartu linn	1	156		157		157	99%	100%
	Tartu vald		3	12	15		15	80%	100%
	Muu KOV		2		2				
	Kokku KOV-i lapsi	7	170	12	189	1	188	93%	99%

1.2.2 Koolid

Maakonna koolides õppis 21/22. õppeaastal ligi 5000 toevajadusega õpilast. Nendest ligi 3300-le on õppeasutuse poolt määratud üldtoe vajadus (19% kõikidest põhikooliõpilastest). Tõhustatud toe vajadusega õpilasi on 978 (5,6%) ja eritoe vajadusega 690 (4%).

Toevajadusega õpilaste osakaal on kõige kõrgem Elva valla ja Tartu linna koolides. Tartu linna puhul tuleb samas arvestada, et linnas tegutseb kolm munitsipaalomandis toevajadusega laste õpetamisele keskendunud kooli: Herbert Masingu Kool (253 õpilast), Kroonuaia Kool (132) ja Maarja Kool (75). Omavalitsustes jääb toevajadusega laste osakaal 18% ja 33% vahele.

Maakonnas on neli erivajadusega laste õpetamisele keskendunud riigikooli: Hiie Kool (267 õpilast) ja Emajõe (30) Kool Tartu linnas, Kammeri Kool Kambja vallas (50 õpilast) ja Maarjamaa Hariduskolleeiumi Emajõe õppekeskus (49 õpilast) Kastre vallas.

Tabel 15. Toevajadusega õpilased põhikoolides 21/22. õppeaastal (omavalitsused, EHIS)

	Õpilaste arv					Osakaal				
	Üldtugi	Tõhustatud tugi	Eritugi	Toevajadusega õpilasi	Õpilaste arv	Üldtugi	Tõhustatud tugi	Eritugi	Toevajadusega õpilasi	
Elva vald	367	76	27	470	1 426	26%	5%	2%	33%	
Kambja vald	192	29	3	224	1 264	15%	2%	0%	18%	
Kastre vald	73	13	5	91	413	18%	3%	1%	22%	
Luunja vald	87	12	7	106	409	21%	3%	2%	26%	
Nõo vald	79	19	5	103	454	17%	4%	1%	23%	
Peipsiääre vald	77	15	5	97	368	21%	4%	1%	26%	
Tartu linn	1 870	448	527	2 845	9 633	19%	5%	5%	30%	
Tartu vald	240	52	12	304	1 169	21%	4%	1%	26%	
Maakonna erakoolid	393	58	12	463	1 829	21%	3%	1%	25%	
Maakonna riigikoolid		260	87	347	347	0%	75%	25%	100%	
Kokku	3 378	982	690	5 050	17 312	20%	5,7%	4,0%	29%	

Põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava lihtsustatud õppel õpilasi on maakonna koolides 174, toimetulekuõppel 97 ja hooldusõppel 17. Lihtsustatud õppe ja hooldusõppe õpilaste arv on möödunud viie aasta jooksul langenud, toimetulekuõppel õpilaste arv kasvanud (Tabel 16)⁴.

Tabel 16. Õpilased õppekava liigi järgi (EHIS)

Asutuse asukoha alusel	17/18	18/19	19/20	20/21	21/22
Lihtsustatud õpe	232	211	193	187	174
Toimetulekuõpe	84	91	94	96	97
Hooldusõpe	24	21	20	19	17
Kokku	340	323	307	302	288
Mujal maakonnas	20	26	26	21	22

Hooldusõppel õpilasi on Tartu Maarja koolis 16 ja Tartu Kroonuaia koolis üks. Väljaspool maakonda õpib viis õpilast.

Toimetulekuõpe toimub viies koolis: Tartu Maarja Koolis (58 õpilast), Tartu Kroonuaia Koolis (24 õpilast), Tartu Emajõe Koolis ja Kammeri Koolis (mõlemas 7) ning Rõngu Keskkoolis üks õpilane. Väljaspool maakonda õpib kaheksa õpilast.

Lihtsustatud õppel lapsi on 20-s koolis. Valdav osa neist Tartu Kroonuaia Koolis (75 õpilast) ja Kammeri Koolis (43 õpilast).

Elukoha järgi jaotuvad lihtsustatud õppekava vajavad lapsed suures määras sarnaselt omavalitsuste õpilaste arvu proportsiooniga (Tabel 17).

Tabel 17. Õpilaste arv erinevatel õppekavadel lähtuvalt õpilase elukoha omavalitusest (EHIS)

Omavalitsus	Lihtsustatud õpe	Toimetulekuõpe	Hooldusõpe	Kokku
Elva vald	23	11	3	37
Kambja vald	5	8		13
Kastre vald	15	6		21
Luunja vald	2	1		3
Nõo vald	4	6		10
Peipsiääre vald	12	2	1	15
Tartu linn	89	63	13	165
Tartu vald	11	2	2	15
Kokku	161	99	19	279
Mujalt maakonnast	22	6	3	31

Maakonnas asuvate koolide eriklassides õpib kokku ligi 1150 õpilast, suurusjärk ei ole viimasel viiel aastal oluliselt muutunud. Munitsipaalomandis koolide eriklassides on õpilasi 750 ja nende arv on möödunud viiel aastal kasvanud saja võrra. Valdav osa eriklasside õpilastest õpib Tartu linnas. Luunja, Nõo ja Peipsiääre valla koolides ei ole eriklasse moodustatud (Tabel 18).

⁴ Alates 2018. aastast muutusid Rajaleidja hindamise põhimõtted tõhustatud ja eritoe määramisel. Osapoolte hinnangul määratakse neid nüüd pigem harvemini.

Tabel 18. Õpilaste arv eriklassides lähtuvalt asutuse asukohast (EHIS)

Kõik koolid	17/18	18/19	19/20	20/21	21/22
Elva vald	26	50	31	38	38
Kambja vald	77	72	67	66	63
Kastre vald	90	48	50	55	49
Luunja vald	8				
Nõo vald					
Peipsiääre vald	2				
Tartu linn	934	963	966	995	993
Tartu vald	5	6	4	3	3
Kokku	1 142	1 139	1 118	1 157	1 146
<i>Mujal maakonnas</i>	25	27	27	23	22
Sh munitsipaalkoolid	651	705	689	730	750
Elva vald	26	50	30	38	38
Kambja vald	4	4	5	10	13
Luunja vald	8				
Peipsiääre vald	2				
Tartu linn	606	645	650	679	696
Tartu vald	5	6	4	3	3

1.3 Pakutavad tugiteenused

Tugiteenustest pakutakse maakonna omavalitsuste lasteaedades ja koolides kuni nelja tugispetsialisti teenuseid – eripedagoog, sotsiaalpedagoog logopeed ja psühholoog. E-teenuste olemasolu ja pakkumise sageduse kohta andmed puuduvad.

Tugiteenuste kättesaadavust saab hinnata eelkõige spetsialistide olemasolu kaudu asutustes (või omavalitsuse koosseisus).

Töö koostamise raames on kasutatud kahte sorti andmeid:

- Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt päringu vastuseks väljastatud EHIS-e andmed 21/22. õppeaastal maakonnas olemasolevate tugispetsialistide vanusjaotuse ja kvalifikatsioonile vastavuse kohta (ühise andmekoguna, omavalitsuste territooriumidel tegutsevate era- ja riigikoolide andmed ei ole eristatavad).
- Omavalitsustelt eraldi päringuga küsitud andmed munitsipaalomandis lasteaedades ja koolides 21/22. õppeaastal tegutsevate tugispetsialistide kohta ning kaasnevalt hinnang, kui palju oleks ideaalolukorra saavutamiseks vastavaid ametikohti vaja lisaks olemasolevatele juurde luua.

EHIS-e andmetel töötas 21/22. õppeaastal maakonna lasteaedades ja koolides kokku 285 ametikoha jagu tugispetsialiste. Nendest oli lasteaedades 102 ametikohta (34 eripedagoogi ja 68 logopeedi) ja koolides 182 ametikohta (50 eripedagoogi, 35 psühholoogi, 24 logopeedi ja 75 sotsiaalpedagoogi). Kvalifikatsioonile vastas keskmiselt 87% ametikohtadel töötavatest isikutest, mittevastavate isikutega täidetud ametikohti oli 38,5. Kvalifikatsioonile vastavus oli kõige kõrgem koolides töötavate logopeedide (96%) ja sotsiaalpedagoogide (93%) osas ning madalaim lasteaedades töötavate eripedagoogide osas (69%) (Tabel 19).

Tabel 19. Tugispetsialistide arv ja vastavus kvalifikatsioonile erialade lõikes (EHIS)

Ametikoht	Vastab kvalifikatsioonile	Ei vasta kvalifikatsioonile	Kokku	Vastab, %
Alushariduse eripedagoog	23,6	10,4	34,0	69%
Alushariduse logopeed	57,8	10,3	68,1	85%
Eripedagoog	43,4	6,3	49,7	87%
Koolipsühholoog	29,5	5,0	34,5	85%
Logopeed	23,2	1,0	24,2	96%
Sotsiaalpedagoog	69,1	5,5	74,6	93%
Kokku	246,5	38,5	284,9	87%

Nii nagu asutusi ja lapsi-õpilasi, paikneb kõige enam tugispetsialistide ametikohti maakonnakeskuses. Tartu linnas asuvates asutustes on 175 ametikohta, maakonna neljas suuremas omavalitsustes enam kui 20, väiksemates omavalitsustes juba alla kümne ametikoha. Täiel määral vastavad kvalifikatsioonile spetsialistid Luunja vallas. Tartu linnas on vastav näitaja sama maakonna keskmisega (87%), madalaim on kvalifikatsioonile vastavus Nõo vallas (56%) (Tabel 20).

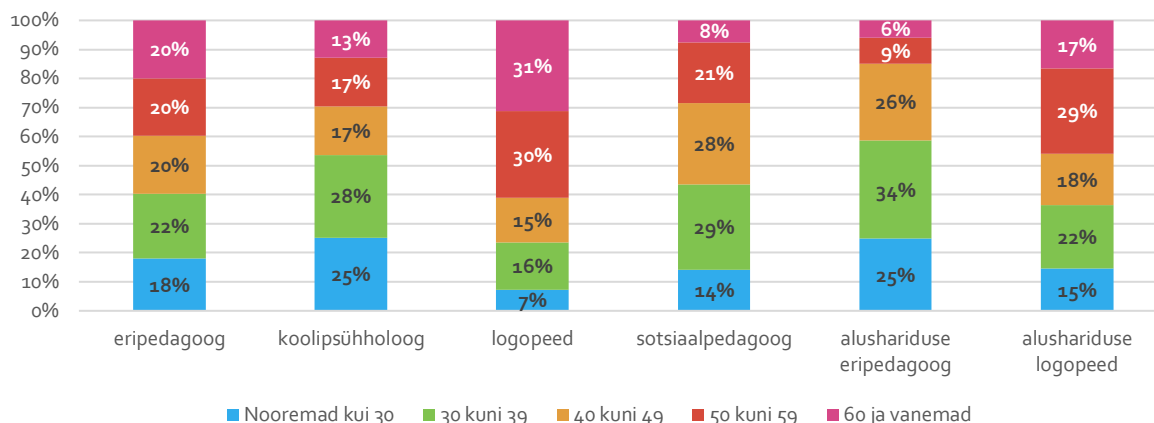
Tabel 20. Tugispetsialistide ametikohtade arv ja vastavus kvalifikatsioonile asutuse asukohaomavalitsuste lõikes (EHIS)⁵

Ametikoht	Vastab kvalifikatsioonile	Ei vasta kvalifikatsioonile	Kokku	Vastab
Elva vald	22,0	3,4	25,4	87%
Kambja vald	19,2	1,0	20,2	95%
Kastre vald	18,5	4,0	22,5	82%
Luunja vald	8,7	0,0	8,7	100%
Nõo vald	5,0	4,0	9,0	56%
Peipsiääre vald	1,8	0,5	2,3	78%
Tartu linn	151,9	23,6	175,4	87%
Tartu vald	19,5	2,0	21,5	91%
Kokku	246,5	38,5	284,9	87%

Erialati ametikohtade vaates on kõige noorema vanuskoosseisuga alushariduse eripedagoogid (u 39 eluaastat) ja sotsiaalpedagoogid (u 43 eluaastat). Järelkasvu seisukohalt on olukord kõige keerulisem koolides töötavate logopeedidega, kelle keskmine vanus on kõrgeim. 61% logopeedidest on vanemad kui 51 eluaastat, sh 31% vanemad kui 60 eluaastat (Joonis 3).

⁵ EHIS andmekogus kajastuvad konkreetse asutusega seotud spetsialistid. Spetsialist võib olla omavalitsuse ametiasutuse töötaja, aga peab olema seotud konkreetse asutusega.

Joonis 3. Tugispetsialistide vanusjaotus (EHIS)

Tartumaa omavalitsuste munitsipaallasteaedades on 106 tugispetsialisti ametikohta. Neist logopeede on kaks kolmandikku (65,3) ja eripedagooge (33,3). Lisaks on Tartu linnas 6,8 psühholoogi, 0,6 sotsiaalpedagoogi ametikohta. Viimased kaks ei kuulu aga ametlikult lasteaedade tugispetsialistide kategooriasse (Tabel 21).

Tabel 21. Olemasolevad tugispetsialistid munitsipaallasteaedades (KOV-ide andmed)

Olemas	Eripedagoog	Logopeed	Psühholoog	Sotsiaalpedagoog	Kokku
Elva vald	4,0	4,1		0,1	8,2
Kambja vald	6,0	5,4			11,4
Kastre vald	2,0	3,0			5,0
Luunja vald	2,0	3,0			5,0
Nõo vald	1,0	2,5			3,5
Peipsiääre vald	0,2	1,7			1,9
Tartu linn	15,5	39,8	6,8	0,5	62,6
Tartu vald	2,6	5,8			8,4
Kokku	33,3	65,3	6,8	0,6	105,9

Omavalitsused on hinnanud, et lasteaedades on puudu 35,9 ametikoha jagu tugispetsialiste – suhteliselt võrdsel määral nii eripedagooge, logopeede kui ka psühholooge. Puudujääk võrreldes ideaalolukorraga on suurim Tartu, Kastre ja Kambja valdades (Tabel 22).

Tabel 22. Puuduolevad tugispetsialistid munitsipaallasteaedades (KOV-ide andmed)

Vaja juurde	Eripedagoog	Logopeed	Psühholoog	Sotsiaalpedagoog	Kokku
Elva vald	1,5	1,6	0,8	0,2	4,0
Kambja vald	1,6	2,0	3,0		6,6
Kastre vald	2,0	2,0	2,0		6,0
Luunja vald	1,0	3,0	1,0		5,0
Nõo vald		1,0			1,0
Peipsiääre vald	1,0	1,0			2,0
Tartu linn			2,5		2,5
Tartu vald	3,9	2,5	2,5		8,9
Kokku	10,9	13,1	11,8	0,2	35,9

Maakonna vaates on võrreldes ideaalvajadusega olemas kolmveerand (75%) lasteaedade tugispetsialistidest. Teisalt on Tartu linn hinnanud omapoolse kaetuse juba hetkel

maksimumilähedaseks, seetõttu seitsme maaomavalitsuse vaates on olemas vaid 56% koguvajadusest (Tabel 23).

Tabel 23. Olemasolevate tugispetsialistide osakaal koguvajadusest munitsipaallasteaedades (KOV-ide andmed)

Olemas osakaal	Eripedagoog	Logopeed	Psühholoog	Sotsiaalpedagoog	Kokku
Elva vald	73%	73%	0%	33%	67%
Kambja vald	79%	73%	0%		63%
Kastre vald	50%	60%	0%		45%
Luunja vald	67%	50%	0%		50%
Nõo vald	100%	71%			78%
Peipsiääre vald	17%	63%			49%
Tartu linn	100%	100%	73%	100%	96%
Tartu vald	40%	70%	0%		49%
Kokku	75%	83%	37%	75%	75%
sh maaomavalitsused	62%	66%	0%	33%	56%

Maakonna omavalitsuste munitsipaalkoolides on kokku 141 tugispetsialisti ametikohta, sealhulgas 38,4 eripedagoogi, 22,2 logopeedi, 29,5 psühholoogi ja 50,9 sotsiaalpedagoogi ametikohta (Tabel 24).

Tabel 24. Olemasolevad tugispetsialistid munitsipaalkoolides (KOV-ide andmed)

Olemas	Eripedagoog	Logopeed	Psühholoog	Sotsiaalpedagoog	Kokku
Elva vald	4,0	4,2	2,5	6,3	17,0
Kambja vald	0,6	2,6	0,0	3,6	6,8
Kastre vald	3,0	0,6		2,5	6,1
Luunja vald	3,0	2,0	1,0	1,0	7,0
Nõo vald	1,5	1,0	1,0	1,0	4,5
Peipsiääre vald	1,7	2,3		2,2	6,2
Tartu linn	21,8	6,0	23,0	29,3	80,1
Tartu vald	2,8	3,5	2,0	5,0	13,3
Kokku	38,4	22,2	29,5	50,9	141,0

Omavalitsused on hinnanud, et koolides on puudu 41,3 ametikohta, ligi pooled neist eripedagoogid (19). Psühholooge on vajaka 9,7, logopeede 7,6 ja sotsiaalpedagooge 5,1 ametikoha jagu. Suurim on hinnanguline defitsiit Tartu vallas (Tabel 25).

Tabel 25. Puuduolevad tugispetsialistid munitsipaalkoolides (KOV-ide andmed)

Vaja juurde	Eripedagoog	Logopeed	Psühholoog	Sotsiaalpedagoog	Kokku
Elva vald	2,8	1,5	0,2		4,5
Kambja vald	3,4	1,0	1,0	0,4	5,8
Kastre vald	1,5	1,4	2,0	1,5	6,4
Luunja vald	1,0	1,0	2,0	1,0	5,0
Nõo vald	1,0				1,0
Peipsiääre vald	0,7	0,4	2,2	0,7	4,0
Tartu linn	6,2		0,5		6,7
Tartu vald	2,5	2,3	1,8	1,5	8,0
Kokku	19,0	7,6	9,7	5,1	41,3

Maakonna vaates on võrreldes ideaalvajadusega olemas enam kui kolmveerand (77%) koolide tugispetsialistidest. Kuna Tartu linn on hinnanud omapoolse kaetuse juba hetkel

maksimumilähedaseks, siis seitsme maaomavalitsuse vaates on olemas 64% koguvajadusest (Tabel 26).

Tabel 26. Olemasolevate tugispetsialistide osakaal koguvajadusest munitsipaalkoolides (KOV-ide andmed)

Olemas osakaal	Eripedagoog	Logopeed	Psühholoog	Sotsiaalpedagoog	Kokku
Elva vald	59%	74%	93%	100%	79%
Kambja vald	15%	72%	0%	90%	54%
Kastre vald	67%	30%	0%	63%	49%
Luunja vald	75%	67%	33%	50%	58%
Nõo vald	60%	100%	100%	100%	82%
Peipsiääre vald	71%	85%	0%	76%	61%
Tartu linn	78%	100%	98%	100%	92%
Tartu vald	52%	61%	53%	77%	62%
Kokku	67%	75%	75%	91%	77%
sh maaomavalitsused	56%	68%	42%	81%	64%

Kokkuvõtvalt on omavalitsused hinnanud, et võrreldes ideaalolukorraga on hetkel puudu 81 ametikoha jagu tugispetsialiste, sh 31 eripedagoogi, 22 logopeedi ja psühholoogi ning 6 sotsiaalpedagoogi. Omavalitsuste lõikes on omapoolse puudujäägi hinnanud suurimaks Tartu vald (16,9 ametikohta). Kambja ja Kastre vald hindava puudujäägiks 12,4 ning Luunja ja Peipsiääre vald mõlemad 10 ametikohta. Linnas on puudu 8-9 kohta ja Nõo vallas 2 (Tabel 27).

Tabel 27. Puuduolevad tugispetsialistid munitsipaalasutustes kokku (KOV-ide andmed)

Vaja juurde	Eripedagoog	Logopeed	Psühholoog	Sotsiaalpedagoog	Kokku
Elva vald	4,2	3,1	1,0	0,2	8,4
Kambja vald	5,0	3,0	4,0	0,4	12,4
Kastre vald	3,5	3,4	4,0	1,5	12,4
Luunja vald	2,0	4,0	3,0	1,0	10,0
Nõo vald	1,0	1,0			2,0
Peipsiääre vald	2,7	2,4	3,2	1,7	10,0
Tartu linn	6,2		3,0		9,2
Tartu vald	6,4	4,8	4,3	1,5	16,9
Kokku	30,9	21,6	22,4	6,3	81,2

Kaetuse kokkuvõtte on toodud välja tabelis 28.

Tabel 28. Olemasolevate tugispetsialistide osakaal koguvajadusest munitsipaalasutustes (KOV-ide andmed)

Olemas osakaal	Eripedagoog	Logopeed	Psühholoog	Sotsiaalpedagoog	Kokku
Elva vald	66%	73%	72%	97%	75%
Kambja vald	57%	73%	0%	90%	59%
Kastre vald	59%	51%	0%	63%	47%
Luunja vald	71%	56%	25%	50%	55%
Nõo vald	71%	78%	100%	100%	80%
Peipsiääre vald	41%	63%	0%	56%	45%
Tartu linn	86%	100%	91%	100%	94%
Tartu vald	46%	66%	32%	77%	56%
Kokku	70%	80%	62%	89%	75%
sh maaomavalitsused	58%	66%	25%	78%	59%

1.4 Piirangud ja kitsaskohad

1.4.1 Tugiteenuste tagamise mudelid omavalitsustes

Tugiteenuste tagamise mudelid on Tartumaa kohalike omavalitsuste haridusametites valdavalt asutuste kesksed, kus iga haridusamet ise planeerib, leiab ja rakendab vajalikud tugispetsialistid. Väiksema haridusametite arvuga omavalitsustes (nt Nõo ja Luunja) on korraldussüsteemi väiksuse tõttu koordineerimisvajadus väiksem ning see toimub peamiselt tugispetsialistide enda eestvedamisel ja isiklike kontaktide baasil. Mõnes omavalitsuses on vallavalitsuse poolne valdkonna koordineerimine madal ning vastutus jäetud koolidele ja lasteaedadele endile.

Mitmekehisema haridusvõrguga KOV-ides tajutakse koordineerimise vajadusi ja väljakutseid rohkem, kuid ei ole seni vastavaid meetmeid rakendatud. Eristuvad Tartu linn ja Elva vald, kus on võetud kasutusse nii asutuste suunalised koordineerimise instrumendid (nt tugispetsialistide puudutava eelarvevahendite planeerimine) kui ka osade teenuste konsolideerimine. Tartu linnas on Hariduse Tugiteenuste Keskusel (HTK) valdkonna strateegilise arendamise funktsioon (sh optimaalse töömahu planeerimine, uute tugiteenuste mudelite rakendamine jt), spetsialistide tegevuse koordineerimise ja meetodilise nõustamise funktsioon kui ka lapsevanematele ja lastele asutusevälise nõustamisteenuse funktsioon. Tartu linna HTK ja Elva valla Laste ja Perede Keskus (LPK) osutavad ka rehabilitatsiooniteenuseid. Tugispetsialisti olemasolu tagamisega haridusametites tegeleb Elva LPK pigem erandolukorras.

Kasutatavad koordineerimise instrumendid saab kokku võtta järgmiselt:

- Töömahtude ja sellest lähtuv eelarve planeerimine
- Tugispetsialistide ühine värbamine ja koormuste tagamine
- Arendustegevused
- Koolitused
- Infoliikumine asutuste vahel
- Ümarlaud spetsialistide ja vanemate osavõtul (juhtumikorraldus)

Teenuse osutamise ehk tugispetsialistide konsolideerimist kohaliku omavalitsuse ametiasutuse või muu asutuse struktuuri ei rakendata üheski Tartumaa omavalitsuses (v.a osade nõustamisteenuste ja/või teenusvajaku tagamine Tartu HTK ja Elva LPK poolt). Samas üle Eesti on see üha enam kasvav trend, tulemaks toime tugispetsialistide vajaku ja nende tegevuse suurema sünergia tagamiseks. Näiteks on Viljandi linnas kõik koolides töötavad tugispetsialistid koondatud ühe keskuse koosseisu või Saaremaal kujundatud Toetava Hariduse Keskus sama mudeli alusel. Mõnedes omavalitsustes (nt Lääne-Harju) on liigutatud piirkondlike asutuste põhiste tugipesade mudeli suunas. See tähendab, et ühes nn tugipesas töötavad meeskonnana kõik piirkonna tugispetsialistid. Tartumaal on mõnedes omavalitsustes selliseid mõtteid arendatud, kuid eri põhjustel ei ole otsustusfaasi nendest ükski jõudnud.

Intervjuudes toodi ohukohana välja spetsialistide asutustest kaugenemine, kuid eeltoodud näidetel ei ole see realiseerunud, s.t tugispetsialist töötab füüsiliselt ikka konkreetse asutuse juures.

Vaatamata korraldusliku lahenduse puudumisele praktikas tegelikult nii mitmeski omavalitsustes ümarlaudade põhised sellised lahendused töötavad. Need on siiski kitsalt

piiritletud konkreetse juhtumi (lapse, pere) lahendamise ja mitte tugispetsialistide tegevuse laiema koordineerimisega.

1.4.2 Toe pakkumine spetsialisti puudumisel

Tugispetsialisti puudumisel püüavad haridusasutused leida olemasolevate võimaluste raames paindlikud lahendused laste toevajaduse tagamiseks. Peamised kasutatavad meetmed selleks on:

1. **Tugispetsialisti teenuse sisseostmine** vastavalt konkreetse lapse vajadusele. Sisuliselt tähendab see lapsele teenuste osutamist Tartu linnas asuvatest tugiteenuseid osutavatest keskusest. Sellistel juhtudel sõidab teenusele laps. Mõnedel juhtudel ostetakse haridusasutusesse tugispetsialisti tervikteenusena. Sellistel juhtudel käib tugispetsialist korra-paar nädalas haridusasutuses. Esimese versiooni puhul jääb puudu tugispetsialisti panustamine haridusasutuses tugiteenuste terviklikkusesse ja ennetustegevustesse. Teisel juhul on seda piiratud määral võimalik teha. Niisiis ei ole lapsepõhiste üksikteenuste hankimine kogu kooli ja ennetustegevuste vaates süsteemsed lahendused. See ei ole kaasava hariduse ja selle ennetusmeetmete rakendamine, vaid üksikjuhtudele teenuse tagamine, mis on siiski parem kui üldse teenuse puudumine.
2. Kui haridusasutusel on olemas info, millised **teenused** saab laps **teistest sektoritest** (rehabilitatsioon, perearstide teraapiafond, sotsiaalvaldkonna poolt tagatud teenused, pere enda leitud ja rahastatud teenused jt), siis arvestatakse, et sellega on tagatud oluline osa lapsele teenuste tagamisest.
3. Koostöös **perearstidega** (teraapiafond) lastele teenuste tagamine (eelkõige psühholoogi ja logopeedi teenused).
4. Vanemate nõustamine ja soovitude andmine, pöördumaks **erasektori teenuse** pakkujate poole. Sellisel juhul maksavad teenuse eest lapsevanemad ise.
5. **Tugiisikute rakendamine**, kes aitavad lapsel õppekeskkonnas toime tulla. Sellel meetmel tekkis aruteludes vaidlusi, et see ei ole mitte hariduse tugiteenus, vaid sotsiaalteenus. Selles küsimuses on nii haridusasutuste kui ka KOV-ide ja HTM-i nägemused varieeruvad. Neid võiks enam ühtlustada ja tugiisikute rolli ning sidusust hariduse- ja sotsiaalvaldkonna tugiteenuste integreerimisel paremini mõtestada. Näiteks üks suundi on tugiisikute asemel abiõpetajate rakendamine. Tehniline vaidlus siin on, kes katab kulud – kas sotsiaalvaldkonna või haridusasutuste eelarve. Sisuliselt peaks sellise situatsiooni lahendama KOV, sest tervikvaates on tegemist omavalitsuse kuluga.
6. **Olemasolev tugispetsialist** tegeleb ka puuduoleva tugispetsialisti tööga, s.t tugispetsialistid muutvad multifunktsionaalseks. See võib toimida piiratud ulatuses teatud juhtudel – nt lihtsamad psühholoogilise nõustamise vajadused võib katta sotsiaalpedagoog või logopeedilise toe eripedagoog või eripedagoogi kvalifikatsiooniga töötaja. Esimese versiooni puhul on aga tegemist kvalifikatsioonile mitte vastava tugispetsialisti poolt teenuse osutamine, mis ei saa olla jätkusuutlik.
7. Toodi ka näiteid, kus kriisisituatsioonides on saadud abi **Rajaleida spetsialistidelt** (nt psühholoog).
8. **Õpetajate koolitamine** toevajaduste märkamisel ja laste toetamisel. Siiski leiti, et õpetaja vajaks toimetulemiseks valdkonna tugispetsialisti metoodilist tuge ja nõu järjepidevalt.

Pikemajaajalise lahendusena toodi välja, et lasteaias tuleks fookus seada alates 3-aastastele lastele logopeedilise toe tagamisele. Praegu on fookus koolieelikutel. Kõnearengu toetamine võimalikult varajases eas vähendab oluliselt toe (ja ka tugiteenuste, -spetsialistide) vajadust koolis. Teiseks, suurendada tuleks õpetajate täienduskoolituses (98% õpetajatest koolitab end aasta jooksul) toevajaduste tagamisele suunatud koolituste mahtu. See võiks olla järjepidev kompetentside arendamise programm, mitte üksikkoolitused, mille omandamise tase ei ole piisav, et tekiks teadmiste rakendamise vilumus. Ühe ohukohana toodi välja, et tugispetsialistid ise ei taha oma tegevuste lihtsamaid osasid õpetajatele delegeerida. Selle lahendamise puhul on tegemist tugispetsialistide ja õpetajate koostöö süsteemitasandi küsimusega, mis hõlmab KOV-i tervikuna.

1.4.3 Piirangud ja kitsaskohad tugiteenuste järjepidevuse tagamisel üleminekul järgmisele haridustasemele

Lapsele sobiliku toe tagamiseks on oluline teada, milline on tema toevajadus ja millist tuge on ta saanud eelmises haridusastmes või haridusasutuses. Probleemistik, et koos lapse liikumisega ei liigu tihti ja oluline osa tema toevajadust puudutavast informatsioonist kaasa, on mitmekesine, kuid selgelt kõiki tugiteenuste tagamisega tegelevaid osapooli ühendav.

Intervjuudes korduvana välja toodud probleemid ja nende ületamiseks kasutatavad praktikad saab kokku võtta järgmiselt.

1. Üleminekul lasteaiast kooli ei liigu vajalik info lapsega kaasa⁶

Paljudel juhtudel toodi peamise probleemina välja, et lasteaiast kooli üleminekul ei liigu tihti oluline lapse toevajadust puudutav informatsioon kaasa ning suhtlus kooli ja lasteaias vahel ei ole süsteemne. Koolivalmiduskaardid on erineva kvaliteediga ja lapsevanemate valik on, kas nad selle üldse koolile esitavad. Seetõttu tuleb koolis alustada lapsega n-ö nullist. Samas rõhutasid osapooled varajase märkamise (lasteaias) ja toe tagamise järjepidevuse tähtsust.

Mõnevõrra parem on olukord väikese haridusasutuste arvuga omavalitsustes, kus lapse kohta puudutavat infot jagatakse mitteformaalselt ja isiklike kontaktide kaudu⁷. Üks selline viis on haridusjuhtide (koolijuhid, lasteaiajuhid, huvikoolide juhid) regulaarsed nõupidamised (selle lahenduse puhul tekib küll küsimus, kas konkreetsele lapsele abivajaduse tagamise detailid on teema, millega peaks tegelema haridusasutuse juht). Teiseks võimaluseks on lasteaias ning kooli õpetajate ja tugispetsialistide vahetu suhtlemine. Selle mudeli nõrkuseks toodi välja järjepidevuse ja süsteemsuse puudumist. Samuti ei vasta selline mudel rangelt võttes seadustele, sest vanema nõusolekuta ei tohi lapse toevajaduse andmeid teiste osapooltega jagada.

Süsteemsem kasutatav lahendus on lapsepõhiste võrgustiku ümarlaudade läbiviimine, kus osalevad erinevad lapsega seotud osapooled ja vanemad. Sellesse on kaasatud olenevalt lapse toevajadusest nii haridusasutused, sotsiaal- ja tervisevaldkonna esindajad. Sellist

---

⁶ Tartu linnas see üldiselt enam probleemiks ei ole. Koolivalmiduskaardid on elektroonilised ja kool saab need vanema nõusolekul kätte juba kevadel. Süsteemne töö kaardi sisu ja infovahetusega on HEVKO-de prioriteet olnud juba paar aastat.

⁷ Samas sellist süsteemi ei saa otseselt soovitada, kuna see sõltub paljuski isikutest ega pruugi olla pikemas plaanis kestlik (inimesed vahetuvad).

mudeli peeti väga tõhusaks, kuid ka töömahukaks. Samuti on ümarlaudade korraldamine otstarbekas vaid suure toevajadusega laste puhul.

Kolmas positiivse hinnangu saanud lahendus oli lasteaia viimasel aastal süsteemne koostöö lasteaia, kooli ja lapsevanema vahel, kus nõustatakse vanemat nii lapsele kooli valikul kui sobilike tugimeetmete tagamisel. Samuti antakse seejuures suhtlus lapsevanemaga järkjärgult lasteaialt üle koolile.

2. Vanemate nõustamine ja vanemakeskne infovahetus

Läbivalt olid intervjueeritavad seisukohal, et lapsevanemate nõustamine on väga oluline. Tihti on koolide ja lasteaedade õpetajatel ning tugispetsialistidel puudu selleks vajalikke oskusi. Eriti on see nii olukordades, kus vanemad ei soovi lapse toevajadust tunnistada. Samas leiti, et nõustamise põhiroll peab olema koolidel ja lasteaedadel, kuid see vajab senisest süsteemsemat läbimõtlemit ja korraldamist. Samuti toodi välja, et osadel juhtudel (nt piisava usalduse puudumise tõttu) ei saagi koolid-lasteaiaid sellega hakkama ning siis oleks vajalik kolmandat osapoolt, kes n-ö neutraalselt lapsevanemat nõustaks.

Korduvalt toodi välja isiku- ja terviseandmete regulatsioonidest tulenevat piirangud, mille kohaselt on lapse toevajaduse (olgu siis hariduse, tervise või sotsiaalse toimetuleku valdkonnas) informatsiooni jagamine haridusasutusega lapsevanema ainuõigus. Erinevatel põhjustel (nt kartes sildistamist, mitte nõustudes spetsialistide hinnanguga, vähene teadlikkus vms) jäätavad vanemad hulgal juhtudest vastava informatsiooni jagamata. See aga pärsib lapsele tõhusa toe tagamist.

Kui sama omavalitsuse haridusasutuste vahel (**vt punkt 1**) haridusliku toevajaduse info isegi liigub, siis tervise valdkonna (nt rehabilitatsiooniteenused) või kooliväliste hindamiste (nt Rajaleidja) seisukohad jäävadki hulgal juhtudest haridusasutusel teadmata.

Nende probleemide ületamiseks on kasutusele võetud erinevaid lahendusi.

On näiteid, kus **koolivalmiduskaardi esitamine** on lapse kooli võtmise eeltingimuseks. Kui vanem seda ei esita, siis lapsel ei ole võimalik sellesse kooli minna. Peab arvestama, et ilmselt saab sellist lahendust kasutada vaid suure soovijate arvuga koolides.

Osad omavalitused on kasutusele võtnud **vanema nõusoleku lehe**, millega nad annavad nõusoleku lapse toevajadusega seotud informatsiooni teenust osutavate asutuste ja spetsialistide vahel vahetada. See kehtib ka rehabilitatsiooniteenuste kohta. Hästi töötav praktika on lapsepõhiste võrgustiku ümarlaudade raames infovahetuses kokku leppimine.

Ka vanemapoolse infojagamise puhul toodi välja kõige olulisemana sihipärast nõustamist nii haridusasutuste kui sotsiaalvaldkonna spetsialistide poolt, sh nende omavahelist koostööd.

Sotsiaalministeerium on ette valmistamas muudatust, mille kohaselt hakkaks lapse puude taotluse informatsioon olema kättesaadavad KOV-i lastekaitsetöötajatele STAR-i⁸ kaudu. See peaks jõustuma käesoleva aasta sügisest. Kolme aasta perspektiivis peaks vanema nõusoleku andmise võimalused tekkima ka digiplatvormidel (nt e-tervises). Samas puudutavad need muudatused suurema toevajadusega lapsi, väiksema haridusliku toevajadusega laste puhul tuleb infovahetuse ja liikumise süsteem kujundada ikkagi kohalikel omavalitsustel endil.

---

⁸ Sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregister

3. Infoliikumine koolivahetusel

Kooli vahetamisel (või lasteaiast kooli minekul) eriti ühest omavalitsusest teise on eeltoodud kitsaskohad veelgi teravamad, sest ümarlaudade, infovahetuse või vahetute spetsialistide vahetute suhtluse kanalid ja praktikad on ahtamad kui ühe omavalitsuse ja/või lähestikku asuvate haridusasutuste vahel.

Häid praktikaid siin ka praegu ei ole. Lahenduseks võiks olla maakonnas kokku lepitud põhimõtted, vormid ja kanalid, kuidas üle omavalitsuste piiride liikuvate laste puhul nende toevajaduse informatsiooni vahetatakse.

4. Info liikumine sotsiaal- ja haridusvaldkonna vahel

Suurema toevajadusega laste teenused jaotuvad sotsiaal- ja haridus-, aga ka tervise valdkonna vahel (**vt ptk 4.2**). Need valdkonnad tegutsevad eraldi õiguslikus ja organisatsioonilises süsteemis ehk nn silotornides, mille omavahelised puutumused ei ole loomupärased. See tähendab, et neid ühisosasid tuleb teadlikult kujundada. Silotornid ja info mitte liikumine sotsiaal- ja haridusvaldkonna vahel avaldub isegi väikestes omavalitsustes.

Probleemistikul on mitmeid objektiivseid põhjused. Igas nendes kolmes valdkonnas hinnatakse teenuse vajadust ning korraldatakse ja osutatakse teenuseid erinevate õiguslike, organisatsiooniliste (sh riigi ja KOV-ide ülesannete jaotuse vaates) ja finantseerimise mudeli alusel. Kõige keskmes on laps ja tema vanemad, kelle käes on kogu informatsioon hinnatud (määratud) ja saadava toevajaduse kohta. Lapsevanemate valmisolekust, oskustest ja nõustamise sihipärasusest sõltub info jagamine erinevatele lapsega puutuvatele osapooltele (**vt ka punkti 2**). Konkreetsemalt kirjeldati näiteid ja kaasuseid, kus tekivad probleemid ning tupikud järgnevalt:

1. Lastekaitse valdkonna ja hariduse (koolide/lasteaedade, tugispetsialistide) vahel. Koolide vaates jääb tihti info sotsiaalvaldkonda ja sotsiaalvaldkonna vaates kooli kinni. Selle lahendamiseks tuleb kujundada koostöö (mehhanismid), mis tagavad vähemalt sama KOV-i sees teenuste tagamise ning info liikumise sotsiaal- ja haridusvaldkonna vahel.
2. Koolidel ja tegelikult ka KOV-i sotsiaalvaldkonnal ei ole tihti teadmist, milliseid rehabilitatsiooniteenuseid laps saab ja kuhu nende teenuste osutaja lapse toe tagamise tervikkuse mõttes asetub.
3. Probleemina toodi esile lapse teenusele suunamist koolist väljapoole, s.t sõitmise vajadust ja ka teenuse rahastamisega seotud kulusid.
4. Varajane märkamine (nii laste toevajaduse kui ka vanemlike oskuste kohta ehk nn riskiperede märkamine) on kriitilise tähtsusega lasteaias, kus aga ei ole selleks kujundatud piisavalt sihipäraseid meetmeid (oskused, spetsialistid, koolitused jt). Kui ka märgatakse, siis pole kokku lepitud, kellele ja millisel viisil see info tuleks edastada. (See oleks justkui vanemate peale kaebamine, mida ei soovita teha).

2 Koostöö eeldused ja vajadused

2.1 Asutuste valikute põhjused maakonnas⁹

Omavalitsuste esindajatega läbi viidud intervjuudest ilmnis, et sagedasti teevad vanemad asutuse valiku lähtuvalt logistilistest põhjustest. Selleks on kas kodulähedus või paiknemine trajektoiril kodu-töö-kodu, mis minimeerib sõidule kuluva aja.

Valiku langetamisel on lapsevanema roll domineeriv. Asutused küll tegelevad vanemate nõustamisega, kuid siiski kiputakse otsuseid tegema mitte niivõrd toe olemasolust, kuivõrd mugavusest. Vanemate teadlikkust on omavalitsuste esindajad hinnanud hoolimata olukorra paranemisest viimastel aastatel pigem madalaks.

Samuti soovitakse tihti saada kohti Tartu linna lasteaedades ja koolides, seda eriti linnalähedaste piirkondade puhul. Osade omavalitsustega on Tartu linnal sõlmitud vastavad lepingud kulude katmiseks, osad pole aga nõus olnud. Sel juhul toimub ühe vanema sisse kirjutamine linna, tagamaks lasteaia- või koolikohta (mitte ainult HEV laste puhul). HEV koolid on aga linnas täitumas, seega ei taga ka lepingud alati väljastpoolt linna pärit õpilastele koolikohta.

Tabel 29. Asutuste valikute põhjused ja mehhanismid

KOV	Põhjused/mehhanism
Tartu linn	-
Elva	Valik toimub vanema ja asutuste koostöös
Kambja	Kodu- või töökoha lähedus lapsevanemale
Peipsiääre	Kodulähedus. Suurema toevajadusega lapsed lähevad nn erikooli
Tartu vald	Logistika ja asukoht – lapsed lähevad sama piirkonna kooli, kus asus lasteaed; linnalähedases piirkonnas lähevad u pooled linna, sh tavalapsed
Nõo	Mugavus ja kodulähedus. Lisandub häbitunne nn erikoolidesse mineku puhul
Luunja	Vallas on vaid üks kool. Ligi kolmandik käib Tartu linnas
Kastre	Kodulähedus (eriti lasteaia puhul), mõnikord ka spetsialistide olemasolu asutuses (vanema teadlikkus)

Elva vallas toimub asutuste valik vanema ja lasteaedade ning koolide koostöös. Ühist välja kujunenud standardit ei ole, iga lasteaed ja kool läheneb mõnevõrra erinevalt. Läbivaks märksõnaks on vanemate nõustamine, mida teeb kas õpetaja või vastav spetsialist.

Omavaheline suhtlus toimub ka lasteaedade ja koolide vahel. Viimastel aastatel on see regulaarseks muutunud. Ühiselt arutatakse läbi laste toevajadused – koolil on oluline ette teada, milliseid klasse on tarvis moodustada.

⁹ V.a Tartu linn

Koolivalmiduskaart antakse lasteaiast vanema kätte. Kohustust seda koolile edasi anda vanemal ei ole, kuigi seda siiski reeglina tehakse. Siiski on esinenud juhtumeid, kus kool ei ole lapse vajadustest eelnevalt teadlik.

Oma roll on ka valla sotsiaalosakonnal, kelle toel on vanemad oma lapsega rohkem tegelema hakanud, sh välja selgitanud puude.

Samuti liigub info ka HEV lapsevanemate vahel (kogukond).

Kambja valla esindajate sõnutsi on peamiseks faktoriks kodu- või töökoha lähedus (mugavus). On näiteid, kus hoolimata tasandusrühma vajadusest otsustas vanem sellest logistilistel põhjustel loobuda. Niisiis teenuste olemasolule alati ei mõelda. Suurema toevajadusega lapsed viiakse enamasti aga Tartusse, kus on rohkem võimalusi (omavalitsuse ja riigi nn erikoolid). Linnaga on olemas kokkulepe, et vabade kohtade olemasolul võetakse lapsi vastu ka ilma vanema sissekirjutuseta.

Peipsiääre valla esindajate hinnangul on peamiseks faktoriks kodulähedus – vanemale on see peamine. Üksnes suurema toevajadusega lapsed lähevad nn erikooli. Üks keerulisemaid momente on üleminek lasteaiast kooli. Vajalik on vanema nõustamine ja soovitude jagamine, milleks praegu süsteem puudub. Seega esineb juhtumeid, kus kooli satub laps, kes pole varem abi saanud. Nendega peab kool algusest alustama. Niisiis on varajane märkamine ja koolide ning lasteaedade vahel koostöö tõhustamine määrava tähtsusega.

Tartu vallas on samuti asukoht prevaleeriv. Üldjuhul saab koolivalik alguse lasteaiast – minnakse reeglina sama piirkonna lasteaeda. Linnalähedastest piirkondadest lähevad umbkaudu pooled lapsed linna kooli, sh tavalapsed. Vanemate teadlikkus on üldiselt vähene.

Nõo valla laste puhul on valiku aluseks mugavus ja kodulähedus. Nn erikoolidesse lapsi eriti viia ei soovita, kuna hoolimata paranenud teadlikkusest häbenetakse siiski oma lapse erivajadust. On esinenud juhtumeid, kus isegi õpiabist on seetõttu keeldutud. Lasteaedades nõustatakse vanemaid juba varakult, andes seejuures suuniseid koolivaliku tegemiseks. Siiski lõppevad need tihti lapse viimisega tavakooli. Mõnel üksikul korral on valiku aluseks olnud vajalike spetsialistide olemasolu koolis.

Luunja vallas on valikud pigem lihtsad – vallas on üks kool. Tartu linna lähedusest tingituna viiakse lapsi ka sinna lasteaeda ja kooli (umbkaudu kolmandik ei käi koduomavalitsuse asutustes). Põhjuste tagamaid intervjuul ei avatud, kuid võib eeldada, et nendeks on valikuterohkus.

Kastre valla lasteaialaste puhul on peamiseks valikuteguriks kodulähedus ja sobiv trajektoor vanemale. Kui mingil põhjusel kodulähedasse lasteaeda kohta ei saa, siis eelistatakse Tartu linna, mitte mõnda muud valla lasteaeda. Koolivalikul otsustab palju lapsevanema teadlikkus. On neid, kes uurivad vajalike spetsialistide olemasolu, ja langetavad otsuse selle põhjal. Hoolimata soovitudest on elukoha lähedus ikkagi oluline.

Ette on tulnud ka liikumist Tartu linna koolidest valdade omadesse – loodetakse, et on lihtsam hakkama saada.

2.2 Haridusasutuste võimekus rakendada kaasavat haridust

Järgnevalt on välja toodud üldistused kaasava hariduse rakendamisega seotud väljakutsete osas. Need väljakutsed on eritüübilised ja vaid osalt seotud võimekustega. Siiski on need kogu maakonna vaates üsna universaalsed ja mitmetes teemades maakonnaülestel lahenduste kujundamise potentsiaaliga.

1. Kaasava hariduse tähendusega seotud väljakutsed

Kuigi olukord on järjest paranenud, siis endiselt on nii vajalik tegeleda eri osapoolte (koolijuhid, õpetajad, lapsevanemad, poliitikud) hoiakute kujundamisega kaasava hariduse (erisuste märkamise, arvestamise ja tegelemise) omaksvõtmisega. **Esiteks**, väga olulisena tuuakse siin välja koolijuhtide ja poliitikute rolli kaasava hariduse mõtteviisi meelsuse kujundamise eestvedamises.

Teiseks, oluline on tahte ja oskuste (ennekõike hoiakute tasandil neid kujundada) arendamine lapsevanema, õpetaja, tugispetsialisti ja lastekaitse (sotsiaalvaldkonna) koostöös. See tähendab lapse arengu ja vajaduste terviklikku toetamist üle administratiiv ja -asutuste piiride. Õpetajate ja vanemate seas on endiselt üsna levinud hoiak „tulge ja tehke laps korda“, kuid see on võimalik vaid kõikide osapoolte ühise sihipärase tegevusega.

Kolmandaks, arendada tuleb nii toevajadusega kui ka toevajadusteta lapsevanemate teadlikkust, probleemide tunnistamist ja lahendustele suunatust. Kui vanemad ei mõista või ei tunnista toevajadust, siis probleemid aina süvenevad. Erivajadusega lapse lisandumisel rühma/klassi tuleb tõsta teiste vanemate teadlikkust.

2. Inimressursiga seotud väljakutsed

Keskne väljakutse kõikidel tasanditel (tugispetsialist ja õpetaja, koolijuht, haridusjuht) on tugispetsialistide puudus ja olukord, kus neid on raske (isegi võimatu) leida ka olukorras, kus see ei jää raha taha. Muidugi mõistetakse, et ka näiteks palgatasemel on piirid, kuid peamiseks väljakutseks peetakse siiski tugispetsialistide puudujääki ja keerukust neid haridusasutustesse leida. Eriti suure probleemina fookusega varajasele märkamisele toodi välja logopeedide ja eripedagoogide puudujääki lasteaedades. Koolide puhul rõhutati abiõpetajate ja tugispetsialistide rakendamise vajadust koolitundides, eriti olukordades, kus klassis/rühmas on mitu toevajadusega last. Õpetaja keskendumine nendele hakkab pärssima kogu klassi edasijõudmist.

3. Teadmistega ja oskustega seotud väljakutsed

Esiteks, oli peaaegu konsensus, et üks võtmekoht on õpetajate jõustamine ja nõustamine abivajadust märgata ning sellele reageerida. Seda hinnati endiselt veel madalaks, kuid vältimatult vajalikuks, et kaasava hariduse sisueesmärke saavutada. Võimalike meetmetena toodi välja sihipärased koolitused õpetajatele (s.t suurendada erialakoolituste kõrval abivajaduse märkamise ja toetamise võimekuse arendamisele suunatud koolitusi) ja kogemuste vahetust (kovisioonid). Ühe meetmena toodi välja tunnivaatlused ja nende refleksioon kui võimekuse arendamisele suunatud lahendustee.

Teiseks, oluline on lapsevanemate nõustamine ja kommunikatsioon nendega. Oluline on tõsta teadlikkust ja oskuseid toevajadusega laste vanematele, neid selles osas süsteemselt nõustada. Näiteks kui vanem (pere) ei tööta kaasa logopeediliste harjutuste tegemisel kodus, siis on lapse arengut keerukas (või isegi võimatu) saavutada. Kommunikatsioon, tagasiside, arengu arutelud ja ka pere (vanema) tagasiside asutusele (tugispetsialistide) on oluline võimekus, mida tuleks sihipäraselt arendada (**vt ka ptk 1.4.3**).

4. Korraldusega seotud väljakutsed

Korraldusega seotud väljakutsetes ilmnisid kaks peamist teemat. **Esiteks**, klassi/rühma suuruse ja võimekusega seotud küsimused, kus klassi/rühma võimekusest, eripärast ja toevajadusega laste arvust sõltub, kuidas rühm on võimeline töötama ja edasi liikuma. Rühmade/klasside komplekteerimisel lähtutakse nende standardsest suurusest, kuid eeltoodust tulenevalt võib olla vajalik väiksem grupp. Leiti, et vajalikud oleks rühma/klassi suuruse paindlikumad lahendused, mis võimaldavad grupi eripära ja koguvõimekust paindlikult arvestada. Ühes omavalitsuses toodigi näide, et lasteaiarühmad komplekteeritakse ettenähtust väiksemas hulgas just selleks, et jätta paindlikkust toevajadusega laste lisandumisel.

Teiseks, vajalik on koostöö ja koordineerimine toevajadusega laste juhtumikorralduse terviklikuks lahendamiseks. Selles nähti ühte võtmeväljakutset, mida saaks planeerimise kaudu oluliselt parandada. Toodi välja, et KOV-is peab olema selge koordinaator, kes süsteemi töös hoiaks. See sisaldab koostööd valdkondade (sotsiaal-, tervishoiu-, haridusvaldkond) vahel ning koostööd asustuste (vallavalitsus, lasteaed, kool, rehabilitatsiooniteenuse pakkujad) vahel. Selline koordinaator/juhtumikorraldaja peaks olema vahelüli, mis süsteemi sidususe ja koordineerimise tagab, mitte niivõrd olema ise teenuse osutaja rollis. Iga omavalitsus peaks selle funktsiooni küll ise tagama (ja korralduslahendused sõltuvad ka KOV-i eripärast, nt toevajadusega laste profiil või haridusasutuste arv jt), kuid selles kujundamisel ja võimekuste/kogemuste ülekandmisel on suured võimalused kogu maakonna ühise disaini raames. Selleks võiks käivitada vastava teenusdisaini projekti koos valdkonna koolitustegevuste, regulatsioonide kujundamise jm vajalike meetmetega.

5. Taristuga seotud väljakutsed

Taristuga seotud väljakutseid rõhutati kaasava hariduse rakendamise sisu mõttes peamiselt koolihoonete polüfunktsionaalsete võimaluste piiratuse tõttu. See puudutab võimalust viia läbi individuaalõpet, õpet väikeklassides, helikindlaid ruume, lifte jt liikumispuudega laste ligipääsetavust (kuigi valdavalt on KOV-ides osade koolide juures vastavad võimalused olemas) ja muude vajalike õppekorralduslike vahenditega varustatust. Eeltoodu leevendamiseks on riigi HEV hariduse taristu arendamise meetmest (**vt ka ptk 2.3**) olnud abi.

Siiski on ligi pooltes omavalitsustes suurema toevajadusega lastele tingimuste laiendamiseks (väikeklassid, üks-ühele õpe) kooliruumide puudus. Ennekõike on see vajak Tartu linnaga piirnevates kasvavates omavalitsustes, aga ka linna suuremates koolides (Tabel 30).

Tabel 30. KOV-ide hinnang vaba ruumi olemasolule/kohandamise võimalusele väikeklassideks ja üks-ühele õppeks

Omavalitsus	Hoonete arv	Hoonete pind kooli funktsiooni kasutuses (m ²)	Vaba ruumi olemasolu (väikeklassideks/individuaalõppeks)	Liikumispuudega laste õppevõimalused
Elva vald	9	24 407	Nii ja naa	2 hoonet 9-st
Kambja vald	5	8 472	Puudub	2 hoonet 4-st
Kastre vald	3	6 500	Teadmata	3 hoonet 3-st
Luunja vald	1	4 776	Puudub	Olemas
Nõo vald	1	5 981	Puudub	Puudub
Peipsiääre vald	4	10 742	Ruumi on	Puudub
Tartu linn	26	128 333	Puudub (mõningate eranditega)	12 hoonet 26-st
Tartu vald	5	16 748	Nii ja naa	2 hoonet 5-st
Kokku	54	205 958		22 hoonet 54-st

6. Rahaga seotud väljakutsed

Rahaga seotud väljakutseid kaasava hariduse rakendamiseks ei toodud välja esimeses järjekorras. Pigem tõdeti, et näiteks tugispetsialistide või vajalike teenuste tagamine ei jää niivõrd raha taha. Mõistetakse küll, et panustada olevatel finantsidel on mõistlikkuse piirid, aga palju asju (ka siin osas välja toodud) saab teha minimaalse kuluga (nt koordineerimise parandamine, kommunikatsioon, teadlikkuse suurendamine jt). Siiski toodi välja kaks aspekti, mis on seotud tugispetsialistide sotsiaalsete garantiidega. Esiteks, sotsiaalsete garantiide (nii töötasude, aga ka puhkuste) erisused maakonnas, mis tingivad ka tugispetsialistide üleostmist ja ebavõrdsust võrreldes õpetajate ning nende sotsiaalsete garantiidega. Teiseks, üha kasvav on probleem, kus peamiselt Tartu linna erasektori teenuskeskused ostavad üle koolides/lasteaedades kogemused omandanud spetsialistid. See on tõsine mõttekoht omavalitsustele (ja ka võimalik täiendava uuringu teema), miks see nõnda on ja mida KOV-id peaksid parandama, et seda trendi pöörata.

7. Kaasamise erisused kooli tasandil

Üks oluline pilt, mis ei seleta objektiivseid võimekusi või kaasava hariduse rakendamise väljakutseid, aga kirjeldab selle laia varieeruvust haridusasutuste lõikes, on eri tüüpi toevajadusega õpilaste osakaal koolides. See ülevaade on esitatud tabelis 31. Sellest nähtuvad üsna suured varieeruvused toevajadusega laste osakaalus kooli õpilastest.

Ühelt poolt tuleb tähele panna, et väga väikese laste arvuga koolides võivad ka üksikud toevajadusega lapsed omada väga suurt mõju osakaalule. Suurtes koolides peaksid osakaalud ja toevajaduse muutrid olema (vähemalt teoreetiliselt) suhteliselt sarnased. Võrdlusbaasiks saab võtta maakonna keskmise näitajad. Kui need varieeruvad suuresti (vastavalt kas suur või väike osakaal) siis vajab KOV-ide ja koolide poolt täpsemat mõtestamist, kuidas neid erisusi seletada. Siin võivad olla mitmed põhjused, millest üks võib olla vanemate poolt n-ö jalgadega hääletamine nende koolide kasuks, kus toe tagamise võimalused ja võimekused on paremini välja arendatud. Teine mõjur võib olla väiksema õpilaste arvuga ja rahulikuma koolikeskkonna eelistamine (sellele viitab osade väikeste koolide suur toevajadusega õpilaste osakaal). Kolmandaks teguriks saab pidada KOV-i enda teadlikku strateegiat kujundada osade koolide juurde suurem toevajaduste tagamise kompetents ja võimekus ning selle kaudu lapsevanemate valikuid suunata. Viimane strateegia ei oleks küll üheselt kooskõlas kaasava hariduse poliitika sihtidega, kuid ka varasemad analüüsid Eesti teistes piirkondades näitavad sellist trendi.

Tabel 31. Toevajadusega õpilaste arv munitspaalkoolides õppeaastal 21/22 (EHIS)¹⁰

Asutus	Õpilaste arv	Üldtugi	Tõhustatud tugi	Eritugi	Tõhustatud ja eritugi kokku
Elva vald	1615	26%	5%	2%	7%
Aakre Lasteaed-Algkool	4	0%	25%	0%	25%
Elva Gümnaasium	907	23%	5%	3%	8%
Konguta Kool	72	39%	1%	1%	3%
Palupera Põhikool	62	40%	11%	0%	11%
Puhja Kool	223	31%	7%	1%	8%
Rannu Kool	90	28%	4%	2%	7%
Rõngu Keskkool	230	17%	3%	1%	4%
Valguta Lasteaed-Algkool	27	41%	7%	0%	7%
Kambja vald	1446	8%	2%	0%	2%
Kambja Ignatsi Jaagu Kool	170	26%	2%	0%	2%
Kuuste Kool	71	32%	10%	1%	11%
Unipiha Algkool	10	10%	0%	0%	0%
Ülenurme Gümnaasium	1195	3%	1%	0%	2%
Kastre vald	459	18%	3%	1%	4%
Melliste Kool	76	30%	3%	1%	4%
Sillaotsa Kool	201	8%	1%	1%	2%
Võnnu Keskkool	182	25%	7%	1%	7%
Luunja vald	486	21%	3%	2%	5%
Luunja Keskkool	486	21%	3%	2%	5%
Nõo vald	454	17%	4%	1%	5%
Nõo Põhikool	454	17%	4%	1%	5%
Peipsiääre vald	368	21%	4%	1%	5%
Anna Haava nimeline Pala Kool	98	33%	6%	2%	8%
Juhan Liivi nimeline Alatskivi Kool	172	19%	1%	2%	3%
Kolkja Lasteaed-Põhikool	33	21%	18%	0%	18%
Vara Põhikool	65	9%	2%	0%	2%
Tartu linn	12075	19%	5%	5%	10%
Ilmatsalu Põhikool	242	14%	9%	1%	10%
Miina Härma Gümnaasium	878	0%	0%	0%	0%
Tartu Aleksander Puškini Kool	432	30%	13%	6%	19%
Tartu Annelinna Gümnaasium	962	11%	3%	1%	4%
Tartu Descartes'i Kool	400	28%	7%	1%	8%
Tartu Forseliuse Kool	528	24%	6%	3%	9%
Tartu Hansa Kool	749	17%	7%	2%	9%
Tartu Karlova Kool	658	15%	4%	1%	5%
Tartu Kesklinna Kool	496	16%	1%	0%	1%
Tartu Kivilinna Kool	836	25%	2%	1%	3%
Tartu Mart Reiniku Kool	876	11%	3%	0%	3%
Tartu Raatuse Kool	564	30%	3%	1%	5%
Tartu Tamme Kool	811	27%	2%	0%	2%
Tartu Variku Kool	530	23%	4%	1%	4%
Tartu Veeriku Kool	786	19%	3%	0%	3%
Tartu vald	1326	21%	4%	1%	5%
Johannes Voldemar Veski nimeline Maarja-Magdaleena Põhikool	68	35%	24%	6%	29%
Kõrveküla Põhikool	536	20%	1%	0%	1%
Laeva Põhikool	39	28%	8%	0%	8%
Lähte Ühisgümnaasium	532	22%	5%	1%	6%
Tabivere Põhikool	151	12%	7%	2%	9%
Kokku	18229	19%	4%	4%	8%

¹⁰ V.a toevajadusega laste õpetamisele keskendunud koolid ja puhtad gümnaasiumid

Analüüsi tagasisides arvati, et toevajadusega laste osakaalu ja tugispetsialistide ametikohtade arvu vahel võib olla otsene seos. Seda kontrolliti korrelatsioonanalüüsisga (tabel 32). Analüüsist nähtub, et maakonna koolides tervikuna tugispetsialistide ametikohtade arvu ja toevajadusega laste osakaalu vahel oluline korrelatiivne seos puudub.

Mõningane positiivne seos avaldab eritoega laste osakaalu ja tugispetsialistide arvu vahel, kuid see ei ole statistiliselt oluline. Eraldi Tartu linna koolide analüüsides on need seosed tugevamad (korrelatsioonikoefitsient tõhustatud ja eritoe puhul on 0,4), kuid ei ole samuti statistiliselt olulised. Korrelatsioonianalüüsist avaldub samuti kooli suure (õpilaste arvu) ja toevajadusega laste osakaalu negatiivne korrelatiivne seos. See tähendab, et suuremates koolides on toevajadusega laste osakaal väiksem, mis võib kinnitada väikekoolide koolikeskkonna eelistamist toevajadusega õpilastele. Samas eritoe puhul korrelatiivne seos kooli suurusega puudub.

Tabel 32. Korrelatsioon Tartumaa koolide tugispetsialistide ametikohtade arvu ja toevajadusega laste osakaalu vahel (n=39)

	Õpilaste arv	Üldtoega laste osakaal	Tõhusatud toega laste osakaal	Eritoe laste osakaal	Tugispetsialistide ametikohtade arv
Õpilaste arv	1	-,442**	-,358*	-0,096	,620**
Üldtoega laste osakaal	-,442**	1	,443**	,333*	-0,117
Tõhustatud toega laste osakaal	-,358*	,443**	1	,558**	-0,118
Eritoe laste osakaal	-0,096	,333*	,558**	1	0,294
Tugispetsialistide ametikohtade arv	,620**	-0,117	-0,118	0,294	1

*statistiliselt oluline 0,01 tasemel; ** statistiliselt oluline 0,06 tasemel

2.3 Seniste riiklike sekkumismeetmete mõju

Intervjuude ja muude materjalide sekundaaranalüüsi käigus selgitati välja, milliseid kaasava hariduse rakendamist toetavaid riiklikke sekkumismeetmeid osapooled nimetada osakavad ja millisena hindavad nad nende rolli oma haridusteenuse tagamise arendamisel.

Peamine meede, mida kõik intervjueritud osapooled seniste riiklike kaasava hariduse rakendamist toetavate sekkumismeetmetena välja tõid, oli väikeinvesteeringute meede „Väikelahendused HEV-õpilastele“. Sellest meetmest toetuse andmise eesmärk on olnud suurendada üldhariduskoolide valmisolekut rakendada kaasava hariduse põhimõtteid. Tartumaa omavalitust on sellest meetmest rahastust taotlenud kokku summas ligi 1 miljon eurot, millele on lisatud omafinantseering vähemalt 150 000 eurot, mille eest on tehtud näiteks järgmisi tegevusi (Tabel 33):

- Universaalsele disainile suuantud taristu arendused: kaldteed, liftid jms
- Väikevahendite hankimine: toolid, sirmid, istumispadjad, lauad jms
- Õpperuumide kohandamine: väikeklassid, tugipesad, helisummutavad vaheseinad
- Väli alade ja õues aktiivõppe arendamine

Tabel 33. Meetme „Väikelahendused HEV õpilaste integreerimiseks tavakoolidesse 2014–2020“ toetuse saajad Tartu maakonnas (Riigi Tugiteenuste Keskus)¹¹

KOV ja projekt	Meetmest määratud toetus (millele lisandus omasalus min 15%)
1) Luunja valla HEV- õpilaste Tugipesa	19 989
2) Tartu valla koolide HEV õpilaste integreerimise väikelahendused	74 898
3) Sisehoovi kohandamine ja kujundamine Nõo Põhikoolis	30 175
4) Väikelahendused HEV õpilaste integreerimiseks tavakoolidesse Tartu linnas	719 348
5) Kaasava hariduse rakendamine Elva valla koolides	98 901
6) Erivajadustega õpilaste õpikeskkonna parendamine Kastre valla koolides	32 806
7) Kambja valla koolides õueala kujundamine ja kohandamine kaasava hariduse rakendamiseks ¹²	75 159

Meetme rakendamise probleemidena toodi välja, et osadel juhtudel oli koolide arendustegevuste soov midagi muud kui see, mis programmi hindamiskomisjoni filtri läbis. See tähendab, et ootus oleks olnud paindlikemateks rakenduslahendusteks ja mitte konkurentsipõhise rahastuse filtri läbimine. Kriitikat tehti ka projekti/programmi pika menetlusaja kohta.

Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) hinnangul on programm on end õigustanud, kuigi KOV-ide taotlused on olnud väga erineva kvaliteediga – sisuliselt kaasava hariduse ligipääsu suurendamisele suunatud, aga ka muude probleemide lahendamisele kaasava hariduse toetamise/laiendamise sildi all.

Muude meetmetena nimetati osalemist erinevates programmides (nt Kiusamisvaba Kool, Liikuma Kutsuv Kool, Ettevõtlik Kool) ja perede nõustamisele ja võimestamisele suunatud koolitusprogrammides (nt Imelised Aastad, Gordoni Perekool) ja eesti keele õppe toeprogramm muukeelsetes lasteaedades. Siiski need nimetatud meetmed on pigem kaudselt kaasava hariduse rakendamisega seotud.

Olulise kitsaskohana toodi välja, et riik ei ole sisuliselt üldse panustanud toe tagamise võimekuste arendamisse lasteaedades. Seejuures hindamisi tehakse, toe vajadusi määratakse, aga ressursse nende tagamiseks kaasa ei anta.

Samas leiti, et eri- ja tõhustatud toe finantseerimine koolidele on põhimõtteliselt piisav. Kitsaskoht aga riigipoolne varajase märkamise finantseerimine lasteaedades. Seda toodi ühe seletusena, miks seal ei ole KOV saanud piisavalt ressursse panustada. Kuid kritiseeriti Rajaleidja soovitusi, mis võivad täitmiseks ebarealistlikud olla. Teisalt toodi välja head kommunikatsiooni Rajaleidjaga ja kooli võimaluste arvestamist toevajaduse (meetmete) määramisel.

Mõnel juhul (sh HTM-i poolt) nimetati tugiteenuste tagamiseks alates 2018. a toetusfondi kaudu eraldatavaid vahendeid ja ka üldtoe tagamiseks KOV-i tulubaasi liikunud vahendeid (2018. a hindades 3,1 miljonit eurot kogu Eestis). Enamasti intervjuudes ei rõhutatud peamise probleemina mitte rahapuudust, vaid muude ressursside (inimesed) ja võimekuste (eripärad) puudust.

¹¹ <https://rtk.ee/en/node/26532#taotlejad>

¹² Taotlus on rahastatud 2021. aastal ja projekt on ellu viimisel.

2.4 Omavalitsuste arendusplaanid

Erivajadustega laste tugiteenuste osas on omavalitsuste arendusplaanid reeglina üldsõnalised ega hõlma konkreetseid tegevusi. Mõnel juhul (Peipsiääre, Nõo) pole HEV teemasid arengukavades üldse käsitletud. Mitmel juhul (Kambja, Kastre, Tartu vald, Luunja) on arengukavades välja toodu pigem deklaratiivne. Räägitakse kaasava hariduse põhimõtete rakendamisest, kuid tegevuskavad ühtegi mehhanismi välja ei too. Seda kinnitavad ka intervjuud, mille vältel öeldi, et mõeldud on, kuid konkreetseid plaane mitte. Peamisteks kavandatavateks arendusteks on puuduolevate spetsialistide leidmine ja nende omavahelise koostöö tõhustamine.

Eristuvateks on Tartu linn ja Elva vald, kus on arendustegevustega süsteemselt tegeletud ja ka edasise osas kava rohkem paigas. Mõningal määral võib siin all käsitleda ka Nõo valda, kus süsteemne tegevus kajastub asutustes. Kuna Nõo puhul on tegemist väikse omavalitsusega, on valitud lähenemine tõenäoliselt otstarbekas.

Tartu maakonna arengustrateegias 2040 on ühe tegevusena (nr 2.1.5) ette nähtud tugispetsialistide töökorralduse optimeerimine ja tugiteenuste keskuste arendamine. Faktiliselt ei ole tugiteenuste keskustest võimalik peale Tartu linna rääkida, sest mujal neid ei ole. Plaan keskuste rajamiseks on olemas Elva vallal, kuid seal ei ole raha- ja huvipuuduse tõttu selle realiseerimiseni jõutud.

Tabel 34. Omavalitsuste arendusplaanid

KOV	Sisend intervjuust	Sisend arengukavast
Tartu linn	<p>Viimaste aastate prioriteet on olnud asutuste hakkamasaamine kaasava hariduse rakendamisega. Teemaks on olemasoleva kompetentsi parem kasutamine.</p> <p>Samuti on prioriteet õpikeskkond HEV lastele.</p> <p>Kuivõrd tugispetsialistid on enamjaolt olemas, on rõhk abiõpetajatel.</p> <p>HEV koolid on täis. Perspektiivis on soov saada Masingu Koolile uus maja (u 300 kohta). Samuti on Kroonuaia Koolile vaja uut õppehoonet.</p>	<p>Tegevuskavas (lk 14) on välja toodud rida tegevusi, mis on seotud hariduslike erivajadustega õppijatega, näiteks: kõikide õppijate arengupotentsiaali realiseerimine vajaduspõhise ja koordineeritud tugivõrgustiku toel, kaasava hariduse rakendusliku mudeli välja töötamine, hariduse tugiteenuste kättesaadavuse tagamine hariduslike erivajadustega lastele ja esimese ning teise tasandi tugiteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parendamine, haridusasutuste võimekuse suurendamine tööks erivajadustega lastega, HEV õppijate tugivõrgustiku arendamine.</p>
Elva	<p>Konkreetselt otsust ei ole. Kaalutud on tugiteenuste keskuste loomist, välja on töötatud vastav mudel³³.</p> <p>Plaani realiseerimine on takerdunud rahapuuduse ja poliitilise tahte taha.</p> <p>Ette on valmistamisel perepesa loomine, mille fookuses on koolieelikud. Teenust (vanemlus,</p>	<p>Eesmärkide fookuses on kaasava hariduse põhimõtete rakendamine, arenenud tugivõrgustikud ja nõustamissüsteem haridusasutustes, samuti võimaluste loomine HEV laste õpetamiseks (lk 19).</p> <p>Samuti on kavas perede toetamine positiivse vanemluse programmide kaudu (lk 19).</p> <p>Tegevuskavas on ette nähtud individuaalõppekeskuse välja arendamine suurema</p>

³³ Vt ka „Tugispetsialistide teenuse osutamise ja juhtimise struktuuri väljatöötamine“, Civitta Eesti AS, 2019

	beebikool, varajane märkamine) on kavas pakkuma hakata SA Laste ja Perede Keskus baasil.	toevajadusega lastele, kompetentsikeskuse rajamine, kaasava hariduse põhimõtete rakendamine, tugispetsialistide meeskonna moodustamine (lk 24).
Kambja	Aruteludest pole kaugemale jõutud. Kuniks Kammeri Kooli osas selgust pole, ei ole ka suuremaid otsuseid langetatud. Konkreetsed arendusideed ei ole.	Eesmärkide fookuses on kaasava hariduse põhimõtete rakendamine ja arenenud tugivõrgustikud haridusasutustes. Tegevuskavas on ette nähtud kaasava hariduse põhimõtete rakendamine ja eripedagoogi ning logopeedi ametikoha loomine igasse lasteaeda ja kooli, lisaks toetavate teenuste võimaluste loomine HEV laste jaoks. Samuti on välja toodud tugispetsialistide meeskonna moodustamine, ülevallise tugispetsialistide võrgustiku loomine, koostöö teiste KOV-idega puudega lastele teenuste pakkumiseks ja paindlike õpitingimuste loomine HEV laste õpetamiseks. Kammeri Kooli osas on välja toodud koostöö Haridus- ja Teaduministeriumiga kooli tuleviku küsimustes.
Peipsiääre	Konkreetsed plaani ei ole. Juttu on olnud spetsialistide omavahelisest kogemuste vahetamisest, samuti õpetajate nõustamisest.	Eesmärkide tasandil ei ole arengukavas hariduslike erivajadustega laste teemat käsitletud. Tegevuskavas on välja toodud haridusasutuste tugiteenuste süsteemi arendamine (uute töökohtade loomine).
Tartu vald	Suuremaid arendusi kavas ei ole. Fookus on spetsialistide kooskäimisel.	Eesmärkide tasandil on välja toodud ülesanded: erivajadustega laste toetamine (nt erirühmade juurde loomine), tugipersonali olemasolu tagamine ja tugipersonali andmebaasi loomine, HEV laste arengu toetamine, kaasava hariduse põhimõtete rakendamine.
Nõo	Konsolideerimist ei kavanda. Fookus on puuduolevate spetsialistide leidmisel. Samuti on juttu olnud kooli ja lasteaia laiendamisest, mis võimaldaks väiksemaid gruppe moodustada.	Arengukavas ¹⁴ ei ole HEV laste teemat käsitletud. Nõo Põhikooli iseloomustavas lõigus on välja toodud, et kooli omapäraks on süstemaatiline ja integreeritud töö HEV õpilastega.
Luunja	Fookus on kooli ja lasteaia omavahelise koostöö parandamisel, perspektiivis võiksid lasteaia tugispetsialistid olla kooli tugipesaga integreeritud. Samuti on kavas spetsialiste juurde palgata. Uude lasteaeda erirühma loomine on samuti päevakorral.	Eesmärkide tasandil on välja toodud kaasava hariduskäsituse rakendamine, laste individuaalsuse ja erivajadustega arvestamine (lk 28). Tegevuste tasandil on välja toodud lapse individuaalse arengu toetamine sh tugipersonali poolt, kvalifitseeritud personaliga ametikohtade täitmine, erivajadustega laste toetamine ja individuaalsete õppekavade rakendamine (lk 29).
Kastre	Konkreetsed otsust/plaani ei ole. Arutlusel on, kas moodustada	Eesmärkide tasandil on välja toodud kaasava hariduse põhimõtete rakendamine (lk 10).

¹⁴ Koostatud 2012. aastal. Uue arengukava koostamine on käimas.

tugiteenuste keskus või luua hübriidne vorm.

Vajadus kompetentsikeskuse järele on. Fookuses peaksid olema vanemlikud oskused.

Tegevuste tasandil on välja toodud vajalike tugisüsteemide kättesaadavuse tagamine kaasava hariduskorralduse rakendamiseks (lk 10).

2.5 Tugiteenuste pakkumise tasemed

Praeguses praktikas kohalike omavalitsuste üleselt maakonna tasemel Tartumaal teenuseid ei pakuta (v.a riigi poolt korraldatavad teenused). KOV-ide siseselt toimub teenuste tagamine haridusasutuste tasandil. See tähendab, et Tartumaal puudub praktika, kus tugiteenused oleksid konsolideeritud KOV-i tasemel haridusasutuste üleselt (**vt ptk 1.4.1**).

Osapoolte ootused teenuste korralduse süsteemsemaks kujundamiseks on siiski olemas. Seetõttu on järgnevalt esitatud teenuste tasandilisuse jaotus ja nende arendamise kriitilisuse hinnang. Aluseks ei ole võetud mitte niivõrd tänane levinud praktika, kuivõrd uuringu teostajate analüütiline koond, üldistades muuhulgas osaliste ootused teenuste korralduse süsteemsusele.

Teenuste tasandilisus jaotub kaheks: KOV-i tasand ja maakondlik tasand. KOV-i tasand jaguneb omakorda haridusasutuse tasandiks ja KOV-i-üleseks tasandiks.

2.5.1 Teenuste esmatasand

Teenuste esmatasandi funktsioon on tagada tugiteenuste olemasolu haridusasutustes ja selleks vajalikud korralduslikud lahendused ning ressurssidega varustus.

Haridusasutuse tasandi põhifunktsioon on teenuste tagamine lastele ja peredele, samuti õpetajate nõustamine toevajadusega laste toetamisel. Rakendusmeetmeteks sellel tasandil on tugispetsialistide olemasolu tagamine, nendele vajaliku töökeskkonna tagamine ning lapse toetamine terviklikult (erinvad tugispetsialistid) haridusasutuse poolt. Haridusasutuse tasandi toimimise põhivastutus on asutuse juhil. Seega mõningane ka intervjuudes ilmnunud hirm asutuste ja nende juhtide autonoomia vähenemisel ei ole asjakohane, sest lapse toetamine jääb ükskõik, millise korraldusmudeli puhul asutuste kohustuseks ja vastutuseks.

KOV-i tasandi (s.t asutuste ülesuse ja terviklikkuse tagamine) põhifunktsioon on tagada lapse toetamisega seotud teenuste sidusus ja haridusasutuste ressurssidega varustus. Teenuste sidusus ja ressursside planeerimine ning võimekuste arendamine eeldab sellel tasandil ka valdkonna arendustegevusi, õigusloomet, planeerimist jm. **Praegu on Tartumaa omavalitsustes peamine kitsaskoht just sellel tasandil**, kuna enamikes omavalitsustes on tugiteenuste tagamine ja seotud valdkondade sidusus hästi asutuste ja spetsialistide omavahelise suhtluse põhine (v.a Elva vald ja Tartu linn, kus nii planeerimiseks kui arendamiseks on spetsiaalsed meetmed tarvitusele võetud). Osapooled nii vallavalitsustes kui haridusasutustes toovad välja, et tugiteenuste korralduse ja toimimise terviklikkust eri valdkondade ning asutuste vahel on vaja oluliselt tõsta.

Üks suuri probleeme, mis sellel tasandil ilmneb, on sotsiaal- ja haridusvaldkonna vähene integreeritus ja seotuse süsteeme läbimõtestatus. Mitmes intervjuus tõstsid seda esile nii lastekaitse, sotsiaalvaldkonna spetsialistid kui ka tugispetsialistid ja koolijuhid. Sotsiaal-

tervise- ja haridusvaldkonna sidusust ei ole võimalik tagada (vähemalt ilma vastavat süsteemi kujundamata) haridusasutuse tasandil.

Teine oluline kitsaskoht on vanemate nõustamine (seda rõhutasid ka eraldi koolijuhid), mis on ülivajalik mitte ainult kooli, vaid ka omavalitsuse tasandil. Intervjuudes toodi näiteid, kus KOV-i tasand (vallavalitsus) kipub pigem võtma kaebuse esitamise tasandi rolli (s.t vanemate kaebused asutuste kohta), kui et koos eri valdkondade ja haridusasutustega vanemaid nõustada.

2.5.2 Tugiteenuste ühtlustamise ja arendustasand

Tugiteenuseid on otstarbekas püüda ühtlustada (s.o tagada teenuste ühetaolisus) ja arendada maakonna tasandil. See on vajalik kogu maakonnale, ka nendele KOV-idele, mis on oma arendustegevustes, teenuste lõimimise osas jms teistes ees, sest ühtlane teenuse tagatus ja kvaliteet vähendab maakonnas sunnitud õpirännet. **Selline poliitika ja korralduslahenduste kokkuleppimise praktika ja mudel täna maakonna sisuliselt puudub** (kuigi mitte täielikult, sest vastasel juhul ei oleks valminud ka käesolev raport).

Kahtlemata on selle tasandi tegevuste välja arendamine ekstra pingutus kõigile osapooltele, vajab eraldi ressursse, kuid ei vabasta mingil viisil esmatasandi teenuste tagamisest (ega selle vastutusest). Osapoolte ootused sellele tasandile on esitatud **peatükis 4.1.**

Maakonna tasand on lisaks tugiteenuste arendustegevuste oluline ka tuge vajavate laste koolide tagamiseks. Mudeli vaates saab maakonnatasandi koostöö ulatuse ja kaasava hariduse sisulise mõtestatuse (ja see on ka maakonna tasandi kokkuleppe küsimus) kokku võtta kahes vaates (Tabel 35).

Soovitus on liikuda maakonna tasandil integreeritud koostöö lahenduste suunas ja tugiteenuste arendustegevuse ja teenuse kvaliteedi (ja korralduse) ühtlustamise suunas.

Tabel 35. Tuge vajavate laste teenuste tagamise kontseptuaalsed mudelid (autorite koostatud)

		Kaasava hariduse ulatus	
		Ideaalne	Realistlik
Maakonna omavalitsuste koostööulatus	Killustunud	Mudel I	Mudel III
		Laste toevajadus ja selleks vajalikud tugispetsialistid jm tugistruktuur tagatakse iga omavalituse igas koolis (lapse kodukoolis)	Laste toevajadus tagatakse valdavalt kodukoolis, kuid omavalitsuste põhiselt konsolideeritakse tugiteenuste pakkumise võimekus ning vajadusel koondatakse suurema toevajadusega lapstele toe tagamise võimekus ja eraldi koolikeskkond 1-2 kooli juurde
	Integreeritud	Mudel II	Mudel IV
		Maakonna koostöö raames vaid II tasandi tugiteenused ning hoolduskoormusega toevajadusega lapsed	Maakonna koostöö raames tagatakse nii tugispetsialistide olemasolu, nende värbamise ja professionaalse arengu suunamise võimekus kui muud arendustegevused
			Suurema toevajadusega lastele tagatakse KOV-ide koostöös vajalikud koolid

Uuringu käigus ilmnes, et valdavalt on osapooltel ootus suurema maakonnaülese integreerituse järele. Samas tugiteenuste esmatasandi rolli peaksid täitma jääma KOV-id, kuigi ka seda maakonnaüleselt kokku lepitud senisest süsteemsema korraldusega.

Võttes arvesse eeltoodut ja uuringust ilmnenu probleemkohti on tehtud ettepanek kujundada tasandite funktsioonide ja ühtlustamistegevuste tervikvaade ja hakata seda järkjärgult realiseerima (**vt ptk 5**). Arvestada tuleb (seda rõhutati ka intervjuudes), et enne järgmiste maakonnaülese koostöömudelite ja tegevuste (tasandite) ehitamist peavad eelmised korras olema.

3 Teenuse vajaduse prognoos

3.1 Rahvastiku ja HEV laste muutus

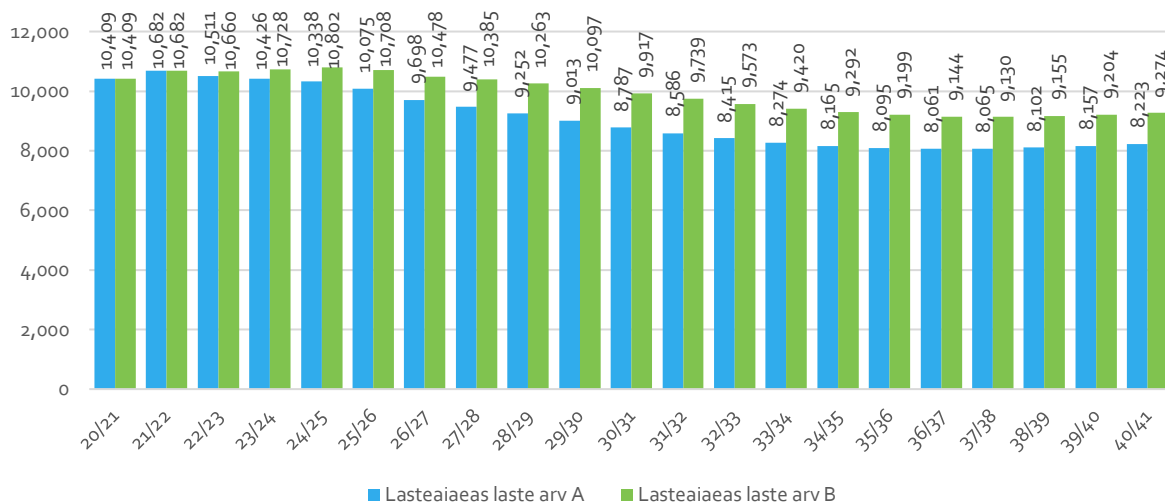
Prognoosi aluseks on maakonna arengustrategia uuendamise raames koostatud rahvastikuprognoos. Prognoos on koostatud kohortkomponendi ehk vanusnihke meetodil, aastani 2040 esitatud prognoosi baas- ja rändestsenaarium.

Baas-stsenaariumis (joonistel A) ei ole rändeotsessidega arvestatud (iseloomustab rahvastiku sisemist taastevõimet);

Rändestsenaariumis (joonistel B) on püstitatud diferentseeritud rände-eeldused ehk stsenaarium iseloomustab võimalikku rahvastiku tulevikuarengut kindlate rände-eelduste realiseerumisel. On eeldatud, et järgneval viiel aastal lisandub Tartu linna lähitagamaale juurde 7000 elanikku, seejärel hakkab rändeaktiivsus vähenema. Sissränne toimub eelkõige Kambja, Kastre ja Tartu, kuid ka Luunja valda. Tartu linna ning Elva, Nõo ja Peipsiääre valla puhul on eeldatud, et rändesaldo on pigem tasakaalus.

Nii rändeta kui ka sissrände jätkumisel on tuleviku sünnipõlvkonnad maakonnas väiksemad. Rändeta väheneb aastaks 2030 sündide arv võrreldes lähteaasta tasemega (u 1850 last) kuni 300 lapse võrra tasemele u 1500 sündi aastas. Sissrände korral sünnib kümnendi lõpul võrreldes lähteaastatega u 150 last vähem.

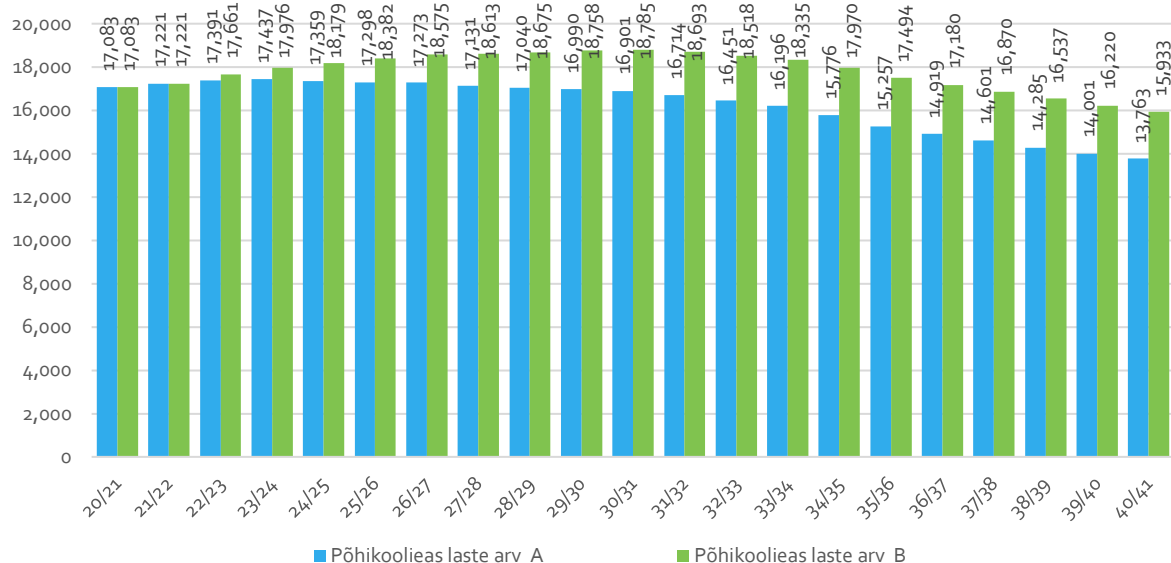
Lasteaias laste arv (lapsed vanuses 1,5–6 eluaastat) püsib järgneval viiel aastal samaväärsel u 10 500 lapse tasemel. Käesoleva kümnendi lõpuks on ilma sissrändeta kuni 1900 lasteaiaaas last vähem, sissrände korral u 500 vähem. Aeglane kahanemine jätkub ka järgmisel kümnendil (Joonis 4).

Joonis 4. Lasteaiaaas laste arvu prognoos

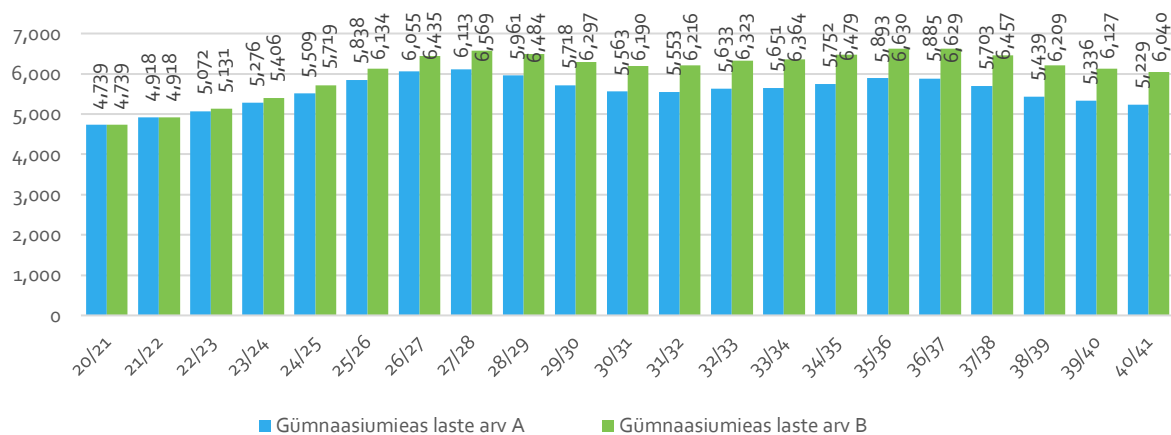
Põhikoolieas laste (7–15 eluaastat) arv saab käimasoleval kümnendil olema igal juhul samaväärne või kõrgem. Rändeta püsib õpilaste arv stabiilne õppeaastani 30/31, mil vastavas eas on jätkuvalt u 17 000 last. Sissrände korral saabub kõrghetk samuti õppeaastal 30/31, mil lapsi on võrreldes lähteaastaga kuni 1700 võrra rohkem ehk u 18 700. Järgmise kümnendi

lõpuks laste arvukus kahaneb – rändeta tasemele u 13 800 last, rände korral u 16 000 lapseni (Joonis 5).

Joonis 5. Põhikoolieas laste arvu prognoos

Gümnaasiumi- või kutsekooli eas noorte (16–18 eluaastat) arvukus suureneb järgnevatel aastatel igal juhul ja jääb lähteaasta tasemest kõrgemaks prognoosiperioodi lõpuni. Kõrghetk saabub õppeaastal 27/28, mil noori on rändeta enam kui 6000, sisserände korral ligi 6600 (Joonis 6).

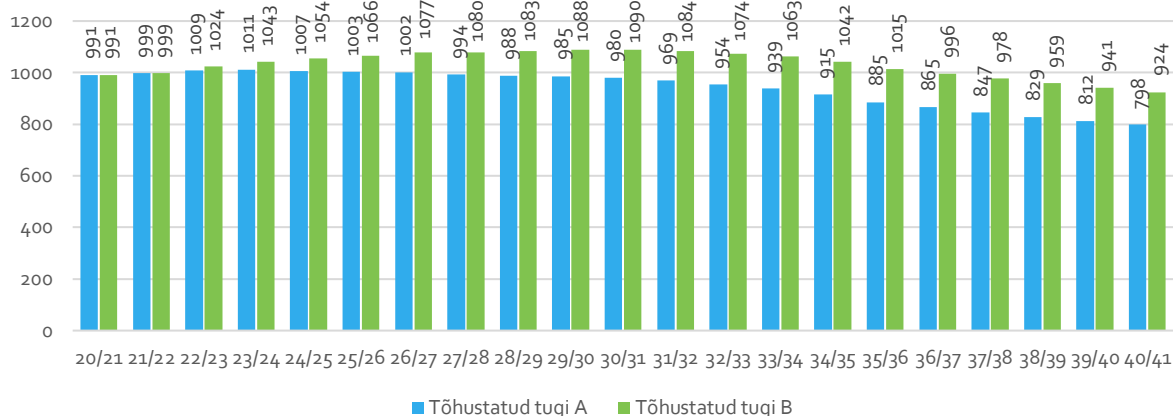
Joonis 6. Gümnaasiumieas laste arvu prognoos

Haridusliku erivajadusega laste arvu saab prognoosida osakaaluna põhikoolieas laste vanusrühmast. Lähtuvalt praegusest olukorrast on arvestatud järgnevate eeldustega¹⁵:

- Tõhustatud tuge vajab 5,8% põhikoolieas laste earühmast
- Erituge vajab 4% põhikoolieas laste earühmast

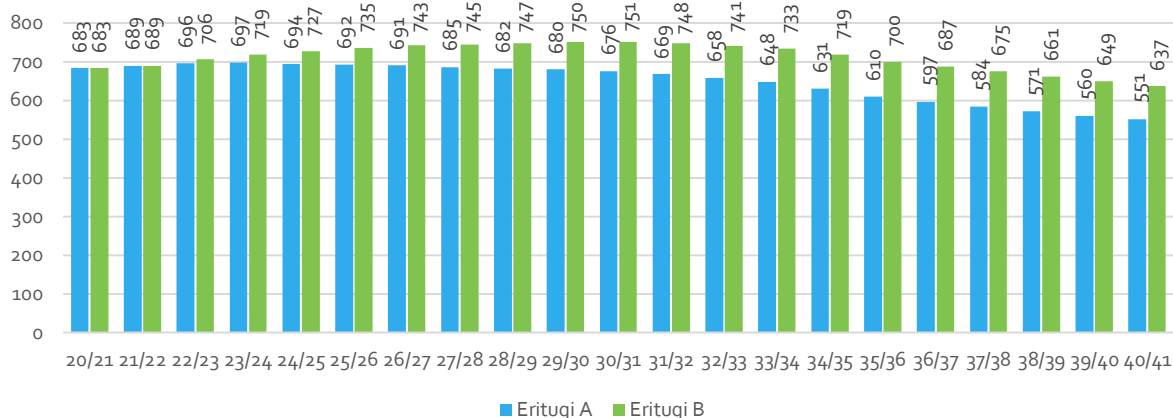
Kui asutuste struktuur jääb samaks (erikoolid maakonnas säilivad) ja osakaal earühmast ei muutu, on ka tulevikus on tõhustatud tuge vajavaid lapsi u tuhatkond (Joonis 7).

¹⁵ Eelduste muutumine mõjutab ka prognoosi väljundit. Kui näiteks toevajadus kasvab, suureneb ka tuge vajavate laste arvu prognoos.

Joonis 7. Tõhustatud tuge vajavate laste arvu prognoos

Erituge vajavaid lapsi on tulevikus vahemikus u 700 kuni 800 (Joonis 8).

Joonis 8. Erituge vajavate laste arvu prognoos

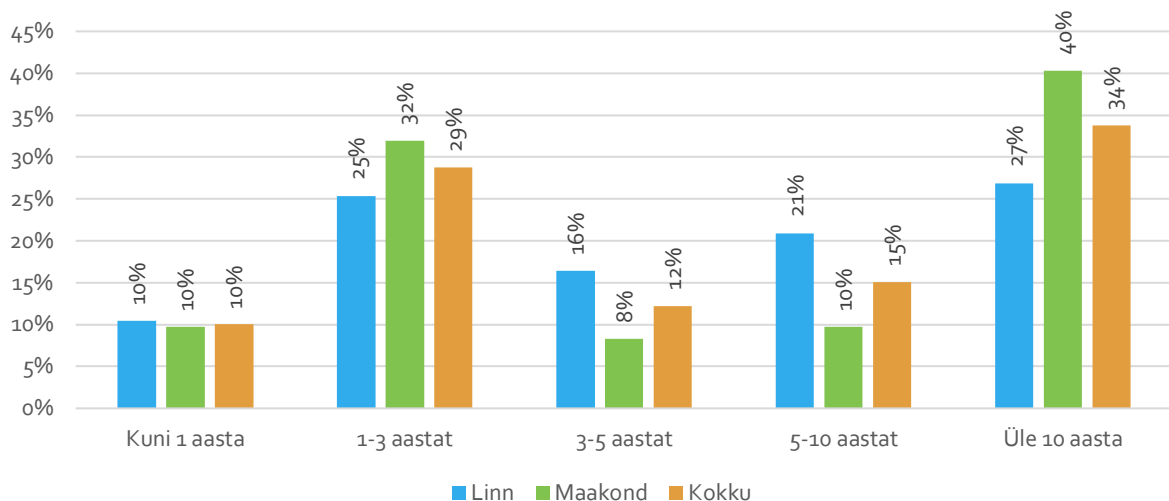
Kokkuvõttes, järgnevatel aastatel võib küll haridusliku erivajadusega laste arv lähtuvalt demograafilisest muutusest u 10% võrra suureneada, kuid pikemas perspektiivis jääb tõhustatud- ja erituge vajavate laste arv maakonna koolides allapoole 2000 lapse taset.

3.2 Tugispetsialistide koolitusvajadus

KOV-ide tugispetsialistide koolitusvajaduse väljaselgitamiseks viidi nende hulgas läbi veebipõhine küsitlus. Sellele vastas 72 inimest maakonnast ja 67 linnast (ametikohti on vastavalt 104 ja 143). Küsimuste lõikes vastanute hulk varieerub.

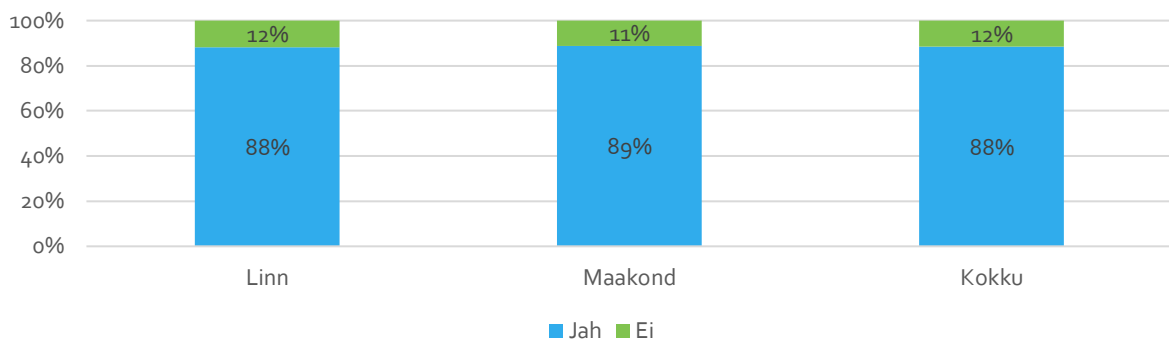
Tööstaaži alusel eristuvad nii linna kui maakonna spetsialistide hulgas kaks gruppi. Keskeltläbi kolmandik on neid, kes on ametikohal töötanud 1–3 aastat, sama kehtib nende, kes on üle 10 aasta töötanud, kohta (Joonis 9). Osaliselt kinnitab see intervjuude käigus välja öeldut, et noored spetsialistid omandavad haridusasutustes kogemuse ja siirduvad seejärel mujale tööle (vahepealse staažiga grupid on vähemaruvaldavad).

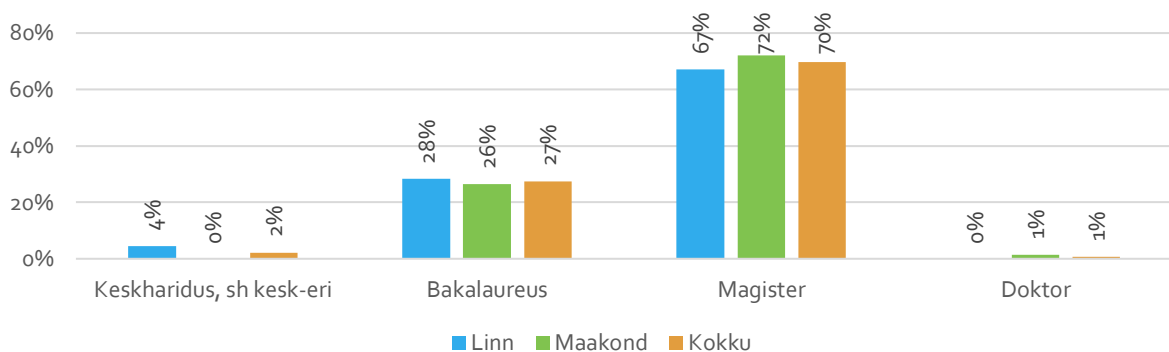

Joonis 9. Tugispetsialistide tööstaaž (n=139)

Valdavalt on tugispetsialistid erialase haridusega, seda nii linnas kui maakonnas. Enamasti on spetsialistid magistrikraadiga (Joonis 10 ja Joonis 11).

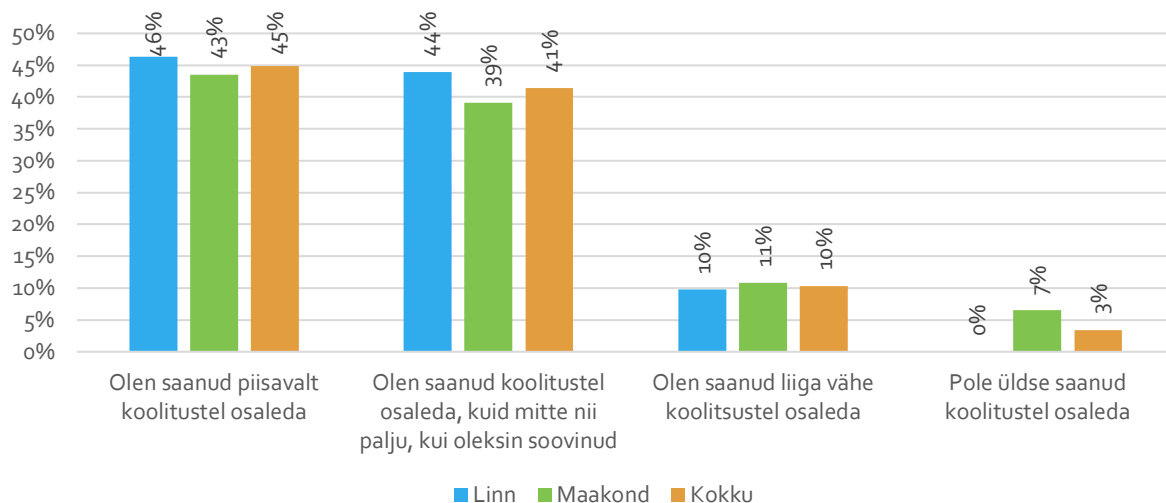

Joonis 10. Tugispetsialistide erialase hariduse olemasolu (n=139)

Joonis 11. Tugispetsialistide kõrgeim lõpetatud haridus (n=139)

Ligi pooled vastanutest leiavad, et on saanud piisavalt koolitustel osaleda. Ligemale sama paljud on saanud küll osaleda, kuid vähem, kui oleksid soovinud (Joonis 12). Üsna vähe on neid, kes leiavad, et on saanud liiga vähe osaleda või pole seda üldse saanud (absoluutnumbrites 12 inimest).

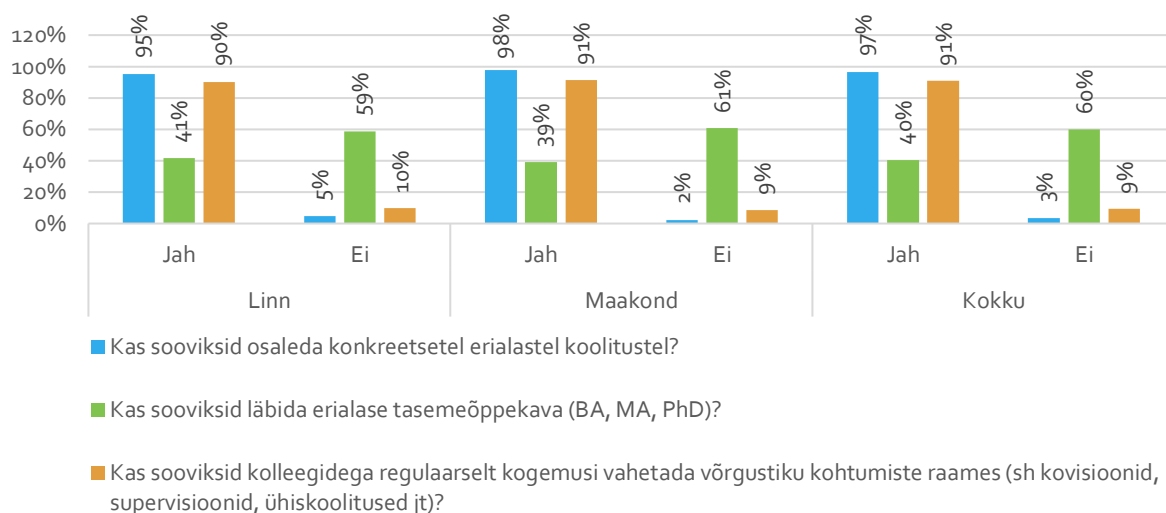

Joonis 12. Koolitustel osalemise piisavus (n=87)

Viimasel kahel aastal läbitud koolitustest ei joonistu välja selget profiili. Valdavas osas on need sarnased koolitused, nagu on ootused koolitustele (vt Tabel 36). Mõnevõrra enam nimetati osalemist vaimse tervisega seotud koolitustel (mis võib olla seotud COVID-kriisiga) ja HEV õppe korraldust puudutavatel koolitustel.

Põhjused, mis on koolitustel osalemist takistanud (kõik küsimusele¹⁶ vastanud), jagunevad rahapuuduse (15 mainimist), ajapuuduse (13), koroonaviirusega seonduvate piirangute (7) ja sobiva koolituse puudumise (3) vahel. Vastustest ilmneb, et head koolitused on kallid ja neid tuleb sageli omal finantseerida. Ühel korral on välja toodud, et tugispetsialistidele ei ole koolitusi ette nähtud, vaid üksnes õpetajatele.

Erialastel koolitustel tahavad osaleda peaaegu kõik. Samuti on suurem osa vastanutest osundanud, et sooviksid regulaarselt kogemusi vahetada võrgustiku kohtumiste raames (Joonis 13). Küllalt suur hulk on ka neid (40%), kes sooviksid läbida erialase tasemeõppekava.

Joonis 13. Soovitud koolituste tüübid (n=87)

¹⁶ Küsimus „Kui Sa ei ole saanud koolitustel piisavalt osaleda, siis selgita, millistel põhjustel“.

Järgnevalt on esitatud valdade ja Tartu linna tugispetsialistide ootused koolitusteemadele. Koolituste ootustes annavad põhitooni (nimetati paljudel korradel) erinevate kõne ja kuulmise arengut toetavad logopeedilised koolitused. Neid ei nimetanud kusjuures mitte ainult logopeedid ja eripedagoogid, vaid ka teised tugispetsialistid.

Ootused on erinevatele eripedagoogika ja kaasava hariduse üldpädevusi arendavateks koolitusteks (n-ö eripedagoogi õppekava põhikursused). Ootused nendele koolitustele on enam HEVKO-de ja väikese staažiga tugispetsialistide poolt. Selle koolitusteema blokis võiks **kaaluda koostöös ülikooliga mikrokraadi programmi** (mis kataks vajalikud eripedagoogika põhiteemad) väljatöötamist ja selle läbiviimist maakonna tugispetsialistide grupile (vajadusel koolitust üle aasta korrates). Nendes mikrokraadides võiksid osaleda ka klassi- ja aineõpetajad ning lasteaia õpetajad.

Valdade, kuid vähem Tartu linna, tugispetsialistid ootavad koolitusi, mis suurendavad nende kompetentse **vanematega suhtlemisel ja keerukate vestluste** pidamisel.

Samavõrra vajalikus peetakse **pervasiivsete arenguhäirete** toetamisega seotud koolitusi (nii märkamise, toetamise kui erinevate meetodikate rakendamise koolitused selles valdkonnas).

Olulisel kohal on ootused eritüübilisteks **nõustamise ja nõustamismetoodikate** koolitusteks. Neid nimetati palju ja eritüübili, mistõttu siin ei ole võimalik süsteemsemat üldistust teha.

Suhteliselt paljudel juhtudel oodatakse üldisemaid **korralduslikke koolitusi toevajadusega laste õppekorralduse** küsimustes. Samuti on olulisel kohal ootused **personali enda vaimse tervise**, töökeskkonna, ajaplaneerimise jt koolitustele.

Paljudel juhtudel nimetati eritüübili spetsiifilisi koolitusi, millist osad näited on välja toodud kategooria „muu“ all. Samuti oli ootus erinevateks **teraapiatega** seotud koolitusteks. Seda tüüpi ootustele võiks kasutusele võtta iga **töötaja koolitusfondi** (töötajapõhine nn raha koolitustel osalemiseks), mille eest ta saab kord paari jooksul osaleda meelepärasel koolitusel.

Ootamatult **väikest vajadust nähti klassi- ja aineõpetajate nõustamise ja juhendamise** koolitusteks erivajadustega lapse kaasamiseks ja ka koolimeeskonna koostööd selles. Valdades nimetati seda vaid korra ja linnas 9 korral. Samas see oli teema, mida toodi intervjuudes välja ühe olulise pikaajalise lahenduse lahendusena kaasava hariduse rakendamissuutlikkuse suurendamiseks (**vt ka ptk 2.2.**).

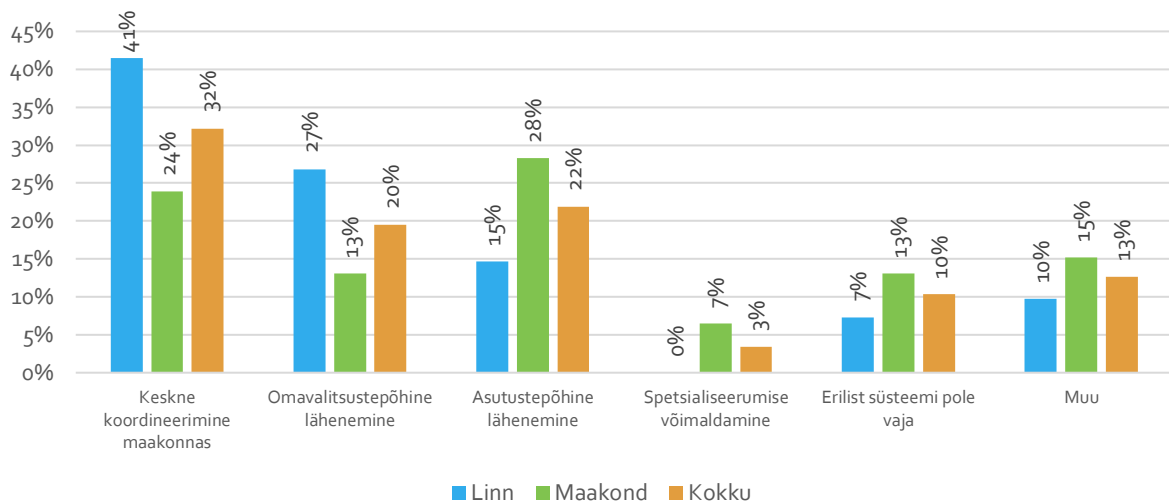
Tabel 36. Tugispetsialistide koolitusteemade ootused (nimetatud korduste arv)

Koolituse tüüp	Vallad	Tartu linn
Kõne arengu toetamine (sh nt kõneapraksia, kõnetestid, düsartria, häälehäired, neuroloogiliste haiguste ja kõnearengu seosed, neelamishäired, kogelus, mutism)	18	12
Teraapiad (müofunktsionaalne teraapia, hääleteraapia, neelamisteraapia, spetsiifilised puuded, mänguteraapia, loomaterapia, lahenduskeskse lühiteraapia teise taseme koolitus, käitumisteraapia, skeemiteraapia, pereteraapia, kunstiteraapia, meeleteooria, EMDR traumateraapia, lahenduskeskne lühiteraapia)	12	14
Pervasiivsete arenguhäirete toetamisega seotud koolitused	13	11

Eripedagoogika (üld)kompetentsid ja lapse arengu toetamine (nt eripedagoogika meetodid, eripedagoogika koolitus, tugisüsteemi toimimine, võrgustikutöö, süsteemne pedagoogika, HEV laste kaasamine, sotsiaal-emotsionaalse arengu toetamine, kaasava hariduse rakendamise piirid)	14	10
Erinevad nõustamised (leinanõustamine, kogemusnõustamine, kriisinõustamine, traumakogemusega laste toetamine, enesevigastuse vältimine, kiindumussuhte häirega laste toetamine, toimetulek LGTP lastega, motiveeriv intervjuerimine, toitumishäirete nõustamine, motiveerimine)	9	12
Vanemate nõustamine	13	3
Õppe korraldamine lasteaias ja koolis, hariduspoliitika suundumised (HEVKO roll lasteaias, õppealajuhataja roll koolis, HEV õppija dokumentatsiooni täitmine, Individuaalne õppekava lasteaias, erivajadusega lapsed tavalasteaia, haridusõigus, uus alushariduse seadus, andmekaitse)	11	8
Lapse käitumise toetamine (nt käitumisprobleemid, konfliktide ennetamine, käitumise tugikava)	7	5
Töötajate ajaplaneerimine, enesehoid, vaimse tervise toetamine, töökeskkond	8	4
Alternatiivkommunikatsioonivahendite kasutamine	6	4
Klassi- ja aineõpetajate nõustamine ja juhendamine erivajadustega lapse kaasamiseks; koolimeeskonna koostöö	1	9
Kakskeelse lapse toetamine	4	5
Psühholoogiliste probleemide märkamine ja sekkumine (vastavad meetodid ja uuemad teadmussuunad)	3	5
Mentorlus, võrgustiku kohtumised, kovisioonid	5	3
Arengu hindamine (sh strebeleva meetodika, arengupsühholoogia)	3	1
Sõjapõgenike abistamine koolis/ lasteaias	2	
Muu (keelatud ained, robotikavahendite kasutamine HEV lastele, massaaži võtted, täiskasvanud õppija toetamine, KIVA ja kiustamine, käeliste oskuste arendamine, õpioskuste arendamine, praktika juhendamine, mänguõpetus)	14	15

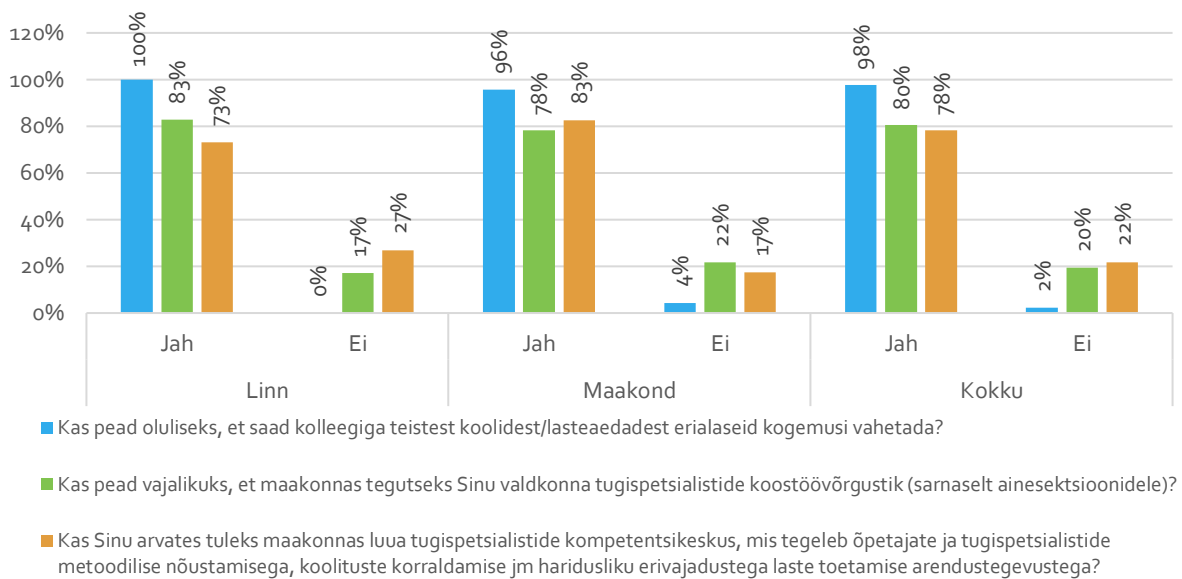
Teemade lõikes ei eristu need, kes ei ole oma hinnangul saanud piisavalt või üldse koolitustel osalenud, teistest vastajatest. Samuti ei ilmne olulisi erisusi koolituste ootustele staaži ja haridusasutuste tüüpide lõikes. Arusaadavalt on ootused koolitustele tugevalt seotud tugispetsialisti põhitöö valdkonnaga.

Spetsialistide hinnangul on eelistatuim koolituste korraldamise viis keskne koordineerimine maakonnas. Samuti on kõrgemalt hinnatud omavalitsusepõhist lähenemisviisi (Joonis 14). Siinkohal on linna tugispetsialistide vastused nimetatud variante mõnevõrra pooldavamad kui maakonna omad. Põhjus võib peituda asjaolus, et Tartu linnas toimubki koolituste korraldamine keskselt.

Joonis 14. Koolituste korraldus (n=87)¹⁷

Valdavalt peetakse oluliseks nii kogemuste vahetust kolleegidega teistest asutustest, tugispetsialistide koostöövõrgustikku kui ka kompetentsikeskuse loomist (Joonis 15). Linna spetsialistide avatud vastustest ilmneb, et soovitus on sel juhul maksimaalselt kasutada olemasolevaid võimalusi.

Joonis 15. Hinnangud tugispetsialistide võrgustikule (n=87)

¹⁷ Linna tugispetsialistide küsitluses puudus vastusevariant „Spetsialiseerumise võimaldamine“.

4 Teenuste disain ja korraldusmudeli eeldused

4.1 Ootused kompetentsikeskusele

Termini kompetentsikeskus tähendus varieerub osapoolte seisukohtades. Neid üldistades ei eeldata selles mitte uue avaliku (teenus)asutuse loomist, vaid süsteemset ja **võrgustikupõhist lähenemist**, kus tugispetsialistid saavad teineteist võimestada. Ühiselt kompenseeritakse kõige olulisemate kompetentside/tegevuste puudujääki ning koordineeritakse tugiteenuste osutamist ja arendamist maakonnas. Osapoolte ootused kompetentsikeskusele jaotuvad põhimõtteliselt neljaks.

Esiteks, nii KOV-ide haridusjuhid, tugispetsialistid kui ka koolijuhid soovivad, et käivituksid maakonnaülesed tugispetsialistide võrgustikud (seksioonid). Tunnustatakse Tartu linnas toimivad tugispetsialistide aineseksioonide toimimist ja nende rolli tugispetsialistide professionaalse arengu tegevustest ja kogemuste vahetamises. Valdavalt ollakse sisukohal, et kõige otstarbekam oleks lahendus, kus maavallad saaksid lülituda linna juba toimivatesse võrgustikesse.

Tartu linna vaates tõusetuvad võrgustiku laienemisega mitmed nii korralduslikud, aga ka sisulised küsimused ja väljakutsed. Korralduslikust vaatest tuleb lahendada vähemalt kaks olulist küsimust. Juba praegu toimib Tartu linnas 8 tugispetsialistide ainesektisooni (koolide eripedagoogid, koolide ja lasteaedade psühholoogid, koolide sotsiaalpedagoogid, koolide HEVKO-d, lasteaedade logopeedid, lasteaedade HEVKO-d, lasteaedade eripedagoogid, tasandusrühmade meeskonnad), mis hõlmavad ligi 150 Tartu linna haridusasutustes töötavat tugispetsialisti. Maakonna ülejäänud KOV-ides töötab lisaks ligi 120 tugispetsialisti. Kogu maakonna vaates oleks võrgustiku suurus: 1) enam kui 70 eripedagoogi, 2) ligi 80 logopeedi, 3) ligi 40 psühholoogi, 4) ligi 50 sotsiaalpedagoogi ja 5) enam kui 20 HEVKO-t.

Seega võrgustiku tõhusaks toimimiseks peaks selle jaotama väiksemate hulkade, asutuste tüüpide ja võimalik, et veel muude muutujate lõikes. Tabelis 37 on esitatud tugispetsialistide (isikute) hinnanguline arv ja osakaal koolide, lasteaedade ning Tartu linna ja valdade (kokku) kaupa. Arvudest nähtub, et psühholoogide ja HEVKO-de võrgustikud, hõlmates nii linna kui valdade spetsialiste, ei kasvaks nii suurelt, et see seaks kahtluse alla võrgustiku toimimise. Eri- ja sotsiaalpedagoogide ning logopeedide puhul saaksid vallad ka eraldi umbes sama suure koosseisuga võrgustiku kujundada, kui see on linnas.

Tabel 37. Tugispetsialistide (ligikaudne) arv¹⁸

KOV	Eripedagoog		Logopeed		Psühholoog		Sotsiaalpedagoog		HEVKO
	Kool	Lasteaed	Kool	Lasteaed	Kool	Lasteaed	Kool	Lasteaed	Kool
Tartu linn	22 (56%)	16 (47%)	6 (26%)	40 (61%)	23 (77%)	7 (100%)	30 (58%)	1	12 (55%)
Vallad kokku	17 (44%)	18 (52%)	17 (74%)	26 (39%)	7 (23%)	0	22 (42%)	1	10 (45%)
Kokku	39 (100%)	34 (100%)	23 (100%)	66 (100%)	30 (100%)	7 (100%)	52 (100%)	2	22 (100%)

Aineõpetajate ainesektsioonideks eraldab raha HTM, kuid tugispetsialistide võrgustiku toimimiseks mitte. Seega teine linnapõhise võrgustiku laienemise küsimus on seotud **kuludega**. Tartu linnas on igal võrgustikul oma koordinaator, kelleks on üks valdkonna tugispetsialist (Hariduse Tugiteenuste Keskuse töötaja). Võrgustiku tegevuse koordineerimine on tema üks tööülesanne. Arusaadavalt kaasnebki võrgustiku vedamisega hulk tööd. Näiteks: võrgustiku liikmetega suhtlemine, nende ühistegevuste sisendi kogumine, kohtumiste ettevalmistamine, koolituste, kvisioonide vms arendustegevuse korraldamine, tööplaanide, ülevaadete, pressiteadete vms koostamine. Osapooled mõistavad, et võrgustiku sisuline toimimine tähendab tööd ja kulusid. Tehnilise poole pealt on väljakutseks asjaolu, et Tartu linna HTK-l puuduvad sobilikud ruumid (suurus), mis mahutaks kogu maakonda hõlmavat võrgustikku (s.o 40–60 inimest). Seda väljakutset on usutavasti võimalik ületada ja leida maakonnas (Tartu linnas) nõupidamisteks ruume, mis mahtuvad vajaliku hulga inimesi.

Tugispetsialistide võrgustiku indikatiivne maksumus valdade kaupa on esitatud tabelites 36 ja 37. Arvutus lähtub järgmistest eeldustest:

- Võrgustiku koordinaatori töö maht on pool täiskoormusest (täiskoormuse brutokuutasuks on arvestatud 1500 eurot, s.o võrgustiku koordinaatori poole koha palgafond on 12 500 eurot aastas)
- Võrgustiku käigushoidmise korraldus-/majanduskulud on 20% personalikuludest (s.o 2500 eurot)
- Psühholoogide ja HEVKO-de osas on otstarbekaks lülituda Tartu linna võrgustikku ja siin on arvutuse aluseks valdade lisanduvate tugispetsialistide osakaalud võrgustikus – psühholoogide puhul 25% ja HEVKO-de puhul 50% - proportsionaalselt selle maht poole ametikoha koormuses
- Tartu linna osakaalu ei ole arvatud, sest arvestatud on, et nende jaoks kulud ei muutu (s.t, kui vallad lisanduvad, siis koos 0,5 koormuse rahaliste vahenditega)
- Valdade kulude osakaal on arvestatud baaskuluna 25% ja ülejäänud 75% sõltuvana KOV-i eelkooli- ja kooliealiste laste arvust

¹⁸ Tabelis on ametikohad teistendatud inimeste arvuks. Osad tugispetsialistid töötavad osakoormusega mitmes asutuses, siis on nad selles ülevaates topelt sees. Seega on siinsed arvud ligikaudsed ja konkreetsete isikute tasandil veidi väiksemad.

Tabel 38. Valdade tugispetsialistide võrgustikku lisandumisega seotud kulud ühes aastas (EUR)

	Töötasu	Korraldus	Kokku
Koolide eripedagoogid	12500	2500	15000
Lasteaedade eripedagoogid	12500	2500	15000
Koolide logopeedid	12500	2500	15000
Lasteaedade logopeedid	12500	2500	15000
Koolide sotsiaalpedagoogid	12500	2500	15000
Psühholoogid	3125	625	3750
HEVKO-d	6250	1250	7500
Kokku	71 875	14 375	86 250

Tabel 39. Valdade tugispetsialistide võrgustikku lisandumisega seotud kulude võimalik jaotus KOV-ide vahel ühes aastas (EUR)

	Elva	Kambja	Kastre	Luunja	Nõo	Peipsiääre	Tartu vald
Koolide eripedagoogid	3236	3123	1548	1323	1436	1323	3011
Lasteaedade eripedagoogid	3236	3123	1548	1323	1436	1323	3011
Koolide logopeedid	3236	3123	1548	1323	1436	1323	3011
Lasteaedade logopeedid	3236	3123	1548	1323	1436	1323	3011
Koolide sotsiaalpedagoogid	3236	3123	1548	1323	1436	1323	3011
Psühholoogid	809	781	387	331	359	331	753
HEVKO-d	1618	1562	774	662	718	662	1505
Kokku	18605	17958	8902	7608	8255	7608	17312
Osakaal kuludest	22%	21%	10%	9%	10%	9%	20%

Samas peavad osapooled oluliseks, et tugispetsialistide võrgustik ei saa asendada esmatasandi teenuste tagamist haridusasutustes. See tähendab, et võrgustik saab olla toeks olemasolevatele tugispetsialistidele, aga mitte hakata enda kaudu esmatasandi teenuseid osutama.

Uuringu juhtrühmas siiski rõhutati **ootust mobiilsete tugimeeskondade järele**, kes oleksid valmis reageerima juhtumipõhiselt ja osutama teenust haridusasutustes. Tuleb arvestada, et sellise valmisoleku kujundamine maksab u 25 000 eurot personalikuludid ühe tugispetsialisti kohta aastas. Sellele lisanduvad majandus-, töövahendite, sõidu jm kulud. Ehk siis sellise lahenduse loomiseks peab olema väga selgelt defineeritud vajadus ja sõlmitud finantseerimise kokkulepe, mille järel saaks meeskonna komplekteerida. Intervjuudes KOV-idega sellist valmisolekut ei tuvastatud. Pigem soovivad KOV-id esmajärjekorras omale vajalikud tugispetsialistide ametikohad täita ja nende puudumisel osta vajaduspõhiselt teenust erasektorist.

Teiseks on ootus maakonna tasandi arendustegevusteks, mis toetavad tugevajatele lastele õpikeskkonna ja vastavate võimekuste arendamist. Siia hulka kuuluvad ka koolitused ja mentorlus nii tugispetsialistidele kui õpetajatele. Nähakse, et ka maakonna haridusasutuste kasutamine praktikabaasidena ja koostöö praktikate korraldamisel ülikoolidega võiks olla maakonna tasandil ühiselt lahendatud.

Kolmandaks on ootus suuremat tuge vajavate laste koolide tagamiseks maakonnas ühiselt. On otstarbekas, et hooldus- ja toimetulekuõppe võimalused tagatakse Tartu linnas, kuid

vallad on selles osas valmis süsteemsemaks koostöök. Omavalitsused on varasemalt väljendanud valmisolekut pidada ühiselt Kammeri Kooli – seda rõhutati intervjuudes endiselt. Nähti, et Kammeri Kooli roll võiks lisaks spetsialiseerumisele toevajadusega laste koolile (sh RÕK õppekaval) arendada välja kutserehabilitatsiooni profiili. Kui omavalitsused peavad ühiselt Kammeri Kooli, siis üheks võimaluseks on selle kureerimisel välja arendada ka tugispetsialistide võrgustikud (eriti kui linna tänaste võrgustike laiendamine ei peaks realiseeruma).

Neljandaks on ootus kooli tugispetsialistide välise alternatiivse nõustamise järele. Peamiselt tunnetatakse selle vajadust vanemate nõustamises, kes mõnikord ei usalda piisavalt lapsega igapäevaselt töötavaid spetsialiste ja soovivad saada alternatiivset arvamust. Samas on sellise nõustamisvõimekuse väljaarendamise puhul võimalik toetada ka KOV-ide haridusjuhte, tugispetsialiste ja koole keerukamate juhtumite lahendamisel (sarnaselt tänasele HTK praktikale).

Riigi tasandi esindajad on sellise maakonnaülese võimekuse kujundamises pigem skeptilisel seisukohal, sest Rajaleidja kooliväline nõustamisvõimekus on olemas ning KOV-id peaksid kogu oma energia suunama esmatasandi teenuste tagamise võimekuste arendamisele. KOV-ide ootus selles lahenduses ei ole mitte soov viia läbi korduvaid lapse vajaduste hindamisi ega mitte oma kohustusi n-ö ära veeretada, vaid realselt nn majavälise alternatiivse nõustamisvõimekuse olemasolu.

Põhimõtteliselt võiks selle välja arendada ka võrgustike raames, jagades vastavaid rolle eri haridusasutuste tugispetsialistide vahel (ja vajadusel neid vastavalt koolitades). Praktiliselt tähendaks see kokkuleppeid, millised tugispetsialistid on milliste teiste koolide lapsevanematele alternatiivse nõu andjaks. Selline info (kontaktid) tuleks lapsevanematele teatavaks teha. Arvestada tuleb potentsiaalsete töömahtudega ja kulud võiks katta vastavalt nõustamisele kulunud tundide arvule.

Intervjuudes ei tuvastatud koolide ega KOV-ide ootust konsolideerida (kompetentsikeskusesse) esmatasandi teenuste osutamise. Ootus oli mõningal määral katta tugispetsialistide puudjääki, tellides seda vajaduspõhiselt keskselt sisse (peamiselt nimetati Tartu linna vastavat võimekust¹⁹), nii nagu seda praegu ostetakse sisse erasektorist.

Tugiteenuste esmatasandi konsolideerimise strateegia on võtnud mitmed teised Eesti omavalitsused (nt Viljandi linn või Saaremaa vald, mis on sisuliselt maakonnasuurune omavalitsus). Tartumaa asjaomaste hinnangul kaasneks sellise lahendusega mitmed ohukohad. Esiteks, maakonna tasand on selleks liiga suur ja kaugel. Teiseks, tekiks nii suur organisatsioon, et see oleks juhtimatu (või kasvaks bürokraatia ja juhtimiskulud ebamõistlikult palju). Tugispetsialistide konsolideerimist nähti pigem KOV-i tasandi või isegi madalamal lähestikku asuvate haridusasutuste baasil.

Konsultantide järeldused ja soovitused:

- KOV-ide (stardi)positsioon tugiteenustega varustatuse ja valdkonna sisulise korralduse osas on maakonnas nõnda erinev, et see ei võimalda kohe esmatasandi teenuseid ühiselt (nt ühise kompetentsikeskuse kaudu) tagada.
- Alustada tuleb tegevustega järk-järgult, kus esmalt kujundatakse välja esmatasandi teenustega varustatus, leppides maakonnaülel kokku selle tingimustes (mudelisi

---

¹⁹ Tartu linna esindajate kinnitusel neil sellist tugispetsialistide ülejääki/koormuse vakantsi ei ole, mida nad saaksid vajaduspõhiselt maakonna omavalitsustele pakkuda.

esitatud ettepanekud ptk 5 ja nende osas valikute/otsuste langetamine maakonnaüleselt). Vastutus peaks jääma igale KOV-ile eraldi.

- Ühistegevustena tuleks käivitada tugispetsialistide võrgustikud, mis kogemuste, parimate praktikate vahetamise ja ühiste arendustegevuste (kovisioonid, koolitused jm) hakkavad sisuliselt standardiseerima tugiteenuste tagamise sisutegevusi. See peaks viima ühtlasema teenuse tagamiseni kogu maakonnas. Vajadusel saab selle järel minna edasi tugevamate koostöövormidega teenuste ühiselt tagamisel.
- Valdade integreerimiseks tugispetsialistide võrgustikku on kaks valikut alavalikutega:
  - 1) Tartu linna tugispetsialistide võrgustike laiendamine valdade tugispetsialistidele.
  - 2) Valdade tugispetsialistide võrgustiku käivitamine linna võrgustikest eraldi. Siin on samuti mitu alternatiivi:
    - **Esiteks**, võrgustiku koordineerimine Kammeri Kooli poolt, kui KOV-id selle riigilt üle võtavad.
    - **Teiseks**, Elva LPK ja täna toimivate tugispetsialistide ümarlaudade baasil integreerida kõikide valdade tugispetsialistid koostöövõrgustikku.
    - **Kolmandaks**, maakonna omavalitsusliidu koordineerimisel ja/või eri spetsialistide võrgustiku vedamine erinevate KOV-ide poolt (nt üks vald veab eripedagoogide, teine logopeedide jne võrgustikku).
  - 3) Konsultandid ei soovita linna ja osade valdade (nt linnaga piirnevad vallad) ja teiste valdade eraldi võrgustike kujundamist. See takistaks võimekuste ühtlasemat kujundamist maakonnas tervikuna (tugevamad liiguvad eest ära, nõrgemad jäävad maha).
- Jätkata Kammeri Kooli maakonna KOV-ide poolt ühise pidamise arendustegevustega ja kujundada sellest ootustele ja vajadustele vastav tuge vajavate laste kool. Ühisel pidamisel on võimalik kooli juures välja arendada teised maakonnaülesed võimekused (nt kutserehabilitatsioon, tugispetsialistide arengu toetamine vms).

4.2 Integreeritud nõustamis- ja tugiteenuste pakkumise kujundamine

Tuge vajavatele lastele teenuste tagamise on killustunud sotsiaal-, tervise- ja haridusvaldkonna, aga ka riigi ja kohaliku omavalitsuse vastutusalade vahel. Laps saab teenuseid erinevatest sektoritest, mille tulemusena: esiteks, teenused dubleerivad; teiseks, nõuab perede head teadlikkust, kuidas ja millised teenuseid on kuskilt võimalik saada; kolmandaks, teenuste ja spetsialistide dubleerimise tõttu ei ole tagatud nende efektiivne kasutamine.

Tabelis 40 on nähtav, kuidas tugiteenused ja neid osutavad spetsialistid jaotuvad riigi ja omavalitsuse teenuste ning sotsiaal-, tervise ja haridusvaldkonna vahel. Teenuste tagamine (nii riigi kui KOV-i tasandil) on harva horisontaalselt seotud ning toimivad pigem nn

silotornidena erinevates vastutuselades ning korraldus- ja finantseerimissüsteemis. Siiski on just KOV-i tasandil kõige lihtsam nn silotorne lõhkuda. Intervjueeritavad töid selle vajaduse selgelt esile (vt ka ptk 1.4.3).

Samuti on sellist killustunud süsteemi lapsepõhise korralduse suunas reformimas riik²⁰. Erivajadustega laste tugisüsteemi reform on praegu keskendunud teenuste ja sellele jõudmise teekondade disainimisele, kuid lähiaastatel toob reform tõenäoliselt valdkonna korralduses kaasa järgmised muutused:

- Teenusvajaduse lahtisidumine puude määramisest, millega kasvab **KOV-ide roll teenusvajaduse hindamisel** (integreeritult haridus-, sotsiaal-, tervisevaldkond).
- Haridus- ja sotsiaalvaldkonna **koordinatsiooni kasv KOV-ides, millega kaasneb juhtumikorraldajate (laste heaolu spetsialist) ja HEVKO-de süsteemse koostöövajaduse kasv.**
- **Teenuse osutamine maksimaalselt lapse viibimiskohas** ehk koolis või ruumiliselt lähedal, mis tähendab tugispetsialistide olemasolu vajadust, suurema toevajadusega lastel ka rehabilitatsiooniteenuste meeskonna liikumist lapse viibimiskohta.
- Riigi hindamismeeskondade konsolideerimine ühtseks hindamismeeskonnaks (Sotsiaalkindlustusamet (rehabilitatsioon, puuded, riigi teenused) ja Rajaleidja (hariduse tugiteenused)).

Eelnevale tuginedes on soovitus KOV-dele hakata järk-järgult lahendama eeltoodud kitsaskohti, et vastata tõenäolistele poliitika suundadele. Esmalt oleks see KOV-ides sotsiaal- ja haridusvaldkonna suurema integreerituse saavutamine. Optimaalne oleks, kui maakonnas selle korralduse põhimõtted on samased, s.t ühiselt kokku lepitud.

---

²⁰ <https://www.sm.ee/et/erivajadusega-lastetugisusteemi-reform-o>

Tabel 40. Teenuste ja neid osutavate spetsialistide kattumine riigi ja KOV-i ning sotsiaal-, tervise ja haridusvaldkonna vahel (autorite koostatud)

	RIIK KORRALDAB				KOV KORRALDAB	
	Puudega laste tugiteenused, SKA kaudu	Rehabilitatsiooni-plaani järgsed teenused ^{21,22} , SKA kaudu	Tervishoiuasutuste kaudu	Rajaleidja keskuste kaudu	Kooli kaudu	Sotsiaalvaldkonna kaudu
Hindamine	SKA hindamine	REHA meeskonna hindamine	Tervis-Hoiutöötaja hindamine	Koolivälise nõustamis-meeskonna hindamine	Tugimeeskonna poolne hindamine	Abivajaduse hindamine
Tugispetsialistide teenused		Psühholoog Logopeed Eripedagoog	Kliiniline psühholoog Logopeed	Sh vanemate nõustamine Sh koolide nõustamine	Psühholoog Logopeed Eripedagoog	
Sotsiaalvaldkonna teenused		Sotsiaaltöötaja Tugiisikuteenus Lapsehoiuteenus Transporditeenus ²³	Sotsiaaltöötaja		Sotsiaalpedagoog	Sotsiaaltöö ja -nõustamine; lastekaitse Tugiisikuteenus Lapsehoiuteenus Sotsiaaltransport
Tervise valdkonna teenused		Füsioterapeut Tegevusterapeut Õe teenus Arsti teenus Kogemusnõustaja Loovterapeut Muud terapeudid	Füsioterapeut Tegevusterapeut Kooliõde Psühhoterapeut			

²¹ <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/puue-ja-hoolekanne/sotsiaalne-rehabilitatsioon>

²² https://www.riigiteataja.ee/aktiivisa/1191/2201/9016/Som_lisa.pdf#

²³ Teenuse eesmärgiks on võimaldada raske ja sügava puudega lastel kasutada tugiisiku- või lapsehoiuteenust.

4.3 Teenuste pakkumiste võimalused ja teenuste jaotus sektorite vahel

Tugispetsialistide reaalse vajaku ühe lahendusena on kasutatud nende teenuspõhist sisse ostmist (Tartu linna) erasektorilt (nt OÜ Varajase Kaasamise Keskus²⁴, OÜ Dorpat Tervis²⁵ jt). Teenuse/spetsialisti sisse ostmisel kasutatakse kahte lahendust. Harvematel juhtudel viibib spetsialist teatud päeval kuus haridusasutuses koha peal. Teisel juhul käivad pered (lapsed) teenusepakkuja juures (levinum). Arvamused, milliste spetsialistide teenus on sisse ostetav ja millised peaksid olema kindlasti haridusasutuses põhikohaga, on kokku võetud tabelis 41.

Juhtrühma ekspertide arutelu jäi kõlma, et isegi kui psühholoogi ja logopeedi teenus on teatud tingimustel ja teatud osas sisse ostetav, siis nn teenust osutav spetsialist ei toeta kogu kooli kollektiivi ja ennetustegevusi, mis on tugispetsialistide üks olulisi rolle.

Tõstatati ka sotsiaalpedagoogi ja psühholoogi piiri (nende funktsioonide täpse jaotuse piir) küsimus, kus nende rollid teatud osades võivad kattuda ja kus nad teineteist ka teatud määral saavad asendada. Seda koolid ka kasutavad (vt ptk 1.4.2).

Tabel 41. Hinnang tugispetsialistide teenuse sisse ostetavusele ja distantsilt osutamisele

Tugispetsialist	Ostetakse sisse ja/või hinnang, et on võimalik sisse osta	Hinnang, et ei ole võimalik sisse osta; peab olema põhikohaga haridusasutuses	Kas saab osutada distantsilt?
Psühholoog	Enam kui pooled omavalitused ostavad sisse või hindavad, et see on võimalik	Ideaalis on põhikohaga haridusasutuses, aga on sisse ostetav	Jah, vähemalt vanematele klassidele; teatud olukordades isegi eelsitatav
Logopeed	On sisse ostmise praktikaid, aga ei olda päris rahul	Valdavalt seisukoht, et pigem ei saa sisse osta	Osa juhendamist saab teha distantsilt kui on perioodilised vahetud kohtumised
Eripedagoog	On sisse ostmise praktikaid, aga ei olda rahul	Valdavalt seisukoht, et pigem ei saa sisse osta	Ei
Sotsiaalpedagoog	Praktika puudub, ei ole realistlik	Peab olema põhikohaga koolis	Pigem ei
Tugiisik/ õpetaja abi	Valdavas praktikas ostetakse sisse nii eraisikutelt kui ka teenuskeskustelt		Ei
Abiõpetaja	Praktika puudub, ei ole realistlik	Põhikohaga struktuuris, ideaalis asendab muidu vahetuvaid tugiisikuid	Ei
HEVKO	Praktika puudub, ei ole realistlik	Põhikohaga struktuuris	Ei

Nagu uuringust selgus, siis juba praegu ostetakse tugispetsialistide teenuseid vajaduspõhiselt erasektorist (kas see tegutseb äriühingu või mittetulundusühingu vormis, ei olegi oluline) sisse. Selle peamine ajend on tugispetsialistide puudus haridusasutuses. Seega ei saa öelda, et teenuseid ei ole võimalik erasektorist sisse osta. Samas ei ole osapooled sellega rahul ja leiavad, et tugispetsialistid peaksid olema eelistatult põhikohaga haridusasutuse kollektiivi liikmed.

²⁴ <https://www.vkkeskus.ee/>

²⁵ <https://dorpatervis.ee/>

Kaasajal on avalike ülesannete täitmiseks sektoraalne (avalik, era, kolmas) mitmekesisus üsna tavaline. Klassikaliselt on ühiskonna eri sektoritel omad eelised ja ka nõrkused, mis on kokku võetud tabelis 42. Haridusteenus on Eestis (ja tegelikult kogu maailmas) avaliku võimu üks klassikalisemaid põhifunktsioone. Ka õiguslikult on hariduse tugiteenuste tagamine koolipidaja ülesanne (valdav osa koole/lasteaedu Tartumaal on avaliku võimu omanduses).

Seega on raske näha eeliseid või isegi motivatsiooni, miks teistel sektoritel peaks hariduse tugiteenuste pakkumisel olema eelis avaliku sektori ees. Tänapäevane praktika, kus hädajuhtudel üks osa tugiteenuseid ostetakse sisse erasektorist, ei tulene mitte sektori eelisest teenuste pakkumisel, vaid tugispetsialistide vajakust.

Erasektoris on aga tugispetsialistid olemas, sest seal suudetakse neile pakkuda paremaid sotsiaalseid garantiisid. Näiteks KOV-is on paratamatult piiratud võimalused ühele/osadele töötajatele teiste samalaadset tööd tegevatest töötajatest oluliselt suuremat töötasu maksta.

Tabel 42. Sektorite olemus avalike hüvede pakkumisel (Poliitika ja valitsemise alused. Kõrgkooliõpik²⁶. Autorite poolt kohandatud)

	Avalik sektor	Ärisektor	Mittetulundussektor
Üldine eelis	Stabiilsus, järjepidevus	Võimaldab kiireid muutuseid	Tegeleb erijuhtudega
Roll	Süsteemi teovõime tagamine	Läbimurded, uuendused	Kodanikuressursi mobiliseerimine, teiste sektorite täiendamine
Tegevuse fookus	Võime lahendada asju, mis „on vaja ära teha“	Võime keskenduda kõige perspektiivsemale	Võime keskenduda väikestele rühmadele ja spetsiifilistele küsimustele
Tõhususe allikas	Töökindlus, valmidus kriisideks	Tugevamate, edukamate seleksioon	Emotsionaalne seotus, missioonitunne
Nõrkused	Aeglane ja jäik	Riskantne (läbikukkumised) ja instrumentaalne	Vähe jätkusuutlik (eestvedaja ja õhinapõhine), emotsionaalne (ratsionaalsus varjus)

Samas avaliku võimu või ka teenuste tarbija suhted eri sektoritega saavad olla palju mitmekesisemad, kui seda on pelgalt funktsioonide jaotamine sektorite vahel. Selline organisatsiooniline mitmekesisus avalike ülesannete täitmisel on esitatud tabelis 43.

Ka teoreetilises plaanis ei saa sektoraalne mitmekesisus hariduse tugiteenuste pakkumisel olla väga suur. Tabelis 43 toodust on selleks võimalikud tüübid 1 ja 2 (s.o klassikalised avaliku sektori/avaliku võimu asutused) ning tüübid 5 ja 6. Viimaseid tuleb kasutada juhul, kui tugispetsialistide vajak avalikus sektoris on jätkuv ja/või süveneb. Tänapäevane teenuse sisseostamise praktika liigitubki tüüpide 5 ja 6 alla. Sellisel juhul võiks mõelda maakonna KOV-ide poolt ühise teenuse hanke peale, sest põhimõtteliselt ostavad kõik KOV-id teenust sisse samadelt (ja mitte väga suurelt hulgalt) teenusepakkujatelt. Ühishange võiks siin anda mastaabisäästu. Seejuures ongi nende teenuskeskuste peamine tellija ju avalik sektor (lisaks ostavad inimesed/kliendid nende käest otse teenust juurde, kuigi nad peaksid seda saama vajalikul määral haridusasutustest).

²⁶ Kalev, L., Toots, A. (2013) *Poliitika ja valitsemise alused*. Kõrgkooliõpik. Tallinna Ülikool.

Tabel 43. Organisatsiooniline mitmekesisus avalike ülesannete täitmisel (autorite koostatud)

	Avalik sektor	Äri sektor	Mittetulundus- sektor
Avaliku võimu asutus	Tüüp 1: ametiasutus (vallavalitsus, valdkondlik ametiasutus)	Puudub	Puudub
Avaliku võimu kontrolli all olev avalikku teenust osutav organisatsioon/ asutus	Tüüp 2: hallatav asutus	Tüüp 3: KOV asutatud äriühing	Tüüp 4: KOV asutatud SA või liikmelisusega MTÜ
Avalikku teenust osutav organisatsioon/ asutus		Tüüp 5: lepinguline delegeerimine äriühingule	Tüüp 6: lepinguline delegeerimine MTÜ- le, SA-le
Eraisiku tellimusel (avalikku) teenust osutav organisatsioon	Puudub	Tüüp 7: äriühing	Tüüp 8: MTÜ, SA

5 Tugiteenuste pakkumise mudel

5.1 Mudel

Uuringust selgusid erinevad kaasava hariduse rakendamise ja tugiteenuste tagamisega seonduvad kitsaskohad. Objektiivselt on erinevatel omavalitsustel erinev lähtepositioon (nii teenuste tagamise kui nende süsteemse läbimõelduse osas) ja ka kohalikud eripärad ning vajadused (nt haridusasutuste hulk ja mitmekesisus). Seega ei pretendeeri järgnevalt esitatud tugiteenuste pakkumise mudel kõikide üksik- ja erijuhtude lahendamisele, kuid võtab kokku kogu maakonna vaates peamistele väljakutsetele ja kitsaskohtadele tuginedes võimalikud lahendused. Kuigi maakonna ühistegevuste vaatest ilmnes kõige kriitilisemana ja suurima konsensusena tugispetsialistide võrgustike käivitamine, siis uuringu teostajate hinnangul saab see olla vaid üks osa (kuigi oluline) tugiteenuste pakkumise võimekuse terviklikuks tagamiseks ning arendamiseks.

Seetõttu on esitatud mudel esiteks tasandite ja teiseks peamiste soovituslike meetme (rakendustegevused) lõikes. Need jätavad piisavalt kohalikke eripärasid arvestavaid valikuid, kuid suurendavad teenuste ühtlustumist ja terviklikkust maakonna vaates.

Tugiteenuste esmatasand

Tugiteenuste osutamise ja korraldamise esmatasandil (s.t kohalikes omavalitsustes ja haridusasutustes) tuleb tugevdada KOV-i-poolset süsteemi tervikliku toimise ja arendamise rolli. Samal ajal jäävad koolid ja lasteaiad vahetuks teenuse osutajaks.

Koolide/lasteaedade ülesanne on teenuste tagamine lapsele, vanematele (peredele) ja õpetajatele. See eeldab koolijuhtide vastutusel tugispetsialistide olemasolu ja nendele töötingimuste tagamist. Olulisel kohal on haridusliku erivajaduse õppe koordinaatorite (HEVKO) roll **lapse vajaduste tervikliku toe tagamise koordineerimisel**. Uuringust küll ei ilmnenud, et sellega oleks suuri probleeme, kuid tõdeti et nende vajadus (ja töömaht) on pigem kasvamas ja ka lasteaias tuleks luua arenguliste erivajadustega laste õppe koordinaatorite ametikohad. Samuti vajab paremast süsteemi kujundamist (täpsustamist, kokkuleppimist) HEVKO-de rolli toevajaduse tagamise koordineerimisel. Samuti nende koostöö kujundamine KOV sotsiaalvaldkonnaga. Oluline on HEVKO-de omavaheline koostöö ja kogemuste jagamine maakonnas. KOV-idel ja koolidel tuleks läbi mõtestada, kas HEVKO-de koormused on täna piisavad selleks, et nad sisulise koordineerimise, võrgustikutegevuse ja koordineerimise rolli suudavad täita (kõikide HEVKO-de keskmine koormus 0,4, kuid ligi pooled nendest töötavad 0,2–0,3 koormusega).

Haridusasutuste tugispetsialistide baasil on soovitatav rakendada tugispetsialistide koondavad **tugipesad**²⁷. See on tugispetsialistide töökorralduslik vorm, kus nad omavahel tööd planeerivad, juhtumite lahendamist ja edenemist arutavad ja terviku sidusust suurendavad. Tugipesade rakendamine võimaldaks paremini tagada (planeerida) tugispetsialistide olemasolu asutustes ja sellega ka tugiteenuseid optimeerida. Näiteks selle asemel, et värvata osakoormusega eripedagoogi või psühholoogi, saaks tema värbamisega

---

²⁷ S.o tingnimetus, mida saab iga KOV omal soovil ise nimetada (nt võrgustik, meeskond, keskus vm).

tugipessa pakkuda täiskoormust, mis võib jaotuda erinevate seotud asutuste vahel. Nii täiskoormusega töötamise võimalus kui ka ühtse meeskonna teke (kolleegid, kellele saab toetuda ja kellega teemasid arutada) on teiste KOV-ide kogemusel oluliselt motivaatoriks tugispetsialistidele töökoha valikul.

Teine võimalik efekt (mis tugineb kogemustele KOV-ides, kus neid on rakendatud) on tugispetsialistide töökoormuse võrreldav planeerimine (ehk nende töökoormuse ja teenuse osutamise optimeerimine), mis vabastab nende tegevuse aega just nende põhitegevusele kõrvaltegevuste arvelt, mida nad paratamatult koolides teevad (nt asendustunnid, ekskursioonid jne). Kolmandaks vähendaksid tugipesad asutuste omavahelist konkurentsi tugispetsialistide pärast ja tagada (kasvõi vähese koormusega) tugispetsialistide meeskonna terviklikkuse.

Milline on **tugipesade juhtimise ja territoriaalse rakendamise vorm**, jääb iga KOV-i enda kujundada vastavalt sealsetele vajadustele. Põhimõtteliselt on selleks kolm valikut:

1. KOV-i-põhine – tugispetsialistid konsolideeritakse (ka töösuhte mõttes) KOV-i ülesse keskusesse, mille baasil kujundatakse asutuste põhised tugipesad (tugispetsialistide meeskonnad).
2. Asutuste vaheline – territoriaalselt omavahel seotud või lähestikku asuvate haridusasutuste baasil (nt lasteaed ja kool, kuhu selle lasteaia lõpetajad tavalised lähevad, ühes piirkonnas asuvad koolid ja lasteaiad) luuakse võrgustiku tüüpi tugipesa, mille liikmed (tugispetsialistid) töötavad ühe meeskonnana. Nende töökohad on erinevates asutuses osakoormusega. See lahendus eeldab haridusasutuste juhtide toetust ja omavahelist sisulist koostööd.
3. Asutuse baasil – piisavalt suurte haridusasutuste baasil on võimalik kujundada selle enda terviklik (kõiki spetsialiste hõlmav) tugipesa. See lahendus sobib küll vähestele haridusasutustele, sest valdavas osas nendest ei ole kaetust kõikide tugispetsialistidega. Täiskomplekt tugispetsialistide (eripedagoog, logopeed, psühholoog, sotsiaalpedagoog) on kaardistuse alusel olemas vaid viies valdade 56-st haridusasutusest ja viies Tartu linna 49-st haridusasutusest.

KOV-i (vallavalitsuse) tasandil tuleb välja arendada ja tugevdada tugiteenuste tagamise planeerimise ja arendustegevuste võimekust. Tarvis on luua süsteem, mis seob laste ning perede tervikliku toetamise haridus-, sotsiaal- ja tervise valdkondade üleselt. Praegu on valdkonna korraldus liialt asutuste keskne ja nende vastutusel. Sellisel viisil ei ole enamasti võimalik saavutada valdkondade vahelist sidusust ega KOV-i-üleseid arendustegevusi teenuste ühtlustumiseks ja sidususeks. KOV-i tasandil tuleks oluliselt paremini läbi mõtestada ja arendada:

1. **Tugispetsialistide värbamise, nende koormuste ja eelarve planeerimise süsteem**, mis tagaks teenuste piisavuse ja optimaalse töömahu. Seda toetav instrument on eelpool nimetatud tugipesade käivitamine.
2. Haridusasutuste (kool-lasteaed, kool-kool) vahelise **koostöö ja informatsiooni vahendamine korraldamine süsteemi** kujundamine ja selle toimivuse tagamine.
3. Selleks üheks oluliselt instrumendiks võiks olla lapse **heaolumeeskondade rakendamine**, mis tooks kokku KOV-i tasandil haridus- ja sotsiaalvaldkonna lapse/pere terviklikuks toetamiseks.
4. Kaaluda võiks selle valdkonna juhtumikorraldaja (praegu valdavalt lastekaitsetöötaja, kelle tegevused haridusvaldkonna suunas on piiratud) ümbermõtestamist ja nimetamist **laste heaolu spetsialistiks**. Tema peaks koostöös

haridusasutute HEVKO-de ja teiste teenusepakkujatega olema rollis, mis tagab valdkondade vahelise ja ülese sidususe. Seda süsteemi rakendab praegu näiteks Saaremaa Toetava Hariduse Keskus.

Punktid 3 ja 4 on praegu Sotsiaalministeeriumi ning Haridus- ja Teadusministeeriumi koostöös läbiviidava erivajadustega laste tugisüsteemi reformi olulised KOV-i tasandi korralduslahendustele suunatud sihid²⁸ (vt ka ptk 4.2).

Kokkuleppe tasand (maakonna ja KOV-i vahetasand)

Maakonna institutsionaliseeritud ja KOV-ide teenuste osutamise tasandite vahel on vajalik kujundada nn kokkuleppe tasandil maakonna tugiteenuste ja nende korraldamise praktikate ühtlustamise mehhanism. Selles paikneb ka peamiste võimelünkade arendustegevuste planeerimine. Neid tegevusi on kolme tüüpi:

1. KOVide **haridusjuhtide ja/ või tugiteenuste koordinaatorite** (nn laste heaolu spetsialistid) **võrgustiku käivitamine**; see oleks mehhanism, kuidas KOVide ülesed kokkulepped ja tegevussuunad läbi arutatakse ja kujundatakse.
2. **Teenuste tagamise korraldamise ühtlustamine** – näiteks kokkulepped, millised esmateenuste tagamise korraldusviise KOV-ide rakendatakse, millisel viisil seda tehakse, kuidas planeeritakse ja seiratakse tugiteenuste tagamist.
3. **Tugispetsialistide personaliarendusele ja värbamisele suunatud tegevused**, mis võimaldaksid pikemas perspektiivis tugispetsialistide vajakut haridusasutustes vähendada.

Kokkuleppe tasandi vorm võiks olla **maakonna arengustrateegias vastavate sihtide ja tegevuste kokkuleppimine**, mida iga omavalitsus enda vajadustele ning olukorrale vastavalt ellu viib. Neid tegevusi/kokkuleppeid ja nende rakendamise monitoorimist võiks korraldada **KOV-ide haridusjuhtide võrgustik, mis tegutseb omavalitsusliidu koordineerimisel**. Valdikkonnaga süsteemne tegelemine, vastavate arenduste eestvedamine ja võrgustike juhtimine eeldab vähemalt ühe ametikoha loomist TOL juurde.

Personali arendustegevustele suunatud instrumentide amplituud on lai, kuid nendega tuleks liikuda järk-järgult vastavalt võimalustele. Instrumentideks saaksid olla:

- Tugispetsialisti ameti propageerimine ja üle-maakonnaliste värbamiskampaaniate korraldamine
- Vajadusel ümberõppe (nt tänased õpetajad) toetamine
- Ülikoolidega koostöökokkuleppe sõlmimine praktikabaaside võimaldamiseks, täiendavate õppekohtade pakkumine või muul viisil personalivajaduse tagamisega seotud instrumentide rakendamisele kaasa aitamine
- Tugispetsialistide palga ja sotsiaalsete garantiide maakonnaülene ühtlustamine (alustades vastava KOV-i tasandi planeerimissüsteemi juhiste koostamine, lõpetades KOV-ide-vahelise kokkuleppega või koguni vastava kollektiivleppesõlmimisega)

Selline kokkuleppe ja nende rakendamise arendamise suunatud vahetasand on vajalik nii esmatasandi tegevuste ühtlustamiseks kui ka maakonna tasandi institutsionaliseeritud koostöövormidele ning tegevuste tellimuse esitamiseks.

---

²⁸ https://www.sm.ee/sites/default/files/teenusdisaini_raport.pdf

Tugiteenuste arendustasand maakonnas

Maakonnaülesel tasandil peaks tekkima institutsionaliseeritud arendustegevustele ja teenuste tagamisele suunatud tegevused. See on kiht, mida maakonnas praegu üldse olemas ei ole ja mis vajab ellu rakendamiseks ka vastavat personaliga mehitamist ja finantseerimist. Kui esmatasandi tegevused on KOV-ide mehitada ja finantseerida, vahetasand pigem koordineerimisele ja projektitegevustele suunatud, siis maakonna ühistegevuste tasandile suunatud ootused/vajadused on sellist laadi, mis vajavad ka ressursidega varustamist. See on ka peamine põhjus, miks osapooled on selle kujundamises skeptilised – kas seda võetakse piisavalt tõsiselt ja mõistetakse, et see eeldab kulude katmist ja kas selle tõttu ei proovita veeretada osa esmatasandi vastutust (tegevusi) mujale.

Konkreetsemalt on maakonnaülese arendustasandi tegevused järgmised:

1. **Tugispetsialistide võrgustiku käivitamine.** Võrgustiku roll on tugispetsialistide arengu toetamine nende omavahelise süsteemse koostöö ja kogemuste vahetamise kaudu. Konkreetseid tegevusi võrgustiku raames saavad näiteks olla: koolituste, täiendõppe, kovisioonide, meetodikate ja materjalide arendamine ning jagamine jms ühine korraldamine. Sellise võrgustiku toimimise institutsionaalne loogika ja kulude suurusjärgi jaotus on avatud **peatükis 4.1.**
2. **Arendustegevused ja seda toetava analüütika tagamine.** Igasuguste arendustegevuse ja ka korralduspraktikate ühtlustamise peab üldjuhul toetuma asjakohasele analüütilisele sisendile. Täna on analüütilise võimekuse erisused maakonnas suured ja tervikvaates kujuneb pilt vaid konkreetsete uuringuprojektide raames (nagu näiteks siinne analüüs). Sisuliste arendustegevuste ja praktikate ühtlustamise tarbeks on vajalik jätkusuutlik ja pidev analüütiline tugi maakonnale ja KOV-idele. See võimaldaks ka paremini planeerida ja ellu viia maakonnaülesed tugiteenuste arendusprojekti. Analüütilise võimekuse tagamise kiht on otstarbekas laiendada juba olemasoleva võimekuse baasil. See on praegu parim Tartu linnal.
  - a. Kui maakonna KOV-id leiavad, et see arendustegevusele suunatud analüütilise toe tagamise väljaarendamise kogu maakonna vaates on prioriteetne tegevus ja Tartu linn on valmis selle võime tagamise enda peale võtma, siis nende kogemusele tuginedes tuleks see maakonna ülejäänud KOV-ide jaoks hinnastada, arvestades linna senised praktikaid ja kogemusi. Kui seda vaadata pideva tegevusena, siis see võiks olla suurusjärgus üks analüütiku ametikoht (s.o ligikaudu 30 000 eurot aastas, mis maakonna valdadele tähendaks u 4000–5000-eurost kulu aastas).
  - b. Teine võimalus on omavalitsusliidu vedamisel ja KOV-ide finantseerimisel perioodiliselt selline analüüs ülikoolidelt või erasektorist sisse osta. Siiski on oluline selle järjepidevuse ja perioodilisuse tagamine. Seega on esimene variant soovitatavam.
  - c. Kolmandaks saab vajaliku analüütiku palgata ka omavalitsusliidu juurde.

Oluline on rõhutada, et maakonna tasandi arendustegevused ja analüüsivõimekuse kujundamine ei saa asendada KOV-ide esmatasandi arendustegevusi ja -võimekusi. Iga KOV peab oma tugiteenustega kaetust ja selle planeerimist (süsteemi toimise tagamist) ise tagama. Maakonnaülesed arendustegevused ja analüütika roll oleks siin esmatasandi vastavate võimekuste arendamist toetada ja maakonnaülesed ühistegevused (projektid jm) analüütiline toetamine.

3. **Maakonnaülesed nõustamistegevused**, mis on nn vahetasandi tegevused (mis ei saa asendada esmatasandit, aga mida ei täida ka riigi hindamis- ja nõustamiskeskused). Selle tegevusliini põhjendusi ja ootuseid sellele vt täpsemalt **peatükist 4.1**. Konkreetsemad nõustamistegevused saavad olla:
- Lapse arengut toetava tugikeskkonna arendamise toetamine/nõustamine teenuse osutajatele (haridusasutuste juhid, tugispetsialistid, KOV-id)
  - Kooli tugispetsialistist sõltumatu nõustamise ja konsultatsiooni võimaldamine lapsele (peredele) (sh teenuslõtku ajutine tagamine)
  - Õpetajatele suunatud koolituste läbiviimine ja nõustamine tuge vajava lapse toetamiseks (abivajaduse märkamine, esmane toetamine, kommunikatsioon ja lapsevanemate nõustamine jm)
  - Nõustamistegevused a ja b võiksid olla korraldatud samade nendele küsimustele spetsialiseerunud tugispetsialistide poolt. Esiolgu võiks see tähendada maakonna valdade vaates umbes ühte nendele nõustamistegevustele suunatud tugispetsialisti igas neljast põhiprofiilist (ehk kokku neli inimest). Üks võimalus võib olla ka võrgustikupõhine rollijaotus olemasolevate tugispetsialistide vahel kokkuleppeliselt (ja mitte ainult Tartu linna, vaid ka maakonna teisi KOV-e hõlmavana, **vt täpsemalt ptk 4.1**)
  - Selle võimekuse hinnastamine (kulu suurusjärgus 120 000 eurot aastas) tuleks ette võtta siis, kui esimesed ja soodsamad tegevused on juba käivitunud. Sest see tegevuste kiht (täiesti uued teenused) on vajalik täielikult kulupõhiselt finantseerida. Praegu ei ole see osapooltele esimene prioriteet. Selle võime väljaarendamise üks võimalus võib olla maakonna KOV-ide poolt ühiselt peetava Kammeri Kooli baasil, kuid enne peaks haridusteenuste tagamine Kammeri Koolis saama KOV-ide ühisele korraldamisele.
4. **Esmatasandi tugiteenuste tagamine haridusasutustes**. Praegu ei tuvastatud osapoolte tellimust ja valmisolekut selle võimekuse/teenuse püsivaks loomiseks. Soov on vajaduspõhiselt teenust keskselt tellida, kuid selline valmisolek eeldab püsirahastust. KOV-ide esimene prioriteet ja soov on komplekteerida oma teenuste/spetsialistide puudujääk oma KOV-ides/haridusasutustes. Küll võiks siin kaaluda puudu olevate tugiteenuste maakonnaüleste **ühishangete** korraldamist, sest täna ostavad KOV-id vastavaid teenuseid eraldi Tartu linnas tegutsevalt erasektorilt. Pikemas perspektiivis võib esmatasandi teenuse tagamine (vastavate spetsialistide rakendamine) olla seotud arendustasandi nõustamistegevustega (vt eelmine punkt).

Tabel 44. Tugiteenuste pakkumise mudel

Teenuste tasand	Tegevused	Rakendusmeetmed
Esmatasand	Haridusasutus Teenuste tagamine lapsele, vanematele ja õpetajatele	<ul style="list-style-type: none"> • Tugispetsialistide olemasolu tagamine toetatuna ülemise KOV tasandi poolt – koolijuht/lasteaiajuht, HEVKO, tugispetsialistid: koolijuhi ja KOV-i rollijaotus. • HEVKOde rollimudeli kokkuleppimine. • Töökeskkonna jm tagamine
	KOV Teenuste tagamise ressurssidega varustamine ja teenuste sidususe tagamine Värbamine, personalitöö Sotsiaal-, tervise- ja haridusvaldkonna sidusus	<ul style="list-style-type: none"> • Tugipesade rakendamine (olenevalt töömahust, kas kooli, piirkonna koolide/lasteaedade või KOV-i põhiselt) – tugispetsialistide võrgustik • Värbamise süsteem, koormuste planeerimine, eelarve planeerimine, tugiteenuste ja koormuste optimaalne maht (vrd Elva, Tartu linn) • Haridusasutuste (kool-lasteaed, kool-kool) vahelise koostöö ja informatsiooni vahendamine korraldamine: lapse toevajadus (süsteemi toimimise tagamine) • Healumeeskondade (sotsiaal- ja haridusvaldkonna integratsioon) rakendamine – juhtumikorraldaja/laste heaolu spetsialist
Kokkuleppe tasand	KOV/maakond Teenuse tagamise (ja korralduse) ühtlustamine Personalarendus- ja värbamisele suunatud arendustegevused ja raamistiku kujundamine	<p>Ühtlustamine/ühetaolisuse tagamine, soovitusel, mudelid, standardid kokkulepituna maakonna arengustrateegias</p> <ul style="list-style-type: none"> • Haridusjuhtide võrgustik • Kokkulepped (regulatsioon) (nt infoliikumine (kool üle KOV piiri), korralduse (nt tugipesad, varajane märkamine), koormuste kavandamine, sotsiaalsed garantiid ja motivatsioonipakett, seire jm osas) • Personalarendus (üleostmine vähendamine, ameti propageerimine): • vastavate värbamiskampaaniate ja konkursside korraldamine; • tugispetsialisti ameti propageerimine, vajadusel ümberõppe (nt tänased õpetajad) toetamine; • Ülikoolidega koostöökokkulepe sõlmimine praktikabaaside tagamiseks, täiendavate õppekohtade pakkumine või muul viisil personalivajaduse tagamisega seotud instrumentide rakendamisele kaasa aitamine • Tugispetsialistide palga ja sotsiaalsete garantiide maakonnaülene ühtlustamine
Arendustasand/II tasand	Maakond Arendustegevused, maakonna praktika ühtlustamise toetamine, analüütika	<p>Tugispetsialistide võrgustikutöö/seksioonid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tugispetsialistide arengu toetamine: koolitused, täiendõpe, koviaionid, meetodikate ja meetoodiliselt materjalide arendamine jms <p>Arendustegevused ja analüütika:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maakonnaüleses vaates tugiteenuste tagamisega seotud analüütilise toe tagamine (ajakohane statistika, prognoosid, korraldusmudelid, finantsanalüüsid, seire, rakendamine, andmetepõhine otsustamine jne)

- Valdkonna **arendusprojektide** eestvedamine (arendusvõimekus)

Nõustamistegevused:

- Lapse arengut toetava **tugikeskkonna arendamise toetamine/nõustamine** (haridusasutuste juhid, tugispetsialistid, KOV-id)
- **Õpetajatele suunatud koolituste läbiviimine** ja nõustamine **tuge vajava lapse toetamiseks**
- Kooli tugispetsialistist sõltumatu nõustamise ja **konsultatsiooni võimaldamine lapsele, peredele (sh teenuslõtku ajutine tagamine)**

Teenuste tagamine:

- Vahendamine (kokkulepped) või müümine (kellegi on üle), nt **ühishanked** teenuste ostmiseks
- Põhikohaga n-ö ühised spetsialistid (s.t sõltumatu nõustamine), mobiilsed tugimeeskonnad

5.2 Tegevusettepanekud

Järgnevalt on esitatud lühisoovitused järgmisteks sammudeks hariduse tugiteenuste võrgustiku terviklikuks tagamiseks. Sisulised selgitused ja argumendid on avatud uuringuraporti eelmistes osades.

1. Täpsustada (maakonnaüleselt) ja rakendada (igas KOV-is) haridusliku **erivajadusega õppekoordinaatori rolli** nii asutuse sees kui asutuste vaheliselt, et lastele toe tagamine oleks koordineeritud. Leppida kokku, kes täidab lasteaias HEVKO rolli.
2. Leppida maakonnaüleselt kokku mudelis, kuidas **suurendada KOV-ides sotsiaal- ja haridusvaldkonna koostoimimist** laste arengu toetamisel (sh info liikumine toevajaduse kohta, vanemate nõustamine jms). Koostada korralduslahenduste soovitusel, mis seda eesmärki võimaldavad täita. Uuringus on selleks pakutud laste heaolu spetsialisti (kui KOV-i-poolse valdkonna koordinaatori) ametikoha kujundamist ja heaolumeeskondade loomist.
3. Leppida maakonnaüleselt kokku ja **rakendada tugipesade mudel** KOV-ides (see võib tulenevalt KOV-i eripärast ja olemasolevatest praktikatest olla erinevas vormis). Selle raames võtta igal omavalitusel kohustus, et tugipesa kaudu on **igas koolis tagatud kohustuslike tugispetsialistide olemasolu** (vähemalt osakoormusega). Leppida maakonnaüleselt kokku ja selle raames võtta igal omavalitusel kohustus **tagada lasteaedades logopeedi ja eripedagoogi olemasolu** (vähemalt osakoormusega). Vajadusel tagad nende spetsialistide olemasolu tugipesa kaudu.
4. Omavalitsusliidus **käivitada KOV-i haridusjuhtide võrgustik**, mille ülesanne on muuhulgas koordineerida tugiteenuste tagamise süsteemi maakonnaüleselt kokkulepete sõlmimist (selleks ettepanekute tegemine KOV-ide juhtidele otsustamiseks) ja vastavate arenduste algatamist. Selleks tuleb tööle võtta inimene, kelle põhiülesanne on nende arenduste ja võrgustiku eestvedamine.
5. Maakonnaüleselt leppida kokku **tugispetsialistide võrgustiku** organisatsioonilise korralduse viis ja käivitada võrgustikud. KOV-idel eraldada selleks vajalik finantseerimine. Võrgustiku organisatsioonilised valikud on: a) Tartu HTK koordineerimisel, b) omavalitsusliidu koordineerimisel, c) võrgustiku-tüüpi koordineerimine KOV-ide poolt (nt iga KOV koordineerib ühte võrgustikku), d) perspektiivis Kammeri Kooli koordineerimisel.
6. Kui eelnevad tegevused on käivitatud, siis alustada järgmiste uute ühisvõimekuste kujundamisega (maakonnaülesed tugiteenused arendustegevused ja analüütika; ühine nõustamiskeskus, ühine esmatasandi teenuste osutamine).

Lisad

Lisa 1. Andmepäringu sisu

Tartumaa Omavalitsuste Liidule

1. EHIS-e andmed päringuks Haridus- ja Teadusministeeriumile

a) Tartu maakonda registreeritud elanikest laste ja maakonna haridusasutustes õppivate laste kohta allpool kirjeldatud sisuga andmeid (ühe andmetabelina MS Excel formaadis):

Andmeveerg	Täpsustus
Elukoht 1	lasteaialapse /õpilase elukoha asustusüksus
Elukoht 2	lasteaialapse /õpilase elukoha omavalitsusüksus
Elukoht 3	lasteaialapse /õpilase elukoha maakond
Nimi	õppeasutuse nimetus
Asutuse asukoht 1	õppeasutuse asukoha asustusüksus
Asutuse asukoht 2	õppeasutuse asukoha omavalitsus
Asutuse asukoht 3	õppeasutuse asukoha maakond
Omandivorm	munitsipaal, era, riigi
Õppevorm	alusharidus, statsionaarne jne
Õppekava liik	riiklik õppekava, lihtsustatu õppekava jne
Klassi / rühma liik	sõimerühm, tavaklass jne
Aasta	aastad 2017 (õppeaasta 17/18 jne), 2018, 2019, 2020, 2021
Klass / vanus	lasteaialastel vanus 1,2,...7, õpilastel klass 1,2...G12
Kokku	lasteaialaste /õpilaste arv kokku eristatuna lähtuvalt andmeveergudest

b) Tartu maakonna haridusasutuste tugispetsialistide andmed õppeaastal 2021/2022 (ühe andmetabelina MS Excel formaadis):

Andmeveerg	Täpsustus
Haridusliik	alusharidus, üldharidus
Õppeasutuse nimetus	
Õppeasutuse asukoha omavalitsus	
Omandivorm	munitsipaal, riigi, era
Ametikoht	eristatud kõik kvalifikatsiooninõuetega spetsialistid
Vastavus kvalifikatsioonile	jah, ei
Vanus või vanuserühm	
Ametikohtade arv	<i>Teiste andmekihtide jaotus lähtuvalt sellest</i>

c) EHIS andmed: päring „õpilaste hariduslikud erivajadused ja tugiteenused“ Tartu maakonna riigikoolide ja erakoolide kohta õppeaastal 21/22. Päringu väljund asutuste lõikes ilma isikuandmeteta.

2. Info Kammeri Kooli kohta

- Kammeri Kooli 2021. aasta eelarve (võimalikult detailne)
- Kammeri Kooli töötajate koosseis, koormused ja brutopalk kuus (õppeaasta 21/22)

Omavalitsustele

1) Üldist-, eri- ja tõhustatud tuge vajavate õpilaste arv koolides kolmel õppeaastal. Asutuste lõikes vastavalt vormile 1

2) Olemasolevad ja puuduolevad (hinnanguline lisanduv vajadus ideaalolukorra saavutamiseks) tugispetsialistid. Asutuste lõikes vastavalt vormile 2

3) EHIS-e andmed: päring „lastealaste hariduslikud erivajadused ja tugiteenused“. Asutuste lõikes vastavalt vormile 3 või päringu väljund ilma isikuandmeteta

4) EHIS-e andmed: päring „õpilaste hariduslikud erivajadused ja tugiteenused“. Päringu väljund asutuste lõikes ilma isikuandmeteta

5) Info koolide kasutuses oleva kinnisvara kohta. Asutuste lõikes vastavalt vormile 5

Lisa 2. Fookusgrupi intervjuude küsimused

Omavalitsustele

I KOV-i korraldus ja plaanid tuge vajavate õpilastega tegelemisel

1. Milline on tuge vajavatele õpilastele teenuste tagamise ja tugispetsialistide töö korraldus KOV-is ja haridusasutuses? Nt *Tugipesade olemasolu, spetsialistide omavaheline rollijaotus, väikeklassid, ühised ained, abiõpetajad jms*

2. Milline on teie KOV-i HEV õpilaste sihtgrupp? **Milliseid meetmeid nende toetamiseks rakendatakse?**

- a. Milliseks hindate rakendatavate meetmete kvaliteeti? **Milline on teie hinnang hakkamasaamisele tugimeetmete tagamisega?**
- b. Mis saab nendest HEV õpilastest, kes erivajaduse spetsiifika tõttu **ei saa kodukoolis õppida?**
- c. Milliste **teemadega saate oma KOV-is hakkama** ja millistega mitte?

3. Teie hinnangul, millisest aspektidest tulenevalt teeb pere **HEV õpilase koolivaliku?**

4. Millised on teie KOV-i arendusplaanid HEV õpilaste õppe korraldamisel?

5. Millised **meetmeid olete kasutusele võtnud peredele suunatud nn "ühe ukse" koostöömudeli** (integreeritud nõustamis- ja tugiteenuste pakkumise) kujundamiseks. Kas kavandate seda teha, kuidas? Milline on selles KOV-i juhtumikorraldaja rolli.

II Kaasava hariduse sisukorralduse teemad

6. Millised on **haridusasutuste peamised väljakutsed/takistused kaasava hariduse põhimõtete rakendamisel** ja haridusliku erivajadusega õpilaste õppe korraldamisel (sh taristu, hariduskorralduse, õpetajate ja tugispetsialistide töökorralduse, õppe kvaliteediga seonduv). Nimetage 3-5 olulisimat.

7. Kas ja kuidas on kaasava hariduse rakendamine **mõjutanud koolikorraldust KOV-is?** Millega saadakse hakkama, millega mitte? Kus on kaasava hariduse piirid? Personal, taristu, korraldus, kvaliteet, kättesaadavus.

8. Kui **haridusasutuses tugispetsialist puudub**, siis kuidas on lahendatud tuge vajavale lapsele teenuse osutamine? Sisseostmine, „empaatiline õpetaja“, kvalifikatsioonita spetsialist (abiõpetaja vm), e-teenused, laps teise kooli vms?

a. Kuidas võiks seda küsimust tulevikus lahendada?

9. Kas ja kui palju on neid lapsi, kes käivad KOV-i koolis, kuid kes vajaksid hoopis **eraldi keskkonnaga kooli?**

10. Kuidas lapse **HEV info liigub kaasa** koos temaga haridusasutuste ja -tasemete liikumise vahel (Piirangute ja kitsaskohtade kaardistamine üleminekul järgmisele haridustasemele)?

11. Millised HEV **tugiteenused saab pakkuda erinevates vormides** (e-teenused, hübriidvorm, e-konsultatsioon jt) ning milliseid teenuseid saab omavahel integreerida?

12. Millised teenused tuleks lahendada:

b. Kindlasti haridusasutuse **tasandil?**

c. KOV-i tasandil?

d. Koostöös/maakonnaüleselt?

13. Milline on teie valmisolek **KOV-ide koostöös tuge vajavate lastele õppe tagamiseks?** Mida saaks ja peaks tegema KOV-id ühiselt? (Millises mastaabis: maakond, lähemate KOV-ide grupp vm).

III Väljakutsed ja arendustegevused

14. Milline on teie **tugispetsialistide arengu- ja/või täiendus(koolitus)vajadus?** Millised on teie kogemused ja kuidas koolitusvajadust määratlete ning planeerite?

15. Milliseid **teenused saaks delegerida III või erasektorile?** Kas olete seda teinud?

16. Kas ja millised **riiklikke meetmeid/projekte olete kasutanud** kaasava hariduste rakendamise toetamiseks. Tooge näiteid. Andke hinnang, kuivõrd need on aidanud kaasa kaasava hariduse rakendamisele KOV-is.

Haridus- ja Teadusministeeriumile

1. HTM-i nägemus tuge vajavate laste koolivõrgu kujundamisest ja hariduse tugiteenuste arendamisest Tartumaal.
2. Senised ja kavandatavad riiklikud arendused/meetmed tuge vajavate laste toetamiseks, hinnang nende mõjususele (investeeringud, arendustoetused jms).
3. Hariduse tugiteenuste pakkumise optimeerimise võimalused: hübriidvormid, e-teenused jms.
4. Teaduspotsiaali/ülikoolide kaasamine tuge vajavate laste süsteemseks toetamiseks ja vastavateks arendustegevusteks.
5. Ettepanekud, soovitusel seoses tugispetsialistide arendamise ja võrgustiku kujundamisega Tartumaal

Tartu linna Hariduse Tugiteenuste Keskusele

1. Tartu HTK senine tegevus ja tulevikuplaanid: hästi toimivad praktikad, suuremad väljakutsed, arengusuunad järgmisteks aastateks.
2. Hinnang tuge vajavate laste toetamisele Tartumaal: tuge vajavate laste koolivõrgu olukord, hariduse tugiteenused teistes KOV-ides, peamised kitsaskohad.
3. Nägemus hariduse tugiteenuste pakkumise koostööst Tartumaal tulevikus: võimalik maakondlik mudel, HTK roll.
4. Hinnang senistele riiklikele arendustele/meetmetele tuge vajavate laste toetamiseks (investeeringud, arendustoetused jms).
5. HTK kogemus ja plaanid tugiteenuste pakkumise optimeerimisel: hübriidvormid, e-teenused jms.
6. Teaduspotsiaali/ülikoolide kaasamine: milline on HTK kogemus, kuidas potentsiaali tuge vajavate laste toetamiseks ja arendustegevusteks edaspidi võiks rakendada.

Lisa 3. Koolitusvajaduse küsitluse ankeet

Hea tugispetsialist lasteaias ja koolis!

Tartumaa Omavalitsuste Liit viib läbi projekti „Tartumaa HEV laste tugiteenuste ja tugispetsialistide teenuse osutamise võrgustiku terviklik kujundamine“. Projekti eesmärk on hariduslike erivajadustega laste tugiteenuste parem korraldamine tulevikus.

Analüüsi käigus soovime kaardistada ka tugispetsialistide koolitusvajaduse.

Vastamine võtab aega kuni 10 minutit. Vastuseid kasutatakse ainult üldistatud kujul ega seostata kellegi isikuga²⁹.

Kuna salvestuvad üksnes lõpuni täidetud ankeedid, siis palume kõigil täita küsitlus lõpuni ning enne lehe sulgemist kindlasti vajutada nupule "**Saada vastused!**".

Palume küsimustele vastata **hiljemalt 19. aprilliks**.

* tähistatud küsimused on vastamiseks kohustuslikud.

Ette tänades
Kairi Vasemägi
Tartumaa Omavalitsuste Liit
haridusnõunik

1. Millises haridusasutuses töötad põhikohaga?

Koolis
Lasteaias
Lasteaed-(alg)koolis

2. Millise koormusega Sa oma valla/linna haridusasutustes kokku töötad? Palun märgi kõikide ametikohtade juurde kogukoormus vahemikus 0,1-1,0.

Eripedagoog
Logopeed
Sotsiaalpedagoog
Psühholoog
HEVKO
Muu (*palun nimeta*)

3. Kui kaua oled tugispetsialisti ametikohal kokku töötanud?

Kuni 1 aasta
1-3 aastat
3-5 aastat
5-10 aastat
Üle 10 aasta

4. Kas Sul on erialane haridus?

Jah
Ei

5. Kui JAH, siis milline on Sinu kõrgeim lõpetatud haridus?

Kesk/kesk-eri
Bakalaureus
Magister
Doktor

---

²⁹ Tartu linna Hariduse Tugiteenuste Keskuse soovil paluti linna lasteaedade ja koolide spetsialistidel nimetada asutus, kus nad töötavad.

Palun kirjuta õppekava nimetus:

6. Kas Sa praegu õpid?

Jah

Ei

Kui vastasid JAH, siis kirjuta eriala nimetus:

7. Millistel oma erialase tööga seotud koolitustel oled osalenud viimase kahe aasta jooksul? Palun märgi kuni 5 koolitust.

1.

2.

3.

4.

5.

8. Milliseks hindad enda tööalaseks arendamiseks vajalikel koolitustel osalemise võimaldamise piisavust?

Olen saanud piisavalt koolitustel osaleda

Olen saanud koolitustel osaleda, kuid mitte nii palju, kui oleksin soovinud

Olen saanud liiga vähe koolitustel osaleda

Pole üldse saanud koolitustel osaleda

9. Kui Sa ei ole saanud koolitustel piisavalt osaleda, siis selgita, millistel põhjustel.

Kommentaar:

10. Millist tüüpi koolitustel Sa sooviksid osaleda? Palun vasta kõikidele valikutele.

	Jah	Ei	Kommentaar
Kas sooviksid osaleda konkreetsetel erialastel koolitustel?			
Kas sooviksid läbida erialase tasemeõppekava (BA, MA, PhD)?			
Kas sooviksid kolleegidega regulaarselt kogemusi vahetada võrgustiku kohtumiste raames (sh kovisioonid, supervisioonid, ühiskoolitused jt)?			

11. Palun loetle koolitused/teemad, millel sooviksid osaleda. Ei pea 10 nimetama.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

12. Palun kirjelda, kuidas võiks Sinu hinnangul tugispetsialistide täienduskoolituste süsteem maakonnas ja/või kohalikus omavalitsuses välja näha.

Keskne koordineerimine maakonnas
 Omavalitsustepõhine lähenemine
 Asutustepõhine lähenemine
 Spetsialiseerumise võimaldamine
 Erilist süsteemi pole vaja
 Muu (*palun kirjelda*)

13. Anna oma hinnang järgmistele koolitus- ja arendustegevustele suunatud tegevusvalikutele.

	Jah	Ei	Kommentaar
Kas pead oluliseks, et saad kolleegiga teistest koolidest/lasteaedadest erialaseid kogemusi vahetada?			
Kas pead vajalikuks, et maakonnas tegutseks Sinu valdkonna tugispetsialistide koostöövõrgustik (sarnaselt ainesektsioonidele)?			
Kas Sinu arvates tuleks maakonnas luua tugispetsialistide kompetentsikeskus, mis tegeleb õpetajate ja tugispetsialistide metoodilise nõustamisega, koolituste korraldamise jm haridusliku erivajadustega laste toetamise arendustegevustega?			